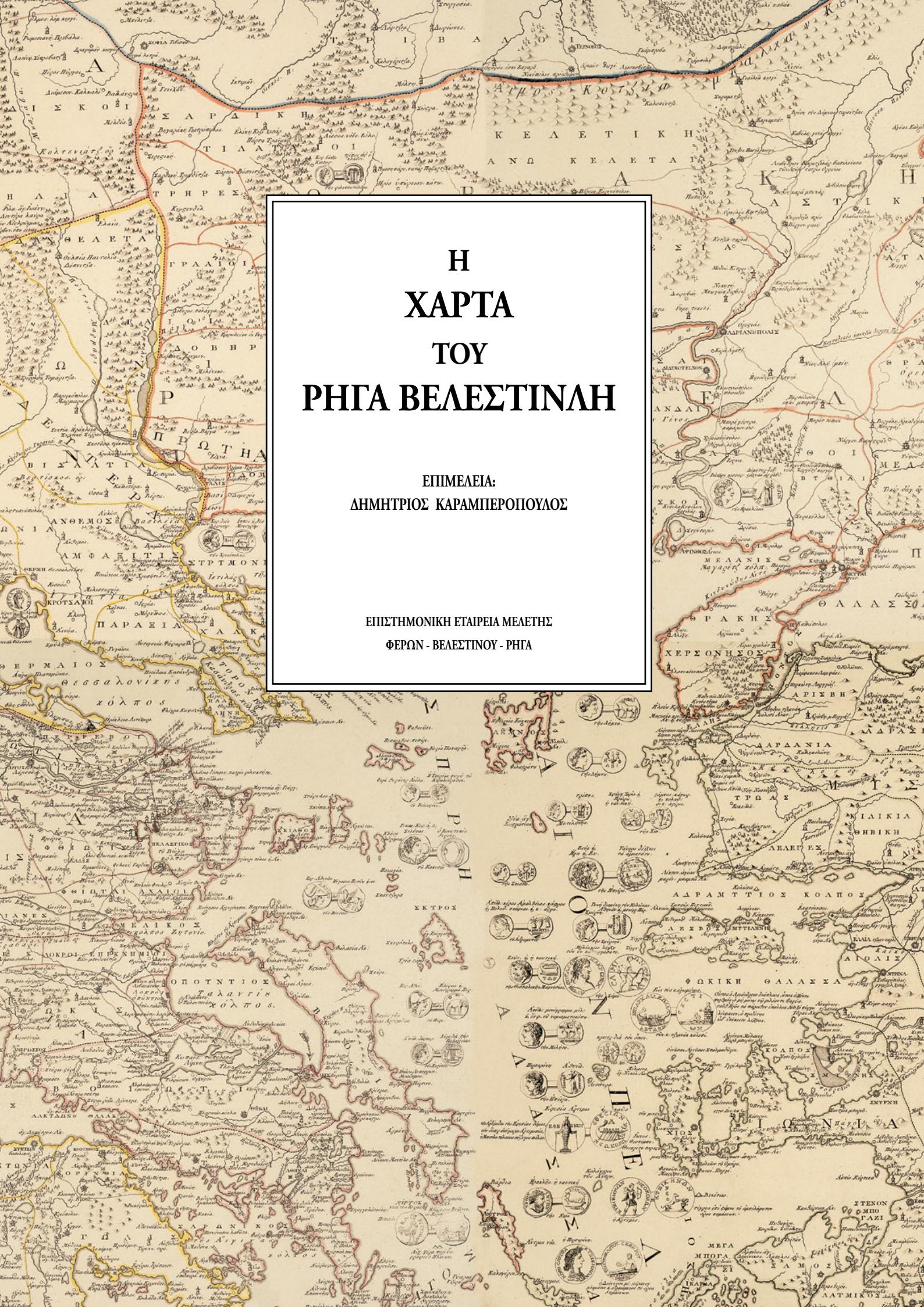


# Η ΧΑΡΤΑ ΤΟΥ ΡΗΓΑ ΒΕΛΕΣΤΙΝΗ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:  
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΑΡΑΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ  
ΦΕΡΩΝ - ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΥ - ΡΗΓΑ





Η  
“ΧΑΡΤΑ”  
ΤΟΥ  
ΡΗΓΑ ΒΕΛΕΣΤΙΝΑΗ

ΜΕ ΤΗΝ ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΥΛΙΚΗ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ  
ΤΗΣ  
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΑΡΑΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΚΔΟΣΗ:  
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ  
ΦΕΡΩΝ-ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΥ-ΡΗΓΑ

ΑΘΗΝΑ 1998

Στήν έπανέκδοση τῆς "Χάρτας τῆς Ἑλλάδος" τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ χρησιμοποιήθηκε τό πρωτότυπο ἀντίτυπο τῆς Γενναδείου Βιβλιοθήκης τῆς Ἀμερικανικῆς Σχολῆς Κλασσικῶν Σπουδῶν Ἀθηνῶν.

Φωτογράφιση τῶν δώδεκα φύλλων τῆς Χάρτας: Ἡλίας Ἡλιάδης.

Καλλιτεχνική ἐπιμέλεια: Νίκος Σαμπαζιώτης.

Ἐπιμέλεια ἔκδοσης: Δημήτριος Καραμπερόπουλος.

Α' ἔκδοση, Ἀθήνα 1998

Β' ἔκδοση, Ἀθήνα 2003

Γ' ἔκδοση, Ἀθήνα 2019

ISBN: 960-85396-9-2

**ΕΚΔΟΣΗ:**

**ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΦΕΡΩΝ-ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΥ-ΡΗΓΑ**

ΜΙΛΤΙΑΔΟΥ 3, ΚΗΦΙΣΙΑ, 145 62 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210 8011066, [www.Rhigassociety.gr](http://www.Rhigassociety.gr)

**ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:**

**ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΘΑΝ. ΣΤΑΜΟΥΛΗ**

**ΓΡΑΦΕΙΑ - ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ - ΧΟΝΔΡΙΚΗ ΠΩΛΗΣΗ**

ΑΒΕΡΩΦ 2, 104 33 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210 5238305, FAX: 210 5238959, E-mail: [info@stamoulis.gr](mailto:info@stamoulis.gr)

## Πρόλογος

Η Έπιστημονική Έταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα μέ αἰσθήματα χαρᾶς καὶ ἰκανοποίησης παρουσιάζει τὴν ἐπανέκδοση τῆς δωδεκάφυλλης "Χάρτας τῆς Ἑλλάδος", (Βιέννη 1796-1797) τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ, τοῦ ὁποίου φέτος, διακόσια χρόνια μετά τιμοῦμε τὸν ἀγώνα καὶ τὴ μαρτυρικὴ του θυσία (Ιούνιος 1798) γιὰ τὴν ἐλευθερία τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ἄλλων Βαλκανικῶν λαῶν καὶ τὴ δημιουργία μιᾶς δημοκρατικῆς πολιτείας. Η παροῦσα καλαίσθητη ἐκδοση συνοδεύεται ἀπό τρεῖς ἐνδιαφέρουσες καὶ πρωτότυπες, ὅπως πιστεύουμε, ἐργασίες, οἱ ὁποῖες θά βοηθήσουν τὸν ἀναγνώστη στὴν κατανόηση τῆς πολυσύνθετης Χάρτας:

α) ἑνα κείμενο γιὰ τὴ σημασία καὶ τὰ μηνύματα τῆς Χάρτας, περιλαμβάνοντας καὶ τὰ πρόσφατα ἀποτελέσματα τῆς ἐρευνας μας, ἡ ὁποία ἔδειξε αὐτό που ἀναζητοῦσαν οἱ μελετητές, τοὺς γεωγραφικούς χάρτες, τοὺς ὁποίους ὁ Ρήγας χρησιμοποίησε ὡς πρότυπο γιὰ τὴν Χάρτα του.

β) μία διεξοδική μελέτη γιὰ τὰ νομίσματα, τὰ ὁποῖα ὁ Ρήγας ἔθεσε "πρός ἀμυνδράν ἵδεαν τῆς ἀρχαιολογίας", ὅπως γράφει στὸν τίτλο τῆς Χάρτας του, καὶ τέλος

γ) ἑνα εὑρετήριο τῶν ὀνομάτων προσώπων, τόπων καὶ πραγμάτων, πού περιέχονται στὰ δώδεκα φύλλα τῆς "Χάρτα τῆς Ἑλλάδος", χρήσιμο βοήθημα στοὺς μελετητές καὶ ἐρευνητές.

Γιά τὴν ἐκδοση ἐκφράζουμε τίς εὐχαριστίες μας στὸ Ἀνώτατο Πνευματικό Ἰδρυμα τῆς χώρας, τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, ἡ ὁποία περιέβαλε μέ τὸ κῦρος της τὴν ἐπανέκδοση τῆς Χάρτας συμβάλλοντας καὶ οἰκονομικά στὴν ἀντιμετώπιση τῶν πολλαπλῶν ἔξόδων. Ἐπίσης, γιὰ τὴν οἰκονομικὴ στήριξη τῆς ἐκδοσης τῆς Χάρτας εὐχαριστοῦμε τὸ Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ, τὸν Δῆμο Βελεστίνου, τὸν Δῆμο Κερατσινίου καὶ τὸν Δῆμο Ἡλιουπόλεως. Εὐχαριστοῦμε, ἴδιαίτερα, τὴν κυρία Χάρη Καλλιγᾶ, Διευθύντρια τῆς Γενναδείου Βιβλιοθήκης τῆς Ἀμερικανικῆς Σχολῆς Κλασσικῶν Σπουδῶν Ἀθηνῶν, γιὰ τὴν καλωσύνη νά μᾶς ἐπιτρέψει νά χρησιμοποιήσουμε στὴν ἐπανέκδοσή μας τὸ πολύ καλά διατηρημένο στὴ βιβλιοθήκη πρωτότυπο ἀντίτυπο τῆς "Χάρτας τῆς Ἑλλάδος" τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ.

Δρ Δημήτριος Καραμπερόπουλος

Πρόεδρος

Έπιστημονικῆς Έταιρείας Μελέτης

Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα

Ἀθήνα, Ὁκτώβριος 1998



ΡΗΓΑΣ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗΣ

(1757-1798)

(Έλαιογραφία σέ μουσαμᾶ, 100X85 ἑκ. τοῦ  
Διονυσίου Τσόκου, 1862, Ἐθνικό Ἰστορικό Μουσεῖο)

## ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	σελ.
Πρόλογος . . . . .	9
Περιεχόμενα . . . . .	11
Δημήτριος Άπ. Καραμπερόπουλος, Ἡ "Χάρτα τῆς Ἑλλάδος" τοῦ Ρήγα. Τά πρότυπά της καί νέα στοιχεῖα . . . . .	13
Ἡ ἐπαναστατική φυσιογνωμία τοῦ Ρήγα . . . . .	15
Ἡ "Χάρτα τῆς Ἑλλάδος" . . . . .	16
Πρώτες ἀναφορές, στά 1797, γιά τὴν "Χάρτα τῆς Ἑλλάδος" . . . . .	17
Ποιό τό πρότυπο τῆς "Χάρτας τῆς Ἑλλάδος"; . . . . .	19
Τί γράφουν, μέχρι σήμερα, οἱ συγγραφεῖς γιά τό πρότυπο τῆς Χάρτας . . . . .	19
Ταύτιση, γιά πρώτη φορά, τῆς "Χάρτας τῆς Ἑλλάδος" μέ εἶνα πρότυπο . . . . .	22
Ταξίδεψε ὁ Ρήγας γιά χαρτογραφικούς λόγους; . . . . .	26
Ἡ "Χάρτα τῆς Ἑλλάδος" τοῦ Ρήγα ἦταν εἰδικός στρατιωτικός χάρτης; . . . . .	28
Ἐξήγηση δυσερμήνευτων σημείων τῆς Χάρτας. . . . .	28
Ο τίτλος τῆς "Χάρτας τῆς Ἑλλάδος" . . . . .	29
Τό "ρόπαλο τοῦ Ἡρακλέους" . . . . .	31
Ἐνα δεύτερο πρότυπο τῆς Χάρτας . . . . .	32
Ἡ ἐπιπεδογραφία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Βιέννη 1796. Συμπληρωματικά στοιχεῖα . . . . .	39
Τά ἀρχαία τοπωνύμια τοῦ Βοσπόρου καί ἡ ἀντιστοιχία τους . . . . .	42
Οἱ ἀλλες ἐπιπεδογραφίες τῆς Χάρτας . . . . .	44
Τά ὄνόματα στά περιθώρια τῶν φύλλων τῆς Χάρτας . . . . .	46
Ἐπανεκδόσεις τῶν δώδεκα φύλλων ἢ μέρος τῆς Χάρτας . . . . .	47
Σωζόμενα πρωτότυπα ἀντίτυπα τῆς "Χάρτας τῆς Ἑλλάδος" . . . . .	49
"Χάρτα τῆς Ἑλλάδος" καί "Νέα Πολιτική Διοίκησις". Μιά νέα συσχέτιση. . . . .	50
Τά σύνορα τοῦ κράτους τοῦ Ρήγα. . . . .	50
Ἀποφυγή τῆς Αὐστριακῆς λογοκρισίας στήν ἐκδοση τῆς Χάρτας. . . . .	51
Πολιτική διαίρεση τοῦ κράτους στή Χάρτα. . . . .	51
Τό Σύνταγμα τοῦ Ρήγα καί ἡ πολιτική διαίρεση τοῦ κράτους του. . . . .	52
Σχέση "Χάρτας τῆς Ἑλλάδος" καί "Συντάγματος". . . . .	52
Συμπεράσματα . . . . .	53
Παράρτημα . . . . .	55
I. Delisle, Graeciae Antiquae Tubulae Nova - Ρήγα, Χάρτα τῆς Ἑλλάδος (φύλλο 5) . . . . .	57
II. Zannoni, Cartes de la partie... - Ρήγα, Χάρτα τῆς Ἑλλάδος, (φύλλο 12) . . . . .	81
Βάσω Πέννα, Τα νομίσματα τῆς Χάρτας . . . . .	91
Τα νομίσματα τῆς Χάρτας του Ρήγα . . . . .	93
Επιλεγμένη βιβλιογραφία . . . . .	99
Κατάλογος των νομισμάτων τῆς Χάρτας . . . . .	101



ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΠ. ΚΑΡΑΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΣ

Η "ΧΑΡΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ" ΤΟΥ ΡΗΓΑ.

ΤΑ ΠΡΟΤΥΠΑ ΤΗΣ

KAI

ΝΕΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

ΑΘΗΝΑ 1998



## Η έπαναστατική φυσιογνωμία του Ρήγα

Ο Ρήγας Βελεστινλῆς (Βελεστίνο 1757-Βελιγράδι 1798) είναι άπό τίς σημαντικώτερες μορφές του Νεώτερου Έλληνισμού: δάσκαλος του γένους, έπαναστάτης, μάρτυρας, πολιτικός νοῦς, στρατιωτικός νοῦς, έθνεγέρτης, όραματιστής μιᾶς δημοκρατικής πολιτείας του βαλκανικού χώρου<sup>1</sup>. Ως πραγματικός ήγέτης θέλησε πρώτα νά έξυψωσει μέ το συγκεκριμένο έπαναστατικό του σχέδιο τό φρόνημα τῶν σκλαβωμένων, γιατί πίστευε πώς ένας λαός γιά νά έπαναστατήσει χρειάζεται νά έχει ύψηλό τό ήθικό του φρόνημα. Καί γιά τόν σκοπό αυτό χρησιμοποίησε μέσα, τά όποια θά τόνιζαν τή μεγάλη έλληνική κληρονομιά και τόν ιστορικό χώρο γιά τόν όποιο θά πολεμούσαν: βιβλίο, χάρτες, εἰκόνες, τραγούδια.

Σχετικά, οι άνακριτικές ὀρχές τῆς Αὐστρίας, πού συνέλαβαν μετά άπό προδοσία τόν Ρήγα, σημειώνουν σέ μιά ἔκθεση γιά τήν έπαναστατική του δράση, πώς γιά νά "...παρασκευασθῆ ὁ έλληνικός λαός πρός τοιαύτας διαθέσεις (έπαναστατικάς) ὑπεκινήθη ὑπό τοῦ Ρήγα μετάφρασις τοῦ Νέου Ἀναχάρσιδος, ἐχαράχθη ἵδια Χάρτα τῶν τουρκικῶν ἐπαρχιῶν έλληνιστί εἰς δώδεκα φύλλα, ...καί τέλος ἐτυπώθησαν πολλαὶ χιλιάδες ἀντιτύπων τοῦ συνημμένου ἐντύπου, ἐν ᾧ εὑρηται ἐκκλησις πρός τό έλληνικόν ἔθνος πρός ἐπιδίωξιν τῆς ἐλευθερίας αὐτοῦ ἀπό τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ, σχέδιον ἵδιον αὐτονόμου πολιτεύματος..."<sup>2</sup>. Επίσης, χαρακτηριστικά είναι καί τά ὅσα γράφει ὁ ὑπουργός Ἀστυνομίας Pergen<sup>3</sup> πρός τόν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας Φραγκίσκο, λίγες ήμέρες μετά τή σύλληψη τοῦ Ρήγα, ""Αν καί τό βιβλίον Ταξείδια τοῦ Ἀναχάρσιδος εἰς γαλλικήν γλῶσσαν καί εἰς γερμανικήν μετάφρασιν δέν είναι ἀπηγορευμένον, ἐν τούτοις ἄλλως ἔχει ὡς πρός τήν έλληνικήν μετάφρασιν, ἡ ὅποια φαίνεται ὅτι είναι προωρισμένη μόνον πρός τοῦτο, νά ἔξεγειρή δηλαδή τό πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας εἰς τούς Ἑλληνας. Διά τοῦτο ἔδωκα ἐντολήν εἰς τήν Ἀστυνομίαν νά κατάσχουν δλα τά ἥδη τυπωμένα...βιβλία". Καί ἐπίσης σημειώνει μέ ἔμφαση πώς ἡ έλληνική μετά προσθηκῶν μετάφρασις τοῦ βιβλίου ὁ Νέος Ἀναχάρσις, ἐφαίνετο ὅτι ἥτο δλως διόλου κατάλληλος νά δείξῃ εἰς τό έλληνικόν ἔθνος, ποῖον μέγεθος κατείχεν ἄλλοτε ἡ πατρίς του".

Στό έπαναστατικό του σχέδιο, ὁ Ρήγας ἐντάσσει καί τόν "Θούριο" του, ὁ όποιος είναι ένας παιάνας, ἔνα προσκλητήριο γιά έπανάσταση. Δέν είναι φιλολογικό ποίημα. Ὁ Θούριος, χωρίς ὑποσημειώσεις καί ἐπεξηγήσεις, είναι μέ ἀπλὰ λόγια γραμμένος γιά νά είναι κατανοητός στούς ἀγωνιστές. Μέ παραστατικές εἰκόνες, πού διεκτραγουδοῦν τήν σκλαβιά καί τήν τυραννία, ὁ Ρήγας ηθελε νά ώθησει στόν τιτάνιο τοῦ πολέμου ἀγώνα τούς Ἑλληνες καί τούς ἄλλους λαούς τῶν Βαλκανίων, οἱ όποιοι στέναζαν ὑπό τήν δυσφο-

1. Βλ. σχετικά Δημ. Καραμπερόπουλον, "Ρήγας: μία ἀπό τίς μοναδικές μορφές τοῦ νεώτερου Έλληνισμοῦ", στό Επτά Ήμέρες. Ἡ Καθημερινή, 22-3-1998, σελ. 30-31
2. Βλ. Αἰμ. Λεγράνδ-Σπ. Λάμπρου, Ἀνέκδοτα ἔγγραφα περί Ρήγα Βελεστινλῆ καί τῶν σύν αὐτῷ μαρτυρησάντων, Ἀθήνησι 1891, φωτομηχανική ἐπανέκδοση μέ τήν προσθήκη εύρετηρίου ἀπό τήν Ἐπιστημονική Ἐταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα (ἐπιμ. Δημ. Καραμπερόπουλον), Ἀθήνα 1996, σελ. 11.
3. Βλ. Κων. Ἀμάντου, Ἀνέκδοτα ἔγγραφα περί Ρήγα Βελεστινλῆ, Ἀθήνα 1930, φωτομηχανική ἐπανέκδοση μέ τήν προσθήκη εύρετηρίου ἀπό τήν Ἐπιστημονική Ἐταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, (ἐπιμ. Δημ. Καραμπερόπουλον), Ἀθήνα 1997, σελ. 35 καί 33 ἀντίστοιχα.

ρωτάτην τυραννίαν τοῦ Ὀθωμανικοῦ βδελυρωτάτου δεσποτισμοῦ<sup>4</sup>”. Καί στή συνέχεια νά δημιουργήσει τή νέα πολιτική καί κοινωνική πραγματικότητα μέ τό δνομα “Νέα Πολιτική Διοίκησις”, δύος χαρακτηριστικά ἀποκαλούσε τή δημοκρατική του πολιτεία στόν Βαλκανικό χώρο, πού δραματιζόταν στή θέση τῆς ὁθωμανικῆς τυραννίας.

## “Η ‘Χάρτα τῆς ‘Ελλάδος”

Τόν Αὔγουστο τοῦ 1796, ὁ Ρήγας Βελεστινλῆς, ἀφήνοντας τή μητέρα του καί τόν ἀδελφό του στό Βουκουρέστι<sup>5</sup>, μεταβαίνει στή Βιέννη, ὅπου ἀρχίζει ἀμέσως τήν πρωτοφανή ἐκδοτική του δραστηριότητα μέ τήν “Ἐπιπεδογραφία τῆς Κωνσταντινουπόλεως”, ἔργο τό ὅποιο ἐντυπωσίασε τούς κύκλους τῶν εἰδικῶν χαρτογράφων καί τῶν μορφωμένων Ἐλλήνων. Συνεχίζει, τήν Ἀνοιξη τοῦ 1797, νά τυπώνει καί τά ὑπόλοιπα φύλλα -διαστάσεων τό καθένα περίπου πενήντα ἐπί ἑβδομήντα ἑκατοστά- τά ὅποια ὅταν συνενωθοῦν στήν ἀρμόζουσα θέση, τότε σχηματίζεται ἐνας, διαστάσεων περίπου δύο ἐπί δύο μέτρων, μεγάλος γιά πρώτη φορά χάρτης τῆς Ἐλλάδος καί τοῦ Βαλκανικοῦ χώρου. Ο χάρτης αὐτός τοῦ Ρήγα είναι σύμφωνα μέ τόν Λέανδρο Βρανούση,

“Μνημεῖο πραγματικό γιά τήν ἐποχή του τό μεγαλόπνοο αὐτό ἔργο τοῦ Ρήγα καί ἄθλος ἐκδοτικός, ἔργο ἀκατάβλητης ὑπομονῆς καί ἐργατικότητος, πολύχρονης μελέτης καί καταπληκτικῆς πολυμαθείας, ἐρχόταν νά δειξη παραστατικώτατα τήν ἐκταση καί τήν ἀκτινοβολία τοῦ ἀρχαίου καί νέου Ἐλληνισμοῦ, ν’ ἀναγράψῃ τίς ἀρχαῖες Ἐλληνικές ὄνομασίες πλάϊ στά σημερινά ὄνόματα, νά θυμίση δλα τά ἴστορικά γεγονότα... καί λείψανα τῆς προγονικῆς δόξας, νά διδάξῃ στόν ὑπόδουλο Ἐλληνισμό “τί ἔχασε, τί ἔχει, τί τοῦ πρέπει”. Πραγματική πατριδογνωστική ἐγκυκλοπαίδεια...”<sup>6</sup>.

Ἐπίσης, ἀποτελεῖ κατά τόν καθηγητή Βασίλειο Σφυρόερα,

“Μνημειῶδες χαρτογραφικό ἔργο, πού ἀπέβλεπε στήν ἐθνική ἀφύπνιση τῶν ὑποδούλων Ἐλλήνων καί τῶν λαῶν τῆς Βαλκανικῆς, ἡ Χάρτα τοῦ Ρήγα περιέχει πλῆθος ἴστορικῶν στοιχείων καί ἀναφορῶν: χρονολογίες μαχῶν, νίκες κατά τῶν βαρβάρων, καταλόγους βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, ἀρχαῖα νομίσματα, ἀρχαῖα ἐπιγράμματα καί ἀρχαῖα τοπωνύμια δίπλα στίς σύγρονες ὄνομασίες”<sup>7</sup>.

4. Ἀπό τήν “Ἐπαναστατική Προκήρυξη”. Βλ. Ρήγα Βελεστινλῆ, Ἐπαναστατικά, ἔκδ. Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, (ἐπιμ. Δημ. Καραμπερόπουλου), Αθήνα 1994, σελ. 15.

5. Ο Αύστριακός πρόξενος τοῦ Βουκουρεστίου εἰδοποιούσε στίς 4 Αύγουστου 1796 τόν ὑπουργό του Pergen σχετικά: “Στίς ἀρχές αὐτῆς τῆς ἑβδομάδας ἐνας κάποιος γραμματικός Ρήγας ξεκίνησε ἀπό δῶ γιά τή Βιέννη, ὅπου σκοπεύει νά τυπώσῃ ἐναν Ἐλληνικό γεωγραφικό χάρτη”. Βλ. Λέανδρου Βρανούση, Ρήγας, Βασική Βιβλιοθήκη, ἀρ. 10, Ἀθήνα [1954], σελ. 48, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι τό ἐγγραφο ἔχει δημοσιεύσει ὁ Δ. Πάντελιτς τό 1931, στά Σέρβικα, τοῦ ὅποιου τό βιβλίο μεταφράζεται τώρα στά Ἐλληνικά καί θά ἐκδοθεῖ ὑπό τήν ἐποπτεία τοῦ καθηγητοῦ Ἰωάννου Παπαδριανοῦ ἀπό τήν Ἐπιστημονική Ἐταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα.

6. Λέανδρου Βρανούση, Ρήγας, δ. π., σελ. 49.

7. Στό βιβλίο τῶν Βασ. Σφυρόερα-Ἀννα Ἀβραμέα-Σπ. Ἀσδραχᾶ, Χάρτες καί χαρτογράφοι τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, Ἀθήνα 1985, σελ. 203.

## Πρωτες άναφορές, στά 1797, για τήν "Χάρτα τῆς Ἐλλάδος"

Ἡ ἐκδοση τῶν πρώτων φύλλων τῆς "Χάρτας τῆς Ἐλλάδος" τοῦ Ρήγα προκάλεσε μεγάλη ἐντύπωση μέ αποτέλεσμα ἀμέσως νά δημοσιευθοῦν διάφορες εἰδήσεις και σχόλια στόν κύκλο τῶν Ἐλλήνων και φιλελλήνων. Συγκεκριμένα, γνωρίζουμε δτι στίς 20 Φεβρουαρίου 1797 γίνεται ἡ πρώτη ἀναφορά ἀπό τό σημαντικό ἔλληνικό περιοδικό τῆς Βιέννης "Ἐφημερίς" τῶν ἀδελφῶν Πουλίου, ἀν και ὁ Λέανδρος Βρανούστης<sup>8</sup> ὑποστηρίζει δτι ἡ "Ἐφημερίς" θά εἶχε γράψει γιά τήν ἐκδοση τῆς Χάρτας και στά τελευταῖα φύλλα τοῦ 1796, τά δποτα δέν ἔχουν μέχρι τώρα βρεθεῖ, δπως αὐτό συμπεραίνεται ἀπό τήν ὀναγραφόμενη μνεία "περί ἣς ἐδώσαμεν προλαβόντως τήν εἰδησιν".

"Ἐκδοθέντος ἡδη τοῦ ἡμίσους τῆς Ἐλληνικῆς Χάρτας τοῦ κυρίου Ρήγα, περί ἣς ἐδώσαμεν προλαβόντος τήν εἰδησιν, και ἀρεσάσης, τοῖς φιλέλλησιν, ἔξακολουθεῖται ἡ ἐκδοσις και τοῦ λοιποῦ ἡμίσους μέ τήν ἰδίαν δραστικήν φιλόπονον ἐπιμέλειαν".

Στή συνέχεια, ἡ "Ἐφημερίς" παραθέτει τό παρακάτω κείμενο σχετικά μέ τό περιεχόμενο τῆς Χάρτας, τήν χρηματική ἀξία τῆς κάθε "κόλλας" της, δηλ. τοῦ φύλλου, καθώς ἐπίσης και τήν σημαντική "πληροφορία" γιά τά μελλοντικά σχέδια τοῦ Ρήγα. Σημειώνεται δτι μετά τήν ἐκδοση τῆς Χάρτας, "τέλους Μαΐου", δέν θά βρίσκεται στήν Βιέννη, γιατί θά ἀναχωρίσει, "θά μισεύῃ ὁ ἐκδότης ἐντεῦθεν". Δίδεται δηλαδή ἔμεσα ἡ πληροφορία πώς ὁ Ρήγας θά κατέβει στήν Ἐλλάδα, γιά τό ἐπαναστατικό του σχέδιο. "Αν ἡταν νά ἐπιστρέψει στό Βουκουρέστι θά τό ἔγραφε, δπως ἀναφέρει σέ μεταγενέστερη εἰδηση γιά τούς ἐμπόρους, πού πωλοῦν τή Χάρτα του. "Αρα, οἱ ἀδελφοί Πουλίου γνώριζαν τήν σχεδιαζόμενη ἀναχώριση τοῦ Ρήγα γιά τήν σκλαβωμένη πατρίδα.

"Ἡ σαλπιζομένη Χάρτα, ἔτοιμαζομένη τυποῦται ὀλη, ἥγουν και τά δώδεκα φύλλα, εἰς κάλλιστον ὄλλανδέζικον χαρτί ὀνομαζόμενον "Ἐλέφας", μέχρι τέλους Απριλίου τοῦ 1797 ἑτούς, και ἔχει νά πωληθῇ μέχρι τέλους Μαΐου. Οἱ προσφιλέστατοι φιλέλληνες ἡμποροῦν νά γράψουν εἰς ἡμᾶς διά νά τοῖς σταλθῇ εἰς αὐτό τό διάστημα τοῦ καιροῦ ἐπειδή και μετά ταῦτα δέν θέλει εύρεθῃ πλέον ἐδώ (στή Βιέννη), μέ τό νά μισεύῃ ὁ ἐκδότης ἐντεῦθεν. ቩ τιμή εἶναι πρός τρία γρόσια ἡ κόλλα (τό φύλλο). Αἱ ρήθεϊσαι χάρται ἐμπειριέχουσι τάς κατά μέρος ἐπιπεδογραφίας τινῶν περιφήμων πόλεων, διπλὰ τά ὄνόματα τῶν ἐπιλοίπων, και ἔως 150 ἀρχαῖα νομίσματα Ἐλληνίδων ἀλλων, ἐρανισθέντα ἀπό τό θησαυροφυλάκ(ι)ον τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας, πρός κατάληψιν τῆς ἀρχαιολογίας".

Ἀκόμη, ἡ "Ἐφημερίς" δημοσιεύει, στίς 10 Μαρτίου 1797, μία εἰδηση γιά τούς ἐνδιαφερομένους ἀπό τό Βουκουρέστι και τό Ιάσιο νά ἀγοράσουν τούς χάρτες τοῦ Ρήγα. ስαφέρει δτι θά ὑπάρχουν ἀντίτυπα σέ συγκεκριμένα ἐμπορικά καταστήματα, "ἐργαστήρια" δπως τά ἀποκαλεῖ, τῶν ἀνωτέρω πόλεων. Και γιά νά ἀναγράφει αὐτήν τήν εἰδηση σημαίνει δτι θά πρέπει νά ὑπῆρχε γιά τή Χάρτα ζωηρό ἐνδιαφέρον τῶν Ἐλλήνων τῶν παραδουναβίων πε-

8. Λέανδρου Βρανούση, *Προλεγόμενα. "Ἐφημερίς", ἡ ἀρχαιοτέρα ἔλληνική ἐφημερίδα πού ἔχει διασωθῆ, Βιέννη 1791-1797, ἐκδότες: ἀδελφοί Μαρκίδες Πουλίου, Ακαδημία Ἀθηνῶν, Κέντρον Ἐρεύνης τοῦ Μεσαιωνικοῦ και Νέου Ἐλληνισμοῦ, Ἀθήνα 1995, τόμ. 5, σελ. 406.*

ριοχῶν, μέ τους ὁποίους, ὅς σημειωθεῖ, εἶχαν ἐπικοινωνία οἱ ἐμποροι τῆς Μακεδονίας, τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Θεσσαλίας. Ἐτσι, ἵσως, ἔξηγεται καὶ ἡ μεγάλη διασπορά τῆς Χάρτας στόν ἑλληνικό χῶρο.

*"Εἰδησις.-Ἐπειδή καὶ πολλοί φιλόμουσοι γράφουν ἐκ τε τῆς Βλαχίας καὶ Μολδοβίας ἐδώ, διά νά τοῖς σταλθοῦν αἱ χάρται τοῦ κύρ Ρήγα, δίδεται εἰδησις ὅτι, εἰς μὲν Βουκουρέστι, εύρισκονται εἰς τό ἐργαστῆρι τοῦ κυρίου Πολυζάκη Δημητρίου, εἰς τό Χάνι Σερμπᾶν-βόδα· εἰς δέ Γιάσι, εἰς τό ἐργαστῆρι τῶν κυρίων Παναγιώτη καὶ Γεωργίου Μιχαήλ· καὶ ἐκεῖθεν ἥμπορει ἔκαστος νά ἀγοράσῃ εὐκολώτερα, πρός τρία γρόσια τήν κόλλαν".*

Τέλος, ἡ "Ἐφημερίς" τῶν ἀδελφῶν Πουλίου, στίς 22 Μαΐου 1797, δημοσιεύει τήν τελευταία ἀγγελία γιά τήν ἐκδοση τῆς Χάρτας, σημειώνοντας πώς ἀντίτυπά της θά βρίσκονται στήν Βιέννη καθώς καὶ στίς πόλεις πού φρόντισε ὁ ἴδιος ὁ Ρήγας νά ἀποστείλει. Δείχνεται ἐτσι τό ἐνδιαφέρον τοῦ ἴδιου τοῦ Ρήγα γιά τήν ἔξαπλωση τοῦ ἐπαναστατικοῦ του μηνύματος.

*"ΕΙΔΗΣΙΣ.-Ἐτελείωσεν ἡδη καὶ ἡ Ἑλληνική τῆς Ἑλλάδος δωδεκάφυλλος Χάρτα τοῦ κύρ Ρήγα, καὶ πωλεῖται δημοσίως, τόσον ἐδώ εἰς Βιένναν, δσον καὶ εἰς ἄλλας πόλεις ὅποῦ ὁ ἴδιος ἐφρόντισε νά στείλῃ. Όθεν δίδεται εἰδησις περί τούτου εἰς τους προσφιλεῖς τῆς ἑλληνίδος ἐραστάς· ἡ δέ τιμή εἶναι πρός τρία γρόσια ἔκαστον φύλλον".*

Γιά τήν ἐκδοση τῆς "Χάρτας τῆς Ἑλλάδος", ἐπίσης, τήν ἴδια χρονιά ὁ ἑλληνιστής Franz Karl Alter (1749-1804), δημοσίευσε στό περιοδικό "Allgemeiner Litterarischer Anzeiger", Λειψία 1797, σελ. 1207, σχετικό κείμενο:

*"...Ο Ρήγας συνέταξε ἐπίσης "πρός κατάληψιν τοῦ νέου Ἀναχάρσιδος" ἐναν ἑλληνικόν ἀτλαντα, ὁ ὄποιος ἀσφαλῶς θά τοῦ κάμη τιμή. Ολόκληρος ὁ ἀτλας περιέχει 24 φύλλα, πού τό καθένα στοιχίζει 2 φλωρίνια. Ἐπί τοῦ φύλλου τοῦ τίτλου ἀναγράφεται ἐπίσης τό περιεχόμενο αὐτοῦ τοῦ ἀτλαντος μέ τά ἔξης λόγια: "Χάρτα τῆς Ἑλλάδος..." (παρατίθεται ὀλόκληρος ὁ τίτλος τῆς Χάρτας).*

*"Ἐπάνω στό ἴδιο φύλλο τοῦ τίτλου δημοσιεύεται ἐπίσης μία "Ἐπιπεδογραφία τῆς Φερᾶς, λεγομένης νῦν Βελεστίνος" καὶ μία "Ἐπιπεδογραφία τῶν περί τάς Ἀθήνας διά τόν Νέον Ἀνάχαρσιν". Στό περιθώριο δεξιά καὶ στό ἐπάνω περιθώριο εἶναι ἀνατυπωμένα ἑλληνικά νομίσματα ἀπό τό Αὐτοκρατορικό Νομισματικό Μουσείο. Βορειοανατολικά εἶναι ἡ νῆσος Κέρκυρα, πού τώρα λέγεται Κορφοί. Ἐτσι δημοσιεύονται τά ἀρχαῖα ἑλληνικά νομίσματα στό περιθώριο καὶ τῶν ὑπολοίπων 11 φύλλων"*.

Τέλος, ὁ Johann Christian von Engel σέ σχετικό δημοσίευμα του, στά 1797, σημειώνει ὅτι γνώρισε τόν Ρήγα καὶ μάλιστα ἐντυπωσιάσθηκε ἀπό τήν προσωπικότητά του, καθώς καὶ ἀπό τά τέσσερα πρώτα φύλλα τῆς "Χάρτας τῆς Ἑλλάδος"<sup>9</sup>, πού τοῦ ἔδειξε.

9. Ἀπό τό Παράρτημα πού δημοσίευσε καὶ μετέφρασε ὁ Γεώργιος Λάϊος, "Οἱ Χάρτες τοῦ Ρήγα", Δ.I.E.E.E., τόμ. 14, 1960, σελ. 293-295 καὶ στό ἀνάτυπο σελ. 69-71. Γιά τόν F. K. Alter ἐνδεικτικά βλ. Λ. Βρανούση, *Προλεγόμενα*, δ. π., σελ. 308, 628-631, ὅπου καὶ σχετική βιβλιογραφία.

10. Βλ. Γ. Λαΐου, δ. π., Παράρτημα, σελ. 296-298, Λ. Βρανούση, *Προλεγόμενα*, δ.π., σελ. 824.

## Ποιό τό πρότυπο της "Χάρτας της Έλλαδος";

"Ενα από τα ζητούμενα τῶν ἐρευνῶν καί μελετῶν περὶ Ρήγα ήταν τό ἀν ή "Χάρτα τῆς Έλλάδος" ἀποτελεῖ πρωτότυπο ἔργο, δηλαδὴ ἀν εἶχε περιηγηθεῖ ὁ Ρήγας ὅλες αὐτές τίς ἐπαρχίες τῆς Χάρτας του, ἢ χρησιμοποίησε ἄλλα βοηθήματα γιά τῇ σύνταξῃ της. Καί ἀν πράγματι χρησιμοποίησε βοηθήματα, τότε ποιοί ήταν αὐτοί οἱ γεωγραφικοί χάρτες, τούς ὅποιους εἶχε ὡς πρότυπο γιά νά ἐκδώσει αὐτόν τὸν μεγαλειώδη χάρτη τῆς Έλλάδος. Νά σχεδίασε ὁ ἴδιος τῇ Χάρτα, ἀν καί ὑποστηρίχθηκε κι' αὐτό<sup>11</sup>, καί νά μήν εἶχε, δηλαδή, ἐνα συγκεκριμένο πρότυπο, φαινόταν μᾶλλον ἀπίθανο, γιατί ὁ Ρήγας δέν ήταν χαρτογράφος. Σκοπός του ήταν ἡ προετοιμασία τῆς Ἐπανάστασης γιά τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Έλλάδος καί τῶν ἀλλων Βαλκανικῶν λαῶν. Καί ἡ Χάρτα του ἀποτελοῦσε ἐνα μέσο γιά τὴν προετοιμασία της καί δργανο, δπως ἔχουμε ὑποστηρίξει, πολιτικοῦ χάρτη τοῦ κράτους του, τῆς Νέας Πολιτικῆς Διοικήσεως, πού θά δημιουργοῦνταν στὴν θέση τῆς Ὀθωμανικῆς τότε ἔξουσίας.

Χαρακτηριστικά ήταν τὰ ἐρωτήματα, τὰ ὅποια, ἥδη ἀπό τὸ 1960, εἶχαν τεθεῖ ἀπό τὸν Γεώργιο Λάϊο: "Εἶναι οἱ χάρτες τοῦ Ρήγα ἔργα πρωτότυπα; δηλαδή περιηγήθη ὁ Ρήγας ὅλα αὐτά τὰ μέρη δσα ἔχαρτογράφη; Έάν ὁχι, πρᾶγμα σχεδόν βέβαιο, ποιά βοηθήματα ἔχρησιμοποιήσε; Μήπως πρόκειται καί ἐδῶ γιά δημιουργικές μεταφορές στά ἐλληνικά, δπως συμβαίνει καί σέ ἀλλα ἔργα του;"<sup>12</sup> Ἀπό τίς μέχρι τώρα ἐρευνες γιά τῇ Χάρτα τῆς Έλλάδος, γνωρίζαμε μόνο τίς πηγές, πού ὁ Ρήγας χρησιμοποίησε γιά τὰ νομίσματα καί τίς ἐπιπεδογραφίες, ἐκτός βέβαια τῆς ἐπιπεδογραφίας τοῦ Βελεστίνου, ἡ ὅποια εἶναι πρωτότυπο ἔργο του<sup>13</sup>.

## Τί γράφουν μέχρι σήμερα οι συγγραφεῖς γιά τό πρότυπο τῆς Χάρτας

Οι συγγραφεῖς, πού ἀσχολήθηκαν μέ τὸν Ρήγα καί τῇ "Χάρτα τῆς Έλλάδος", ἐπισημαίνουν τὴν ἀδυναμία νά ἐντοπισθεῖ ὁ γεωγραφικός χάρτης, ὁ ὅποιος χρησίμευσε ὡς πρότυπο γιά τῇ "Χάρτα τῆς Έλλάδος". Πολλές προσπάθειες εἶχαν καταβληθεῖ, ἰδιαίτερα στό ἔξωτερικό, γιά τὴν ἀνακάλυψη αὐτοῦ τοῦ προτύπου.

Ο Γεώργιος Λάϊο<sup>14</sup>, σχετικά μέ τό πρότυπο τῆς "Χάρτας τῆς Έλλάδος" στὴν περισπούδαστη μελέτη του "Οι Χάρτες τοῦ Ρήγα", καταγράφει δρισμένες παρατηρήσεις τίς ὅποιες ἀναφέρουν καί οι μετέπειτα μελετητές. Συγκεκριμένα, σημειώνει δτι "Τά βοηθήματα, πού ἔχρησιμοποιήσε ὁ Ρήγας γιά τῇ σύνθεσι τῆς Χάρτας του ὑπῆρξαν ἀσφαλῶς τὰ γεωγρα-

11. Ο Johann Christian von Engel, στά 1797, ἀναφέρει δτι ὁ Ρήγας "περιώδευσε ἐπί 6 συνεχῆ ἐτη τίς τουρκικές ἐπαρχίες καί ἐπῆρε τὴν ἀπόφασι νά μᾶς δώσῃ καλύτερους χάρτες ἀπό τοὺς μέχρι τώρα γνωστούς...". Βλ. Γ. Λαϊού, "Οι χάρτες...", δ. π., σελ. 297.

12. Ἐνδεικτικά βλ. Γεωργίου Λαϊού, δ. π., σελ. 231-312 καί σέ ὀνάτυπο. Τό παράθεμα εἶναι στή σελ. 232.

13. Ο. π., καί στὴν ἔργασία τῆς Βάσως Πέννας, πού ἀκολουθεῖ. Σχετικά μέ τὸ τοπογραφικό διάγραμμα τῆς γενέτειράς του βλ. τὴν μελέτη τοῦ ἀρχαιολόγου Εὐαγγέλου Κακαβογιάννη, "Η Ἔπιπεδογραφία τῆς Φερας" τοῦ Ρήγα Βελεστίνη ἀπό ἀποψη ἀρχαιολογική", Υπέρεια, τόμ. 1, Πρακτικά Α' Συνεδρίου "Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας", (Βελεστίνο 1986) Αθήνα 1990, σελ. 423-448.

14. Γ. Λαϊού, δ. π., σελ. 286.

φικά ἔργα τοῦ Μελετίου, τοῦ Χατζῆ-Κάλφα, τῶν Δημητριέων (*Κωνσταντᾶ-Φιλιππίδη*) καὶ ἄλλων, καὶ πρό παντός οἱ χάρτες τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Εύρωπαικῆς Τουρκίας ἀπό Γάλλους καὶ Γερμανούς γεωγράφους (d' Anville, Barbii du Bocage, Choiseul-Gouffier καὶ ἄλλους). Ἐνα ὠρισμένο πρότυπο τῆς Χάρτας δέν ἔχει ἀκόμη ἀνευρεθῆ καὶ θά πρέπει νά ἀναζητηθῇ.

Ο Πολυχρ. Ἐνεπεκίδης ὑποστήριξε διτί “θά πρέπει βέβαια νά εὑρεθοῦν τά πρότυπα τῆς Χάρτας τοῦ Ρήγα καὶ τοῦ Γαζῆ. Καί θά εὑρεθοῦν ὅταν δημοσιευθεῖ ἡ ἴστορία τῆς χαρτογραφίας εἰς τήν Αὐστρίαν, ἡ ὁποία γράφεται τώρα ἀπό εἰδικόν ἐπιστήμονα”. Παράλληλα γράφει πώς μᾶλλον θά “εἶχε γερμανικά πρότυπα ὁ Ρήγας” γιά τή Χάρτα τῆς Ἑλλάδος<sup>15</sup>. Μάλιστα, δίδει πληροφορίες γιά τούς χάρτες τῆς Ἑλλάδος, πού ὑπάρχουν στήν Εθνική Βιβλιοθήκη τῆς Βιέννης καὶ στό “Αρχείον Πολέμου”<sup>16</sup>. Ο Ιωάννης Χατζηφώτης<sup>17</sup> στά σχόλια τῆς ἐπανέκδοσης τῆς Χάρτας τοῦ Ρήγα παρατηροῦσε διτί “Ο Ρήγας στηρίχθηκε γιά τή σύνθεση τοῦ χάρτη του κυρίως στή γεωγραφία τοῦ Μελετίου, τοῦ Χατζῆ-Κάλφα, στή νεωτερική γεωγραφία τοῦ Γ. Κωνσταντᾶ καὶ Δ. Φιλιππίδη (Δημητριέων) καὶ στούς χάρτες τῆς χώρας μας καὶ τῆς Εύρωπαικῆς Τουρκίας γάλλων καὶ γερμανῶν γεωγράφων τοῦ Barbii du Bocage, τοῦ D' Anville, τοῦ Choiseul-Gouffier κ.λπ. Ὁρισμένο πρότυπο τῆς Χάρτας δέν βρέθηκε. Πάντως εἶναι βέβαιο διτί ὁ Ρήγας ἔκανε συνθετική δουλειά καὶ χρησιμοποίησε πολλά βιοθήματα”.

Ἐπίσης, ὁ καθηγητής Ἰστορίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Ἀπόστολος Δασκαλάκης<sup>18</sup> σημείωνε διτί “Ο Ρήγας ἀφιερώθη ἐν Βουκουρεστίῳ ἐπί πολλά ἐτη εἰς εἰδικάς μελέτας χάριν τῆς Χάρτας τῆς Ἑλλάδος. Ἀνευ ἀμφιβολίας, εἶχεν ἐνώπιον του πολλά χαρτογραφικά βιοθήματα, τά ὁποῖα ἐχρησιμοποίησεν, ιδιαιτέρως δέ τόν συνοδεύοντα τόν Ἀνάχαρσιν τοῦ Βαρθελεμύ Ἀτλαντα τῆς Ἑλλάδος μετά τοπογραφιῶν, σχεδιαγραμμάτων καὶ ἀναπαραστάσεων νομισμάτων, ἔργον τῶν ἐπιφανεστέρων Γάλλων χαρτογράφων”. Στή συνέχεια, παρατηροῦσε διτί “Μιά συγκριτική ἐρευνα ἀπέδειξεν (!) διά τήν σχεδίασιν τῆς Χάρτας τῆς Ἑλλάδος” ὁ Ρήγας ἐχρησιμοποίησε ὅχι ἐνα ἀλλά πολλούς χάρτας τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Εύρωπαικῆς Τουρκίας ἀνευρισκομένους εἰς τά ἔργα Γάλλων καὶ Γερμανῶν γεωγράφων ἡ ταξιδιωτῶν ὡς ὁ Barbii du Bocage, ὁ Choiseul-Gouffier, ὁ D' Anville καὶ ἄλλοι. Ἐκ τῶν γεωγραφικῶν αὐτῶν Ἀτλάντων ἔλαβεν, εἴτε ἐκ πιστῆς μεταφορᾶς τμημάτων, εἴτε δι' ιδίων μεταβολῶν κατ' ἐπιλογήν, πᾶν διτί ἵτο εἰς αὐτόν χρήσιμον διά νά πραγματοποιήσῃ, ἀσφα-

15. Πολυχρ. Ἐνεπεκίδη, Ρήγας-Ψηλάντης-Καποδίστριας. Ἐρευναι εἰς τά ἀρχεῖα τῆς Αὐστρίας, Γερμανίας, Ιταλίας, Γαλλίας καὶ Ἑλλάδος, Ἀθήνα 1965, σελ. 31 καὶ 29.

16. “Εἰς τήν Εθνικήν Βιβλιοθήκην τῆς Βιέννης ὑπάρχουν σπανιώτατοι χάρται τῆς Ἑλλάδος, κυρίως ναυτικοί. Τούς ἀναφέρουμε ἐδῶ διά τήν ἴστορίαν τῆς χαρτογραφίας τῆς Ἑλλάδος. Λεφρέρι, Ρώμη 1558. Τζιοβάννι Ἀντρέα Βαλβασσώρα, Βενετία 1571. Νικολά ντε Φέρ, Παρίσι 1715-ἐπάνω σέ μετάξι-Ταρτίνιον καὶ Φράνκιον, Φλωρεντία 1741. Στέφανο Σκολάρι, Βενετία 160ς αἰών, καὶ ἄλλοι”. Ἐπίσης, “Σημειώνω τέλος καὶ πάλιν διά τήν χαρτογραφίαν τῆς Ἑλλάδος διτί τό “Αρχείον Πολέμου” κατέχει πλουσίαν συλλογήν παλιῶν χαρτῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν Νήσων. Ἀναφέρομεν ἀπλῶς: Χόμαν 1741, Λεβάντο-Μότσι 1750, Βάνταϊκ 1700, Ραμένο-Ριμέρα 1707, Καστέλλι 1707, Βερέντα 1687, Πουσσέν 1695, Ζώϊττερ 1730 κ. ἄ. Ἐν δὲ 25 συνοπτικοί χάρται, 7 γενικοί, 2 εἰδικοί, 29 μερικοί-κυρίως τῶν νήσων-14 φυσικοί, 35 τῶν νήσων καὶ 69 σχέδια πόλεων”. Βλ. Πολυχρ. Ἐνεπεκίδη, ὁ. π., σελ. 31 καὶ 35 ἀντίστοιχα.

17. Ιωάννη Χατζηφώτη, Σχόλια στή Μεγάλη Χάρτα τοῦ Ρήγα, ἐκδοση Κέντρου Μειζονος Ἐλληνισμοῦ [Ἀθήνα], χ.χ., στήν ἐποχή ὅμως τῆς δικτατορίας.

18. Αποστ. Δασκαλάκη, Ο Ρήγας Βελεστινῆς ὡς διδάσκαλος τοῦ Γένους, ἐκδοσις νέα μετά συμπληρώσεων καὶ προσθηκῶν, Ἀθήνα 1977, σελ. 54 καὶ 130 ἀντίστοιχα.

λῶς μέ τήν βοήθειαν εἰδικοῦ χαράκτου μίαν καθολικήν γεωγραφικήν σύνθεσιν, ἡ ὅποια οὐτῷ παρουσιάζει μοναδικήν πρωτοτυπίαν. Ἀνευ ἀμφιβολίας ἐβοηθήθη εἰς τοῦτο ἀπό τήν μελέτην ἑλληνικῶν γεωγραφικῶν βιβλίων, ἵδιως ἐκείνων τοῦ Μελετίου, τοῦ Χατζῆ-Κάλφα, τῶν Κωνσταντᾶ-Φιλιππίδη καὶ ἄλλων, ἐκ τῶν ὅποιων κυρίως πολλά θά ὠφελήθη ὡς πρός τάς νεωτέρας ὀνομασίας”.

Πρό ἐνός ἔτους, ὁ Βίκτωρ Μελᾶς<sup>19</sup> παρατηροῦσε σχετικά πώς “*Η Χάρτα* δέν ἀποτελεῖ δουλική ἀπομίμηση κάποιου συγκεκριμένου προγενέστερου χαρτογραφικοῦ ἔργου, δῆμως συνηθίζεται νά μνημονεύονται ὡς κυριότερες πηγές στίς ὅποιες ὁ Ρήγας ἔχει βασιστεῖ οἱ χάρτες τῶν *D' Anville* καὶ *Choiseul-Gouffier*. Ἡ ἀποψη αὐτή νομίζω πώς δέν εἶναι σωστή. Μιά ἀπλή σύγκριση μέ τίς ἀντίστοιχες ἐργασίες τῶν *D' Anville* καὶ *Choiseul-Gouffier* μᾶς πείθει ὅτι ἔστω κι ἀν ὁ Ρήγας τίς ἐγνώριζε, δέν ἐβάσισε σ' αὐτές ἐπάνω καὶ πάντως ὅχι μόνο σ' αὐτές τὸν δικό του χάρτη. Αὐτή ἡ ἀποψη ὀφείλεται ἵσως στὸ ὅτι ὁ *Barbill du Bocage* ἐκφράζει εὐχαριστίες στοὺς κληρονόμους τοῦ *D' Anville* καὶ στόν *Choiseul-Gouffier*, χωρίς δῆμως οὔτε καὶ ὁ χάρτης τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδας, ὁ φιλοτεχνημένος ἀπό τὸν ἴδιο, νά μοιάζει στά δικά τους ἐργα”.

Παρακάτω, σχετικά μέ τήν ἀναζήτηση τοῦ προτύπου τῆς χάρτας τοῦ Ρήγα, ὁ Β. Μελᾶς σημειώνει: “*Προσπάθησα, κοντά σέ πολλούς ἄλλους πού ἔκαναν αὐτή τήν ἔρευνα πρίν ἀπό μένα, ἀνάμεσα στούς χάρτες γιά τήν Ἑλλάδα καὶ τή Βαλκανική Χερσόνησο πού κυκλοφόρησαν στό 170 καὶ στό 180 αἰώνα νά βρω ἐκεῖνον ἡ ἐκείνους πού θά χρησιμοποίησε βασικά ὁ Ρήγας. Βέβαια, μιά τέτοια ἔρευνα εἶναι ιδιαίτερα ἐκτεταμένη (γιατί, ὅπως ξέρετε, ὑπάρχουν πολλοί χάρτες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης), ἀλλά πιστεύω πώς μονάχα μέ πολὺ λίγες ἐπιφυλάξεις μποροῦμε νά συνταχθοῦμε μέ τή γνώμη πού ἔχει κιόλας διατυπωθεῖ ὅτι δέν φαίνεται νά υπάρχει ἐνα καὶ μόνο πρότυπο ὅπου νά βασίσθηκε ὁ Ρήγας, κι' ἀκόμα περισσότερο νά τό ἔχει ἀντιγράψει. Τά πιο πιθανά βοηθήματά του -κρίνοντας ἀπό ἀρκετές ἡ καὶ πολλές ἐπί μέρους ὁμοιότητες- ἵσως νά ἥταν τά ἔξης:*

1. *Χάρτης τοῦ John Blair*, πού περιλαμβάνεται σέ ἔκδοση τοῦ 1768, δηλαδή μόλις λίγα χρόνια πρίν ἀπό τή Χάρτα.
2. *Χάρτης τοῦ Robert de Vaugondy*, τοῦ 1755.
3. *Χάρτης του John Senex*, πού δέν ἔχει χρονολογία, πρέπει δῆμως νά περιλαμβάνεται στήν ἔκδοσή του τοῦ 1720.
4. *Ἀκόμα, χάρτης τοῦ "Αγγλου Emmanuel Bowen, παλιότερος, πού ἀνήκει στήν ἔκδοση του 1715"*.

Στή συνέχεια ὁ Β. Μελᾶς παρατηρεῖ πώς “*Θά ἀξιζε, δίχως ἄλλο, τὸν κόπο νά γίνει ἀπό εἰδικούς μιά σέ βάθος συγκριτική ἔρευνα. Ὁπωσδήποτε δῆμως πιθανότερο φαίνεται ὁ Ρήγας νά βασίσθηκε στήν ἐργασία ἄλλων, κάνοντας συγκερασμό ἀπό τοὺς χάρτες αὐτούς πού εἰδαμε ἡ καὶ ἀπό ἄλλους ἀνάλογους, ὅσους θά ἔτυχε νά ἔχει στή διάθεσή του, ἡ καὶ προσαρμογές, ὅπως ὁ ἴδιος πίστευε σωστότερο, ἀκόμα καὶ συμπληρώσεις*”.

‘Ο Κων. Στάϊκος στό τελευταίο του βιβλίο, ἐπίσης, παρατηρεῖ πώς “*Η Χάρτα τοῦ Ρήγα εἶναι βασισμένη στίς γεωγραφικές περιγραφές, κυρίως, τοῦ Μελετίου (Βενετία, 1728)*

19. Βίκτωρ Μελᾶς, *Η Χάρτα τοῦ Ρήγα*, Μορφωτικό Ἰδρυμα Ἐθνικῆς Τραπέζης, Ἀθήνα 1997, σελ. 15, 17, 18.

καί στή Νεωτερική Γεωγραφία, τοῦ Δανιήλ Φιλιππίδη καί τοῦ Γρηγορίου Κωνσταντᾶ (1791) καθώς καί στίς χαρτογραφικές μελέτες δυτικῶν συγγραφέων όπως: *Barbi du Bocage, Choiseul-Gouffier*, καί ἄλλων, πού ἀφοροῦν τήν Ἀνατολική Εύρωπη καί τήν Τουρκία<sup>20</sup>.

Τέλος, ὁ Γεώργιος Τόλιας<sup>21</sup> σέ πρόσφατο δημοσίευμά του μέ τίτλο "Οἱ Χάρτες τοῦ Ρήγα. Τὰ Βαλκάνια, ἡ ἐνρύχωρη Ἐλλάδα" τῶν Φαναριωτῶν" υποστηρίζει ὅτι ὁ Ρήγας χρησιμοποίησε ως πρότυπο τῆς Χάρτας του χάρτη τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς τοῦ γάλλου χαρτογράφου Delisle. Συγκεκριμένα, στό ὀρθρο (σελ. 21) σημειώνεται ὅτι ""Ἡ Χάρτα τοῦ Ρήγα ἀποτελεῖ τὸν πλέον σχολιασμένο ἑλληνικό χάρτη. Τό ἔργο κυκλοφόρησε πέντε χρόνια μετά τήν κυκλοφορία τῆς σύνθεσης τῶν Δημητριαίων καί, σύμφωνα μέ τὸν τίτλο του, ὀφειλε νά ἦταν ἐνας ἴστορικός χάρτης τῆς ἀρχαίας Ἐλλάδας καί τῶν ἀποικιῶν της... Ἀντ' αὐτοῦ, ὁ Ρήγας ἐξεπόνησε ἐναν χάρτη τῆς βυζαντινῆς περιόδου, κατά τό γαλλικό πρότυπο τοῦ χάρτη τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, τοῦ Delisle (περ. 1700)".

Περίεργο εἶναι πάντως ὅτι διατυπώνεται μιά τέτοια πρόταση καί, μάλιστα, χωρίς νά τεκμηριώνεται. Ἀν κανεὶς διεξέλθει τή Χάρτα τοῦ Ρήγα θά παρατηρήσει ὅτι ἀπουσιάζουν τά ὀνόματα τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς, ἐνῶ ἀντ' αὐτῶν διαβάζει ὀνόματα τῆς ἀρχαίας Ἐλλάδος. Ἐπίσης, μνημονεύεται καί μιά ἀόριστη χρονολογία (περ. 1700) γιά τόν πιθανό αὐτό χάρτη τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς, στοιχεῖο πού δείχνει ὅτι, μᾶλλον, τό πρότυπο γεωγραφικό ἔργο δέν μελετήθηκε καί ἵσως ἡ πληροφορία νά ἀντλήθηκε ἀπό ἄλλη πηγή, χωρίς, ώστοσο, νά μνημονεύεται.

## Ταύτιση, γιά πρώτη φορά, τῆς "Χάρτας τῆς Ἐλλάδος" μέ ἐνα πρότυπο

Κατά τήν ἐνασχόλησή μας μέ τή σύνταξη τοῦ εύρετηρίου τῶν ὀνομάτων τῆς δωδεκάφυλλης "Χάρτας τῆς Ἐλλάδος" τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ, καθώς ἐπίσης καί τήν ἐπιμέλεια τῆς ἐπανέκδοσής της ἀπό τό ἀριστα διατηρημένο ἀντίτυπο τῆς Γενναδείου Βιβλιοθήκης τῆς Ἀμερικανικῆς Σχολῆς Κλασσικῶν Σπουδῶν Ἀθηνῶν, τέθηκε ὁ προβληματισμός γιά τήν ἀνεύρεση τοῦ γεωγραφικοῦ χάρτη, τόν ὅποιο ὁ Ρήγας θά χρησιμοποίησε ως πρότυπο στή δική του ἐκδοση. Ἡ ἐρευνητική μας αὐτή ἀναζήτηση ἐφερε, πρόσφατα, τούς καρπούς της καί τά πρῶτα συμπεράσματα ἀνακοινώθηκαν μέ τίτλο "Δημήτριος Καραμπερόπουλος, *Guil. Delisle* καί ἡ "Χάρτα τῆς Ἐλλάδος" τοῦ Ρήγα. Ταύτιση, γιά πρώτη φορά, ἐνός προτύπου", στό Διεθνές Συνέδριο "Ο Ρήγας καί ἡ ἐποχή του", πού πραγματοποιήθηκε μέ τήν ἐπιστημονική φροντίδα τοῦ Κέντρου Νεοελληνικῶν Ἐρευνῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος Ἐρευνῶν, στίς 13 Σεπτεμβρίου 1998, στή γενέτειρα τοῦ ἐθνεγέρτη, τό Βελεστίνο.

Συγκεκριμένα, ἐντοπίσθηκε, ἀνακαλύφθηκε στή Γεννάδειο Βιβλιοθήκη ἀντίτυπο ἀπό τόν χάρτη τῆς Ἐλλάδος, τόν ὅποιο ὁ Ρήγας Βελεστινλῆς θά χρησιμοποίησε ως πρότυπο γιά τά ἐννέα φύλλα τῆς "Χάρτας" του, ὀπως τεκμαίρεται ἀπό τήν ἀντιβολή τῶν δύο

20. Κ. Σπ. Στάϊκου, Ἐλληνικές ἐκδόσεις στά χρόνια τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ, Εύρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφῶν, Ἀθήνα 1998, σελ. 52.

21. Στό ἀφιέρωμα γιά τόν Ρήγα Βελεστινλῆ "Ἐπτά Ἡμέρες" τῆς ἐφημερίδος "Ἡ Καθημερινή", 22 Μαρτίου 1998, σελ. 20-23.

χαρτῶν, τόσο στό γεωγραφικό μέρος, όσο και στήν ἀντιστοιχία τῶν τοπωνυμίων. Ὁ πρότυπος γεωγραφικός χάρτης (μάλιστα τρεῖς χαράξεις), που ἐντοπίσθηκε εἶναι τοῦ Γάλλου χαρτογράφου Guil. Delisle<sup>22</sup> (1675-1726), μέ τίτλο "Graeciae Antiquae Tabulae Nova", σέ δύο τμήματα ἐπιχρωματισμένα και μέ διαστάσεις τό κάθε τμῆμα 64.5 ἑκ. X 46.5 ἑκ. Τό πρῶτο τμῆμα στό πάνω μέρος, στό περιθώριο, ἀναγράφει "Graeciae Pars Meridionalis" (δηλ. τό νότιο μέρος τῆς Ἑλλάδος), ἐνῶ στό κάτω ἀριστερά μέρος φέρει τόν τίτλο μέ τό ὄνομα τοῦ συγγραφέως, τόν τόπο και τήν χρονολογία χάραξῆς του, "Autore Guillelmo Delisle, Graeciae Antiquae Tabula Nova, Parisiis, Oct. 1707". Τό δεύτερο τμῆμα, στό κάτω μέρος τοῦ περιθωρίου, ἀναγράφει "Graeciae Pars Septentrionalis" (δηλ. τῆς ἀρκτού, τό βόρειο μέρος τῆς Ἑλλάδος) μέ τό ὄνομα τοῦ συγγραφέως και τή χρονολογία, "Autore Guillelmo Delisle, Mart. 1708". Ἡ δεύτερη χάραξη ἔγινε ἀπό τούς I. Coven et C. Mortier, Amstelodami [1733]<sup>23</sup>, και ἡ τρίτη ἀπό τούς Laurie and Whittle, London 1794.

Τό διτι ὁ χάρτης τοῦ Delisle ἀποτελεῖ τό πρότυπο τῆς Χάρτας τοῦ Ρήγα συμπεραίνεται ἀπό τόν ἴδιο σχεδιασμό π.χ. τῆς Μαγνησίας, τῆς Χαλκιδικῆς, τῆς νήσου Λέσβου, τῆς Θράκης, τῆς Μ. Ἀσίας κ. ἀ., καθώς και ἀπό τήν ἀντιστοιχία τῶν ὄνομάτων. Ἀναγράφονται ἀπό τόν Ρήγα τά ἴδια τοπωνύμια τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, που ἀναγράφονται και στόν χάρτη τοῦ Delisle γιά τίς ἐπαρχίες, τοπαρχίες, πόλεις, χωριά - στή Θράκη, Μακεδονία, Θεσσαλία, Ἡπειρο, Βοιωτία, Ἀττική, Εὐβοια, Πελοπόννησο, Κρήτη, Μ. Ἀσία. Ἀς σημειωθεῖ ὅτι ἡ κλίμακα στή Χάρτα τοῦ Ρήγα εἶναι διπλασία ἀπό ὅτι στόν χάρτη τοῦ Delisle, ὅπως γιά παράδειγμα διαπιστώνεται ἀπό τήν διάμετρο τῆς Κρήτης και τῆς Πελοποννήσου.

Στό παράρτημα ἐνδεικτικά παρατίθενται οι πίνακες - ἐδῶ ἡ πρώτη σελίδα - μέ τήν ἀντιστοιχία τῶν τοπωνυμίων ἀπό διάφορα τμήματα τῆς "Χάρτας τῆς Ἑλλάδος" τοῦ Ρήγα και τοῦ προτύπου γεωγραφικοῦ χάρτη τοῦ Delisle:

### Τοπωνύμια χάρτη τοῦ Delisle

ATTICA	
Suniun Pr. uln Minervae Templum	
Patroclea I.	
Macris seu Helene I. Et civ	
Laurium	
Aex Scopelus Plinus	
Anaphlysetus	
Hyphormus Portus	
Prospaltus	

### Τοπωνύμια Χάρτας τοῦ Ρήγα

ATTIKH	
Σούνιον. Κολῶναι Ἀκρωτ. και Ἱερόν Ἀθηνᾶς	
Πατρόκλεια. Κεδρονῆσι	
Ἐλένη. Μακρονῆσι	
Λαύριον Λιμήν και ὁρος	
Αἰξ. ἔστρα περί ής γράφει ὁ Πλίνιος <sup>24</sup>	
Ἀνάφλυστος. Ἀσώπα	
Ὑφορμος. Τρεῖς Πύργοι Λιμήν	
Πρόσπαλτος	

22. Πρβλ. Christos G. Zacharakis, *A Catalogue of printed Maps of Greece 1477-1800*, Samourkas Foundation, second edition, Athens 1992, ὁρ. 912 και 915 σελ. 73.

23. Ἡ χρονολογία ἐκδοσῆς ἀναφέρεται ἀπό τούς συγγραφεῖς Β. Σφυρόερα - Ἀννα Ἀβραμέα - Σπ. Ἀσδραχᾶ, Χάρτες και χαρτογράφοι τοῦ Αιγαίου Πελάγους, Ἀθῆνα 1985, σελ. 142-143.

24. Μέ τήν ταύτιση, τώρα, τοῦ προτύπου τῆς Χάρτας διαπιστώνεται πλέον ἀπό ποῦ ὁ Ρήγας ἀντλησε αὐτήν τήν ἀναφορά στόν Πλίνιο.

Lampra	Λαμπρά
Eleusa I.	Ἐλεῦσα. Μακίνα
Paeonia	Παιωνία
Cephalia	Κεφαλαί
Aphydna	Ἄφηδνα
Potamos	Ποταμός
Panormus P.	Πάνορμος. Ράφτης Λιμήν
Prasia	Πρασιάι
Hymetos M.	Ὑμηττός ὄρος
Brauron	Βραυρών. Βραῶνας
Phyle	Φιλίη
Cynosura Pr.	Κυνόσουρα. Κάβο Σίδρο
Probalinth	Προβόλινθος
Pentelus M.	Πετέλιος ὄρος
Ilissus fl.	Εἰλισσός. Καλλιρρόη ποτ.
Phalerus	Φαλιρεύς. Λεόνε Λιμήν
Piraeus P.	Πηραιεύς. Δράκος Λιμήν
Athene	Ἀθῆναι
Acharnae	Ἀχαρναί. Κουκουβάνες
Marathon	Μαραθών
Oenoe	Οἰνόη. Μυόπουλι
Rhamnus	Ράμνος
Chersonesus	Χερσόνησος. Ταυρόκαστρο
Parnes M.	Πάρνητς ὄρος
Drymus	Δρυμός
Ciphisus fl.	Κηφισσός ποτ.
Corydalus	Κορυδαλός
Salamis	Σαλαμίς
Psytalia	Ψυτάλια. Δεσποτικό
Eleusis	Ἐλευσίς
Thriasius Campus	Θριάσιον Πεδίον
Nysaea	Νίσσαια
Minoa Pures	Μινώη
Megara	Μέγαρα
Cromyon	Κρόμυον. Κούντουρα
Rhus	Ροῦς
Gerania	Γεράνεια
Sidus	Σίδος. Παλιά χώρα
Pagae	Παγαί λουτρά. Λιβαδόστρα



Tό βόρειο τμῆμα τοῦ Χάρτη τοῦ Gull. Deliste τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

*Christophom Frans Regis Geographia  
Auctore Guillermo Delille Regis Scientiarum Academica*

40

41

42

43

44

45

46

47

48

49

50

51

52

53

54

55

56

57

58

59

60

61

62

63

64

65

66

67

68

69

70

71

72

73

74

75

76

77

78

79

80

81

82

83

84

85

86

87

88

89

90

91

92

93

94

95

96

97

98

99

100

101

102

103

104

105

106

107

108

109

110

111

112

113

114

115

116

117

118

119

120

121

122

123

124

125

126

127

128

129

130

131

132

133

134

135

136

137

138

139

140

141

142

143

144

145

146

147

148

149

150

151

152

153

154

155

156

157

158

159

160

161

162

163

164

165

166

167

168

169

170

171

172

173

174

175

176

177

178

179

180

181

182

183

184

185

186

187

188

189

190

191

192

193

194

195

196

197

198

199

200

201

202

203

Ένδιαιφέρον ἔχει νά ἐπισημανθεῖ τό γεγονός ὅτι ὁ Ρήγας δίπλα στά ἀρχαῖα ὄνόματα παραθέτει, πολλές φορές, τά ἀντίστοιχα ὄνόματα τῆς ἐποχῆς του<sup>25</sup> γιά χωριά, πόλεις, ἀκρωτήρια, ποταμούς, βουνά ἢ προσθέτει ἀκόμη διάφορα ὄνόματα, τά ὅποια ἀντλεῖ κυρίως ἀπό τήν "Γεωγραφία παλαιά καὶ νέα" (Βενετία 1728) τοῦ Μελετίου<sup>26</sup>, τήν "Νεωτερική Γεωγραφία" τῶν Γρηγ. Κωνσταντᾶ καὶ Δαν. Φιλιππίδη (Βιέννη 1791)<sup>27</sup>, τήν ὅποια μάλιστα μετέφερε μαζί του στίς ἀποσκευές του στήν Ἑλλάδα, τό βιβλίο τοῦ Barbi du Bocage<sup>28</sup> ἀπό ὃπου παίρνει τοπωνύμια γιά τή Θεσσαλία, τό Βόσπορο καὶ τόν Ἑλλήσποντο. Ἐπίσης, ἡ ἔρευνα ἔδειξε ὅτι τά παράλια τοπωνύμια (ἀκτωνύμια) π.χ. τῆς Κρήτης, Πελοποννήσου, Ἀττικῆς, Αἰτωλίας, Μ. Ἀσίας κ.λ.π., ὁ Ρήγας τά παίρνει, συμπληρώντας ἔτσι τόν χάρτη τοῦ Delisle, ἀπό τόν D' Anville<sup>29</sup> ἢ τόν L.S. De La Rochette<sup>30</sup>. Πιθανόν καὶ ἀπό ἄλλους συγγραφεῖς.

Γιά τήν ἀναγραφή τῶν τοπωνυμίων διαφορετικῶν ἐποχῶν, γιά τούς "παραχρονισμούς", ὅπως ἀποκαλοῦνται, ὁ Ρήγας κατηγορήθηκε ἀπό τούς μετέπειτα εἰδικούς χαρτογράφους<sup>31</sup>. Ὁμως, πρέπει νά τονισθεῖ πώς σκοπός τοῦ Ρήγα δέν ἦταν ὁ καθαρά χαρτογραφικός χαρακτῆρας τοῦ ἔργου του, ἀλλά ἡ χρησιμοποίησή του ώς μέσο στό ἐθνοδιαφωτιστικό του ἔργο· στή συνειδητοποίηση τῆς ἱστορικῆς συνέχειας τῶν Ἑλλήνων, στήν χρησιμοποίηση καὶ τῶν ὄνομάτων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, καθώς καὶ στό νά ἔχει ἐναν πολιτικό χάρτη γιά τίς ἀνάγκες τοῦ νέου κράτους, πού προετοίμαζε νά δημιουργήσει μετά τήν ἐπανάσταση καὶ τό γκρέμισμα τῆς Ὄθωμανικῆς τυραννίας.

**Ταξίδεψε ὁ Ρήγας γιά χαρτογραφικούς λόγους;** Μετά τήν πρόσφατη ἔρευνα μας, σχετικά μέ τό πρότυπο τῆς Χάρτας τῆς Ἑλλάδος τοῦ Ρήγα, πού ἀποδείχθηκε πώς πρότυπο τῆς Χάρτας ἦταν ὁ γεωγραφικός χάρτης τοῦ Guil. Delisle, θά πρέπει νά θεωρεῖται ὡς ἀστή-

- 
25. Σχετικά, ὁ Ἀπ. Δασκαλάκης σημειώνει ὅτι "...τά νεοελληνικά τοπωνύμια, τά ὅποια ἀνέγραψε πλησίον τῶν ἀρχαίων, θά ἀπήτησαν πολὺν χρόνον καὶ σημαντικήν προσπάθειαν, ἡ ὅποια ὑπέρ πᾶν ὅλῳ κατέστησε τό πολυυθύλητον τοῦτο ἔργον του ἀξιον τοῦ μεγάλου σκοποῦ, τόν ὅποιον διενοήθη δι' αὐτό, ἀληθές κτῆμα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ". Βλ. Ἀπ. Δασκαλάκη, *Ο Ρήγας Βελεστινλῆς ως διδάσκαλος τοῦ Γένους*, Ἀθῆναι 1977, σελ. 43.
26. Γιά τόν γεωγράφο Μελέτιο βλ. τή διδακτορική διατριβή τοῦ Κωνσταντίνου Θ. Κυριακοπούλου, *Μελέτιος (Μῆτρος)* Ἀθηνῶν, ὁ γεωγράφος (1661-1714), Ἐθνικό καὶ Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, Φιλοσοφική Σχολή, Βιβλιοθήκη Σοφίας Σαριπόλου, ἀρ. 73, τόμ. A'-B', Ἀθήνα 1990, ὅπου καὶ πλούσια βιβλιογραφία.
27. Βλ. τήν ἐπανέκδοση μέ ἐπιμέλεια τῆς Αίκατ. Κουμαριανοῦ, Νέα Ἑλληνική Βιβλιοθήκη, Ἀθήνα 1970, ὅπου σ' αὐτήν τήν ἐκδοσην παραπέμπουμε. Ἀς σημειωθεῖ ὅτι στά ἀντικείμενα τοῦ Ρήγα, πού κατασχέθηκαν κατά τήν σύλληψήν του ἦταν καὶ "Ἐν βιβλίον ὑπό τόν τίτλον Νέα Γεωγραφία τοῦ Δανιήλ Ἑλληνος μοναχοῦ". Κ. Ἀμάντου, Ἀνέκδοτα ἔγγραφα περί Ρήγα Βελεστινλῆ, σελ. 145. Θά πρόκειται γιά τήν "Νεωτερική Γεωγραφία", Βιέννη 1791 τῶν Δανιήλ Φιλιππίδη καὶ Γρηγορίου Κωνσταντ.
28. Τό βιβλίο τοῦ Barbi du Bocage, *Recueil de Cartes Géographiques plans, vues et moulages de l'ancienne Grèce relatifs au voyage du Jeune Anacharsis...*, Paris 1788" θά μετέφερε μαζί του ὁ Ρήγας καὶ τό ὅποιο κατέγραψαν στά ἀντικείμενά του κατά τή σύλληψη: "Ἐν βιβλίον μετά δερματίνου δεσίματος περιλαμβάνον συλλογήν γεωγραφικῶν χαρτῶν, σχεδιαγραμμάτων, ἀπόγεων καὶ μετάλλια τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος σχέσιν ἔχοντα μέ τό ταξείδιον τοῦ νέου Ἀναχάρσιδος". Βλ. Κ. Ἀμάντου, Ἀνέκδοτα ἔγγραφα, δ. π., σελ. 145.
29. Ἐπίσης, στή Γεννάδειο Βιβλιοθήκη μελετήσαμε καὶ τόν χάρτη τοῦ D' Anville, *Les Cartes de la Grèce et L' Archipel, Paris* 1756, ὁ ὅποιος, μάλιστα, περιέχει καὶ ἀνεμολόγιο.
30. Ἀντίτυπο τῆς Ἀγγλικῆς ἐκδοσης τοῦ χάρτη τοῦ De La Rochette μελετήσαμε πρόσφατα στή Γεννάδειο Βιβλιοθήκη μέ τίτλο "Greece Archipelago and part of Anadoli by L. S. De La Rochette, MDCCXC, London. Published for Will. Fades Geografer to the King, January 1th 1791".
31. Ο Christian Reichard, στά 1808, δημοσιεύει στό περιοδικό τῆς Βαΐμάρης "Allgemeine Geographische Ephemeriden" σχετική κριτική, πού μετάφρασή της δίδεται ἀπό τόν Γεώργιο Λάϊο, "Οι Χάρτες τοῦ Ρήγα", Δ.Ι.Ε.Ε., τόμ. 14, 1960, Παράρτημα, σελ. 306-312.

# CRÆCIAE PARIS MERIDIONALIS

ρικτη ἡ ἀποψη, πώς τάχα ὁ Ρήγας ταξίδεψε στίς ἑλληνικές ἐπαρχίες γιά τήν ἔκδοση τῆς Χάρτας του. Τὴν ἀποψη αὐτή, γιά παράδειγμα, ὑποστήριξε σέ γερμανικό περιοδικό, στά 1797, ὁ Johann Christian von Engel<sup>32</sup>, ὁ ὅποιος σημείωνε ὅτι ὁ Ρήγας "...ἔχει φιλολογική καὶ πολιτική κατάρτισι...περιώδευσε ἐπί 6 συνεχῇ ἔτη τίς τουρκικές ἐπαρχίες καὶ ἐπήρε τὴν ἀπόφασι νά μᾶς δώσῃ καλύτερους χάρτες ἀπό τοὺς μέχρι τώρα γνωστούς (π.χ. τοῦ *Choiseul-Gouffier*) μέ μιά στατιστική καὶ φιλολογική Γεωγραφία τῶν χωρῶν πού περιηγήθηκε". Ὁ Ρήγας ἦταν ἐπαναστάτης, ἀνθρωπὸς τῆς δράσης, δέν ἦταν ὁ γραμματικός, ὁ λόγιος τοῦ γραφείου, ὁ ἐπαγγελματίας χαρτογράφος. Ἡ Χάρτα του ἦταν μέσο γιά τήν πραγμάτωση τῶν ἐπαναστατικῶν του σκοπῶν.

“**Ἡ “Χάρτα τῆς Ἐλλάδος” τοῦ Ρήγα ἦταν εἰδικός στρατιωτικός χάρτης;**” Εχει ὑποστηριχθεῖ ὅτι ἡ Χάρτα τοῦ Ρήγα ἦταν ἀκόμη καὶ συγκεκαλυμμένος στρατιωτικός χάρτης<sup>33</sup>. Ὁμως δέν φαίνεται νά στηρίζεται μιά τέτοια ἀποψη ἀπό:  
 α) τῆς σύγκρισής της, ὅπως ἀναφέρει ὁ Λάϊος<sup>34</sup>, μέ εἰδικούς ἐπιτελικούς χάρτες καὶ εἰδικότερα, “μέ τό στρατιωτικό χάρτη τῆς Εύρωπαϊκῆς Τουρκίας, πού συνέταξε ὁ στρατηγός τοῦ Ναπολέοντος *Vaudoncourt*”. Καὶ  
 β) ἀπό τά ἀποτελέσματα τῆς ἔρευνας σχετικά μέ τό πρότυπο, τό ὅποιο εἶναι, ὅπως ἀποδείχθηκε, χάρτης τῆς ἀρχαίας Ἐλλάδος, μέ τήν διαίρεση σέ τοπαρχίες καὶ ἐπαρχίες, δηλ. πολιτικός παρά στρατιωτικός χάρτης. Μάλιστα, ἀς τονισθεῖ πώς οἱ δρόμοι ἐπικοινωνίας πού ὁ Ρήγας ἀναγράφει, δέν εἶναι τῆς συγχρόνου του ἐποχῆς, ὅπως θά ἀρμοζε σέ στρατιωτικό χάρτη, ἀλλά τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς. Ἐνδεικτικά ἀναφέρουμε τήν Ἐγνατία Ὀδό, καθώς καὶ μερικούς δρόμους πού τούς ἔχει καὶ ὁ πρότυπος χάρτης τοῦ Delisle.

**Ἐξήγηση δυσερμήνευτων σημείων τῆς Χάρτας.** Ἡ ταύτιση τοῦ προτύπου γεωγραφικοῦ χάρτη θά βοηθήσει, ἀκόμη, στή σωστή μελέτη καὶ ἔξήγηση πολλῶν δυσερμήνευτων σημείων τῆς “Χάρτας τῆς Ἐλλάδος”. Θά ἀποδοθοῦν τώρα μᾶλλον σέ λάθη ἀντιγραφῆς τοῦ Ρήγα ἡ λάθη τοῦ χαράκτη, ἵσως ἀπό τήν ἐλλειψη χρόνου, μιά καὶ εἶναι γνωστό ὅτι ὁ Ρήγας ἐκεῖνο τόν καιρό ἐξέδιδε ταυτόχρονα τίς ὑπόλοιπες ἐκδόσεις του καὶ ἐπί πλέον ἐτοίμαζε νά ἀναχωρήσει ἀπό τή Βιέννη γιά τήν κάθοδό του Ἐλλάδα, πρός ἐφαρμογή τοῦ ἐπαναστατικοῦ του σχεδίου. Γιά πρῶτο παράδειγμα ἀναφέρουμε ὅτι στή νῆσο Κῷ ὁ Ρήγας γράφει μέ κεφαλαῖα στοιχεῖα “ΚΩΣ ΚΑΛΥΔΝΑ”, δίνοντας τήν ἐντύπωση πώς ὑπάρχουν δύο ὄνομασίες γιά τή νῆσο Κῷ. Ὁμως, στόν χάρτη τοῦ *Guil. Delisle* παρατηροῦμε ὅτι ἡ ὄνομασία ΚΩΣ βρίσκεται στό περίγραμμα τοῦ νησιοῦ, ἐνώ ἡ ὄνομασία KALYDNAE INSULAE ἀναγράφεται στόν πληθυντικό, πού σημαίνει ὅτι πρόκειται γιά πολλά νησιά, ἔχοντας βάλει λίγο πιό πάνω καὶ ὅχι στή συνέχεια τήν κατάληξη lae στά πεζά στοιχεῖα ἀντί κεφαλαῖα, ὅπως εἶναι καὶ τά ἀλλα γράμματα, δημιουργῶντας τήν ἐντύπωση πιθανόν στόν χαράκτη ἡ καὶ στόν ἴδιο τόν Ρήγα ὅτι πρόκειται γιά δύο ὄνομασίες τῆς Κῷ.

Ἐνα δεύτερο παράδειγμα ἀπό τό τρίτο φύλλο τῆς Χάρτας. Στήν περιοχή τῆς Καρίας καὶ πλησίον τῆς πόλεως “Βαργύλη. Βαρέλια” βρίσκεται ὁ συμβολισμός χωρίου καὶ δίπλα ἡ ὄνομασία “Ιερόν Ἀρτέμιδος. Πρώταρχος”, δίνοντας τήν ἐντύπωση στόν ἀναγνώστη ὅτι

32. Βλ. Γεωργίου Λαζίου, ὁ. π., σελ. 296-297, ὅπου τό κείμενο στό Παράρτημα II, γερμανικά καὶ μεταφρασμένο στά ἑλληνικά.

33. Βλ. Πολ. Ἐνεπεκίδη, *Ρήγας Βελεστινλῆς. Ἐπιστροφή ἀπό τόν θρῦλο στήν ιστορία*, Τμῆμα Διαλέξεων τῆς Ι-στορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Ἐταιρείας τῶν Θεσσαλῶν, τόμ. Z', τεῦχ. Δ-Ε', 1958, σελ. 33.

34. Γ. Λαζίου, ὁ. π., σελ. 285

πρόκειται γιά χωριό μέ δύο δνομασίες. "Ομως, ἡ ἀνεύρεση τοῦ προτύπου γεωγραφικοῦ χάρτη τοῦ Delisle μᾶς δίνει τή λύση, γιατί ἀναγράφει "Diana Templ" δηλ. "Ιερόν Ἀρτέμιδος". Ο Ρήγας προσέθεσε τό "Πρώταρχος", πού είναι τό δνομα τοῦ ἀρχαίου ἐπικούρειου φιλοσόφου, ὁ ὅποιος κατάγονταν, ὥπως σημειώνει ὁ Μελετίος<sup>35</sup> καὶ τό πῆρε ὁ Ρήγας, ἀπό τήν ἀρχαία "Βαργύλη", ἡ ὅποια, "λέγεται καὶ κοινῶς Βαρέλια". Δηλαδή, ὁ Ρήγας μᾶλλον ἐκ λάθους ἔθεσε τό δνομα Πρώταρχος στό "Ιερόν Ἀρτέμιδος", ἀντί στήν πόλη "Βαργύλη. Βαρέλια". Παρόμοιες παρατηρήσεις στή Χάρτα τής Ελλάδος τοῦ Ρήγα θά είναι πλέον δυνατόν νά γίνουν συστηματικά μετά τήν ἀνεύρεση τῶν προτύπων γεωγραφικῶν της χαρτῶν.

### ‘Ο τίτλος τῆς "Χάρτας τῆς Ἑλλάδος"

Ἡ ἀνεύρεση τοῦ προτύπου χάρτη ἐξηγεῖ πλέον καὶ τόν τίτλο "Χάρτα τῆς Ἑλλάδος ἐν ἦ περιέχονται αἱ νῆσοι αὐτῆς καὶ μέρος τῶν εἰς τήν Εὐρώπην καὶ Μικράν Ἀσίαν πολυαρίθμων ἀποικιῶν αὐτῆς...", πού ὁ Ρήγας ἀνέγραψε στήν Χάρτα του. Ὅτι, δηλαδή, είναι πράγματι χάρτης τῆς Ἑλλάδος, ἀλλά δικαίας ἐποχῆς, μέ τίς πολλές ἀποικίες της, τίς ὅποιες καταχωρίζει. Δέν θεωρεῖ δλον τόν χῶρο τῆς Χάρτα του ως Ἑλλάδα τῆς ἐποχῆς του, ὥπως μερικοί υποθέσανε<sup>36</sup>. Τό γιατί τυπώνει αὐτόν τόν χάρτη τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, φαίνεται ὅτι θά εἴθελε, μᾶλλον, νά συνδέσει τό δημοκρατικό κράτος του, πού σκόπευε νά δημιουργήσει, μέ τήν δημοκρατία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἰσως, ἀκόμη, γιατί εὑρισκε σ' αὐτόν τόν χάρτη τίς περιοχές διαιρεμένες σέ ἐπαρχίες καὶ τοπαρχίες, κάτι πού τοῦ εἰτανε ἀπαραίτητο ἐργαλεῖο γιά τή Νέα Πολιτική Διοίκησή του, γιά τό κράτος του. Ὡστόσο, μέ τήν ἀνεύρεση τοῦ προτύπου χάρτη ἐντοπίσθηκε καὶ τό πρότυπο γιά τό μεγαλύτερο μέρος τῶν διακοσμητικῶν σχεδίων τοῦ τίτλου τῆς "Χάρτας τῆς Ἑλλάδος". Διαπιστώνεται πλέον ὅτι θά δανείσθηκε ἀπό τή σχετική παράσταση τοῦ τίτλου τοῦ Guil. Delisle "Graeciae Antiquae Tabulae Nova", τό μεγαλύτερο μέρος τῶν παραστάσεων τοῦ τίτλου τῆς Χάρτας του, ὥπως φαίνεται στήν κατωτέρω ἀντιβολή τους.

Συγκεκριμένα, ἡ θεά Ἐπιστήμη μέ τό κηρύκειο καὶ τή δάφνη στά χέρια της, μέ μερικές διαφορές, είναι σχεδόν ἵδια ὅμως πιό ἐπιβλητική ἡ μορφή της στή Χάρτα τοῦ Ρήγα, ἔχοντας δίπλα στό δεξί της πόδι τό ἀνοιχτό βιβλίο μέ τά γεωμετρικά σχήματα. Ὁ Ρήγας προσθέτει ἀλλο ἐνα βιβλίο δίπλα στό ἀριστερό της πόδι μέ κείμενο ἀπό τόν Ὅμηρο "Πολλῶν ἀνθρώπων ἴδον ἀστεα καὶ νόον ἔγνω"<sup>37</sup>, θέλοντας ἵσως νά τονίσει τήν πνευματική ἰσορροπία μεταξύ τῆς θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς παιδείας. Δανείζεται τό σχέδιο μέ τόν κολοσσό τῆς Ρόδου, τό πλοϊο, τή σκηνή τῆς θυσίας τοῦ ταύρου, μέ τήν προσθήκη τοῦ Διός. Ἐπίσης, τήν ἀρματοδομία, τήν πάλη<sup>38</sup>, τήν ἀκρόπολη, τό ἀγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς. Ὁ Ρήγας προσέ-

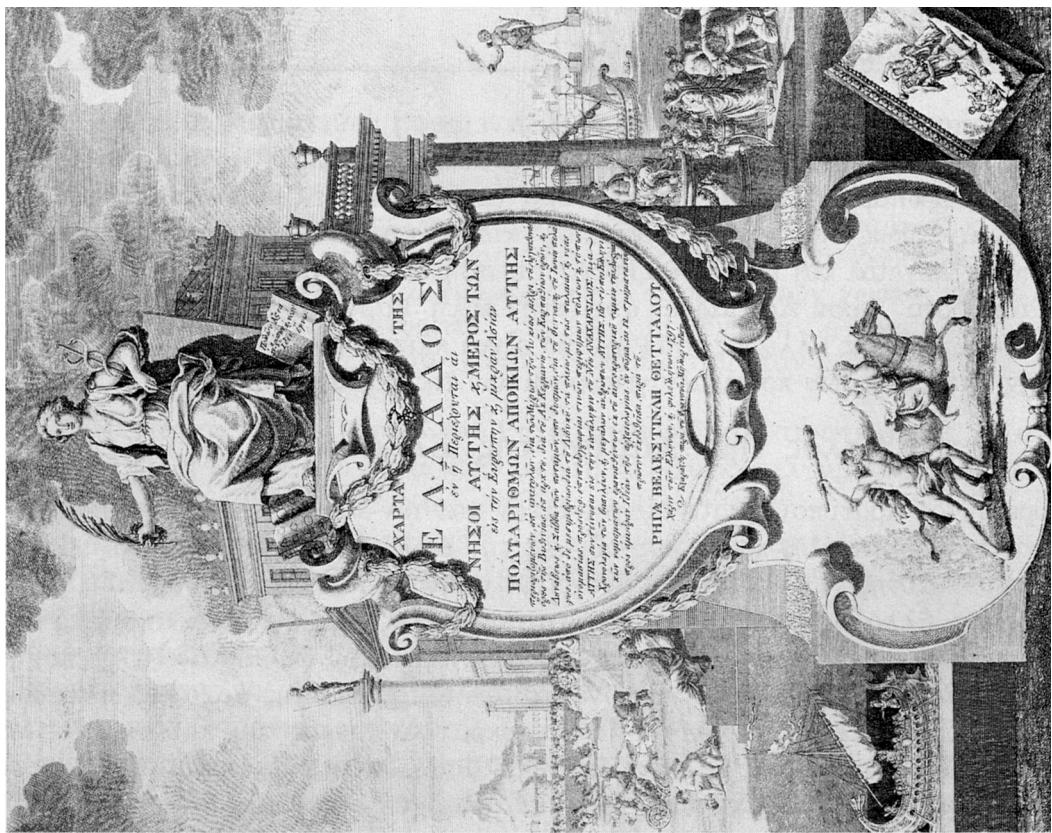
35. Βλ. Μελετίου, *Γεωγραφία...* Βενετία 1728, σελ. 468.

36. Συνήθεια τῶν χαρτογράφων τῆς ἐποχῆς ἡταν νά χρησιμοποιοῦν στούς χάρτες τους τόν τίτλο "Χάρτης τῆς Ἑλλάδος" γιά τό γενικό αὐτό χῶρο τῆς Βαλκανικῆς.

37. Είναι ἀπό τόν Ὅμηρο, Ὀδύσσεια Α', 3. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι ὁ Ἀνθιμος Γαζῆς καταλήγει μέ τόν στίχο αὐτόν τόν πρόλογο του στήν ἐπανέκδοση τῆς Γεωγραφίας τοῦ Μελετίου, στά 1807, ἐνώ τόν ἀντικαθιστᾶ μέ ἄλλο κείμενο στήν ἐκδοση τοῦ Χάρτη τῆς Ἑλλάδος, στά 1800.

38. Τήν ἵδια ἀκριβῶς παράσταση τῆς πάλης μέ αὐτήν πού βρίσκεται στόν τίτλο τῆς Χάρτας, ἀπαντᾶται στό βιβλίο τοῦ Bernard de Montfaucon, *L'Antiquité expliquée et Représentée en figures*, Παρίσι, 1719, τόμ. III, μέρος δεύτερο, σελ. 292, ὥπως καὶ στήν μετέπειτα ἐκδοση, στά 1757. Εύχαριστες στόν κ. Εὐστ. Φινόπουλο γιά τήν ὑπόδειξη τοῦ βιβλίου μέ σκοπό τήν ἐντόπιση πιθανών προτύπων.

Παράσταση στόν τίτλο του Πήγα



Παράσταση στόν τίτλο του Delile

θεσε, ώστόσο, δρισμένες ἀκόμη παραστάσεις, ὅπως τήν Ἀργώ, τήν παράσταση τοῦ μύθου για τή γέννηση τῶν δύο φύλων τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἀπό τὸν Δευκαλίωνα καὶ τήν Πύρρα.

Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ διαπίστωση τοῦ Λέανδρου Βρανούση<sup>39</sup> διτὶ ὁ Ρήγας πῆρε ἀπό τὸν τίτλο τῆς Χάρτας του δρισμένες παραστάσεις καὶ τίς χρησιμοποίησε στήν ἐκδοση τοῦ βιβλίου του "Ολύμπια" τοῦ Μεταστάσιο. Συγκεκριμένα, σημειώνει διτὶ στό ἑξάφυλλο τοῦ βιβλίου εἶναι ὁ "Ολύμπιος Ζεύς, ἐπιβλητικός ἐπάνω στό θρόνο του, μέ τὸν κεραυνό στό ἔνα του χέρι, τὸν ἀετό δίπλα στά πόδια του κλπ.", "όλοιδιος, στά δεξιά τοῦ τίτλου τῆς Χάρτας (ὅπου ἴερεῖς καὶ λαός ὀδηγοῦν ἐναν ταῦρο γιά θυσία)". Ἐπίσης παρατηρεῖ διτὶ "τὸ τέθριπτο τῆς σελ. 7, ἡ πάλη τῆς σελ. 42 καὶ οἱ ἵππικοι ἀγῶνες τῆς σελ. 81 βρίσκονται ἀριστερά τοῦ τίτλου τῆς Χάρτας".

Σημαντική για τό μήνυμά της εἶναι καὶ ἡ παράσταση τῆς πάλης τοῦ γυμνόποδα Ἡρακλῆ<sup>40</sup> μέ τό ξύλινο ρόπαλό του, σύμβολο τῆς ἐλληνικῆς πνευματικῆς δύναμης, μέ τήν ἐφιππο Ἀμαζόνα, τῆς ὁποίας ὁ σιδερένιος διπλός πέλεκυς, σύμβολο τῆς περσικῆς, ἀσιατικῆς δύναμης, δηλ. τῆς δύναμης τῶν ἀρμάτων, τῆς ὑλῆς εἶναι τσακισμένος. Ὁ Ρήγας μέ τοὺς συμβολισμοὺς του αὐτούς, τοὺς ὁποίους γράφει καὶ στόν πίνακα "Ἐξήγησις τῶν σημείων τῆς Χάρτας", τοῦ τρίτου φύλλου τῆς Χάρτας, προσφέρει μήνυμα αἰσιοδοξίας στοὺς σκλαβωμένους, πώς στόν ἀγώνα τῆς ἐπανάστασης θά νικήσει, τελικά, ἡ ἐλληνική ἡθική δύναμη, ἀν πορευτοῦν μέ τίς ἀρετές τοῦ Ἡρακλῆ: ἀποφασιστικότητα, ἀφοσίωση στά ἰδεώδη, πίστη στό καθῆκον, ὑπεράσπιση τοῦ δικαίου<sup>41</sup>.



Τό "ρόπαλο τοῦ Ἡρακλέους" εἶναι σημαντικό στοιχεῖο στήν ἐπαναστατική σκέψη καὶ τό σχέδιο τοῦ Ρήγα<sup>42</sup>. Ἐχει συμβολική δυναμική ἀνά τοὺς αἰώνες, ἐνώ ἀλλάζουν οἱ ἀντίπαλες δυνάμεις, πού πρῶτα ἦταν ἡ περσική δύναμις μέ τόν διπλόν πέλεκυν καὶ μετέπειτα ἡ ὀθωμανική μέ τήν ἡμισέληνο. Ἔτσι, ἡ Ἑλληνική δύναμις, πού συμβολίζεται μέ τό

39. Βλ. Λ. Βρανούση, "Ρήγας καὶ Marmontel", Ἀνάτυπο ἀπό τόν τόμο Ἑλληνογαλλικά ἀφιέρωμα στό Roger Millieix, Ἀθήνα 1990, σελ. 131-132 καὶ σελ. 151, ὑποσημείωση ἀρ. 40.

40. Ὁ Γεώργιος Λάιος, "Οι χάρτες τοῦ Ρήγα" δ. π., σελ. 250, ὑποσημ. 1, ἔχει ὑποστηρίξει διτὶ "ἡ παράστασι αὐτή (τοῦ Ἡρακλῆ μέ τήν Ἀμαζόνα) ἀπαντᾶται καὶ σέ ἄλλους παλαιότερους χάρτες", χωρίς ὅμως νά παραθέσει μιά κάποια παραπομπή. Πάντως, δ. κ. Φινόπουλος (προσωπική ἐπικοινωνία) καὶ ἡ κα Στέλλα Χρυσοχόου (προσωπική ἐπικοινωνία) δέν ἔχουν συνοντήσει τέτοια παράσταση, δπως ἐπίσης παραμένει "ζητούμενο" καὶ στή σημαντική ἐργασία γιά τό ρόπαλο τοῦ Ἡρακλέους τῆς Λουκίας Δρουΐλιας, "Ἡ πολυσημία τῶν συμβόλων καὶ τό "ρόπαλον τοῦ Ἡρακλέους" τοῦ Ρήγα", Ὁ Ἐρανιστής, τόμ. 21, 1997, σελ. 129-142. Ἀκόμη, ἀς σημειωθεῖ διτὶ ὁ Bernard de Montfaucon, *L'Antiquité...δ.π.*, τόμ. I, δεύτερο μέρος, σελ. 195-228, καταχωρίζει γιά τόν Ἡρακλῆ, ἐπί πλέον, εἰκοσι δύο σελίδες μέ πολλές παραστάσεις, δπου ὅμως δέν ἀπαντᾶται παράσταση σάν αὐτή, πού ὁ Ρήγας ἔχει στό ἐπίτιτλο τῆς Χάρτας του.

41. "Ο Ἡρακλῆς ἐπρόκειτο νά ἀποκρυσταλλώσει τό πρότυπο τοῦ ἰσχυροῦ, ἀκατάβλητου ἥρωα...ἐμφανίζεται σέ ἀνθρώπινα μέτρα μέ τή διέκταση τους στά δρια τοῦ θαυμαστοῦ...εἶναι ὁ ἑξολοθρευτής δλεθρίων τεράτων καὶ ὁ ἐκδικητής κάθε ἀδικίας, καὶ τελικά παρουσιάζεται ως ἀντίποδας τοῦ κακοῦ", Γιάννη Ἀναστασίου, Ἡρακλῆς, Ἑλληνική Μυθολογία, τόμ. 4, Ἐκδοτική Ἀθηνῶν, Ἀθήνα 1986, σελ. 15.

42. Βλ. Μαρία Μαντουβάλου, Ὁ Ρήγας στά βήματα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἔκδ. Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, Ἀθήνα 1996, σελ. 35-46.

ρόπαλο, ἀντιπαλαίει ἀνά τους αἰῶνες μέ τόν βαρβαρισμό. Στή Χάρτα, ἐκτός ἀπό τίς παραπάνω δύο ἀναφορές, ὁ Ρήγας παραθέτει τό ρόπαλο καὶ τόν πέλεκυν τσακισμένο γιά τίς ναυμαχίες Σαλαμίνος καὶ Μυκάλης καθώς καὶ τίς μάχες Μαραθώνος καὶ Γρανικοῦ ποταμοῦ. Ὡστόσο, ὁ Ρήγας μνημονεύει τό ρόπαλο τοῦ Ἡρακλέους στά νομίσματα Ζακύνθου, Θηβῶν, Κωνστάντζας, Μανγγάλιας, Νικοπόλεως καὶ Φθιώτιδος Θεσσαλίας. Ἐπίσης, μέ τό ρόπαλο συμβολίζει, στήν ἀρχή τοῦ φύλλου 10, τήν ἑλληνική πνευματική δύναμη, ὥπου στή συνέχεια καταχωρίζει ἐκατόν δεκατέσσερα ὄνόματα μεγάλων ἀνθρώπων τῆς ἀρχαιότητος. Ἀλλά, πρέπει νά τονισθεῖ ὅτι ὁ Ρήγας συνεχίζει νά συμβολίζει μέ τό ρόπαλο τοῦ Ἡρακλέους καὶ τήν σύγχρονή του ἑλληνική δύναμη, ὥπως αὐτό διαπιστώνεται ἀπό τό ρόπαλο πού θέτει στά πόδια τοῦ κοιμισμένου λιονταριοῦ, πού πάνω του βρίσκονται τά σύμβολα τῆς ἔξουσίας τοῦ Ὀθωμανοῦ δυνάστη, τοῦ σουλτάνου (βλ. γιά τόν συμβολισμό αὐτόν παρακάτω στήν ἐπιπεδογραφία τῆς Κωνσταντινουπόλεως). Ἀς σημειωθεῖ ὅμως ὅτι ὁ Ρήγας γιά νά δώσει μήνυμα αἰσιοδοξίας ὅτι ἡ ὀθωμανική δύναμις δέν εἶναι ἀνίκητος, χρησιμοποιεῖ τό σύμβολο τοῦ σταυροῦ καὶ τήν ἡμισέληνο τσακισμένη γιά τίς ναυμαχίες τῆς Ναυπάκτου, 1571 καὶ Τζεσμέ, 1770. Δέν χρησιμοποιεῖ τό ρόπαλο, ἵσως γιατί δέν θά εἴθελε τίς εὐρωπαϊκές χριστιανικές δυνάμεις νά τίς χαρακτηρίσει μέ τό ρόπαλο, μέ τό ὅποιο συμβολίζει τήν ἑλληνική δύναμη, ἡ ἐπειδή ἔτσι ἀνέγραφε τούς συμβολισμούς τό πρότυπο ἀπό ὥπου πιθανόν τούς δανείσθηκε, ὥπως δείχνει πλέον ἡ πρόσφατη ἔρευνά μας<sup>43</sup>.

### “Ἐνα δεύτερο πρότυπο τῆς Χάρτας

Ὁ Ρήγας, γιά νά συμπεριλάβει στό γεωγραφικό του χάρτη μεγαλύτερο μέρος τοῦ βαλκανικοῦ χώρου, μιά καὶ ὁ χάρτης τοῦ Delisle ἐκτεινόταν μέχρι καὶ λίγο πιό πάνω ἀπό τόν Αἴμο, χρησιμοποίησε ἐναν ἀλλο χάρτη ὡς πρότυπο γιά τή Βουλγαρία, Βασσαραβία, Βλαχία καὶ Μολδαβία. Συγκεκριμένα, ἡ ἔρευνά μας στή Γεννάδειο Βιβλιοθήκη μᾶς ἔδωσε καὶ αὐτό τό πρότυπο, πού εἶναι χάρτης τοῦ Rizzi Zannoni<sup>44</sup>, *Carte de la Partie Septentrionale de l' empire Otoman...* Paris 1774, ὥπως δείχνει ἡ ὅμοιότης τῶν γεωγραφικῶν σχεδίων, καθώς καὶ ἡ ἀντιστοιχία τῶν τοπωνυμίων, πού εἶναι τά ἴδια. Ἐντύπωση προκαλεῖ τό γεγονός ὅτι ὁ Ρήγας χρησιμοποιεῖ ὡς πρότυπο γεωγραφικό χάρτη γιά τίς προαναφερθεῖσες περιοχές, ἐνα σύγχρονο χάρτη τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, πού εἶχε χαράξει ὁ Rizzi Zannoni καὶ ὅχι

43. Ἡ ἔρευνά μας στή Γεννάδειο Βιβλιοθήκη δείχνει ὅτι στό χάρτη του ὁ D' Anville, *Les C̄tes de la Gr̄ce et l' Archipel*, Παρίσι 1756, περιέχει τόν συμβολισμό μέ τίς δύο ἀγκυρες καὶ τόν σταυρό καὶ τήν ἡμισέληνο γιά τίς ἐμπόλεμες δυνάμεις μόνο γιά τή ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου, δίχως τή ναυμαχία τοῦ 1770. Ὁ Choiseul-Gouffier, *Carte de la Gr̄ce Moderne*, στό ἔργο του "Voyage Pittoresque de la Cr̄the", Παρίσι 1782, τόμ. I., ἔχει καὶ τίς δύο χρονολογίες, χωρίς ὅμως τούς συμβολισμούς τοῦ σταυροῦ καὶ τής ἡμισελήνου. Ὡστόσο, ὁ De La Rochette, *Greece Archipelago and part of Anatoli*, London 1790, περιέχει ὅλους τούς συμβολισμούς, ἀλλά μνημονεύει καὶ μιά τρίτη ναυμαχία στήν εἰσόδο τοῦ Ἑλλησπόντου, 1656, ὥπου νίκησαν οἱ Βενετοί τούς Ὀθωμανούς, πού ὅμως αὐτή δέν μνημονεύεται στή Χάρτα τοῦ Ρήγα. Πρέπει νά ἐπισημανθεῖ, πάντως, ὅτι ὁ Ρήγας παραστατικά προσφέρει τό μήνυμα τοῦ ἀποτελέσματος τῆς ναυμαχίας, σχεδιάζοντας τό ἐνα ἄκρο τῆς ἡμισελήνου τσακισμένο, κάτι πού τά πρότυπα δέν τό ἔχουν.

44. Γιά τόν ἀστρονόμο καὶ χαρτογράφο Giovanni Antonio Rizzi Zannoni (1736-1814) καὶ τό ἔργο του ἐνδεικτικά βλ. *Enzyklopädie der Kartographie, Lexicon zur Geschichte der Kartographie*, Franz Deuticke, Wien 1986, τόμ C/2, σελ. 675-677. *Catalogue of Printed Maps Harts and Plans*, The British Museum, London 1967, τόμ. 12, σελ. 262-263. Θερμές εὐχαριστίες ἐκφράζονται στόν ιατρό κ. Ἀντώνιο Τάντουλο, ὁ ὥποιος πρόθυμα μᾶς προμήθευσε τίς σχετικές φωτοτυπίες ἀπό τή σημαντική βιβλιογραφία του τῆς Χαρτογραφίας.

ένα χάρτη της άρχαιας ἐποχῆς, ὅπως εἶχε κάνει γιά τά ἐννέα πρῶτα φύλλα τῆς Χάρτας του, μέ το χάρτη τοῦ Delisle. Μάλιστα, ὅπως δείχνουν οἱ βιβλιογραφικές πηγές ὁ Zannoni ἦταν "συνδεδεμένος μέ ἐναν Θεσσαλό μηχανικό ὄνόματι Ρήγα Βελεστινλῆ, τὸν ὅποιον ὁ σουλτάνος συνέλαβε καὶ ἀπεκεφάλισε"<sup>45</sup>.

Ἐπίσης, ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι καὶ τὸ διτὶ ὁ πρότυπος γεωγραφικός χάρτης δέν ἀναγράφει τίς διάφορες περιοχές διαιρεμένες σέ τοπαρχίες. Γι' αὐτό μᾶλλον καὶ οἱ περιοχές αὐτές στή Χάρτα τοῦ Ρήγα εἶναι χωρίς διαιρεση σέ τοπαρχίες. Μόνον ἡ ἐπαρχία τῆς Βλαχίας στή Χάρτα τοῦ Ρήγα διαιρεῖται σέ τοπαρχίες, ἵσως γιατὶ ὁ ἴδιος γνώριζε τήν περιοχή, μιὰ καὶ ὁ Ρήγας διαβιοῦσε στή Βλαχία. Ἰσως, πάλι, γιατὶ ἀσχολήθηκε μέ τήν ἔκδοση τῆς "Νέας χάρτας τῆς Βλαχίας", πού περιλαμβάνει τίς σχετικές τοπαρχίες καὶ οἱ ὄποιες ἀναφέρονται τόσο στόν χειρόγραφο χάρτη ὅσο καὶ στόν πρότυπο γεωγραφικό χάρτη τῆς Βλαχίας τοῦ F. Ios. Ruhedorf<sup>46</sup>.

Ἐνδεικτικά ἐδῶ παρουσιάζεται ἡ πρώτη σελίδα, στό Παράρτημα οἱ ὑπόλοιπες μέ τήν ἀντιστοιχία τῶν ὀνομάτων γιά τή Βουλγαρία, Βασσαραβία, Μολδαβία καὶ Βλαχία.

### BOULGARIE (Zannoni)

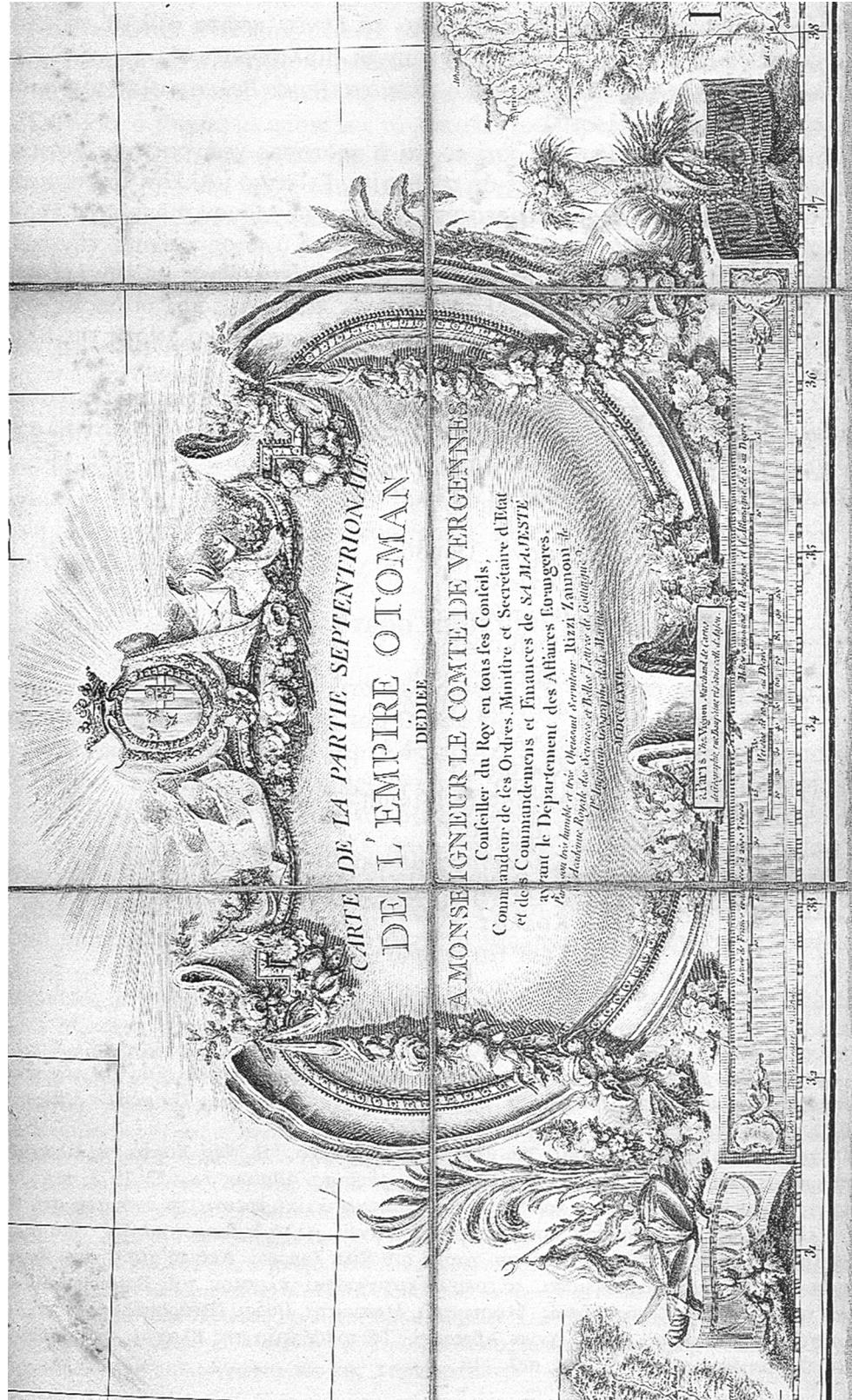
Varna  
Soganlik  
Valteluka  
Provat  
Devina  
Devina Gh.  
Coszli  
Kostritzza  
Baltshik  
Kavarna  
Kelograh-Burum  
Galegri  
Kollat  
Iegni Pangola  
Bizia  
Ickilmik Palanka

### ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ (Ρήγα, φύλλο 12)

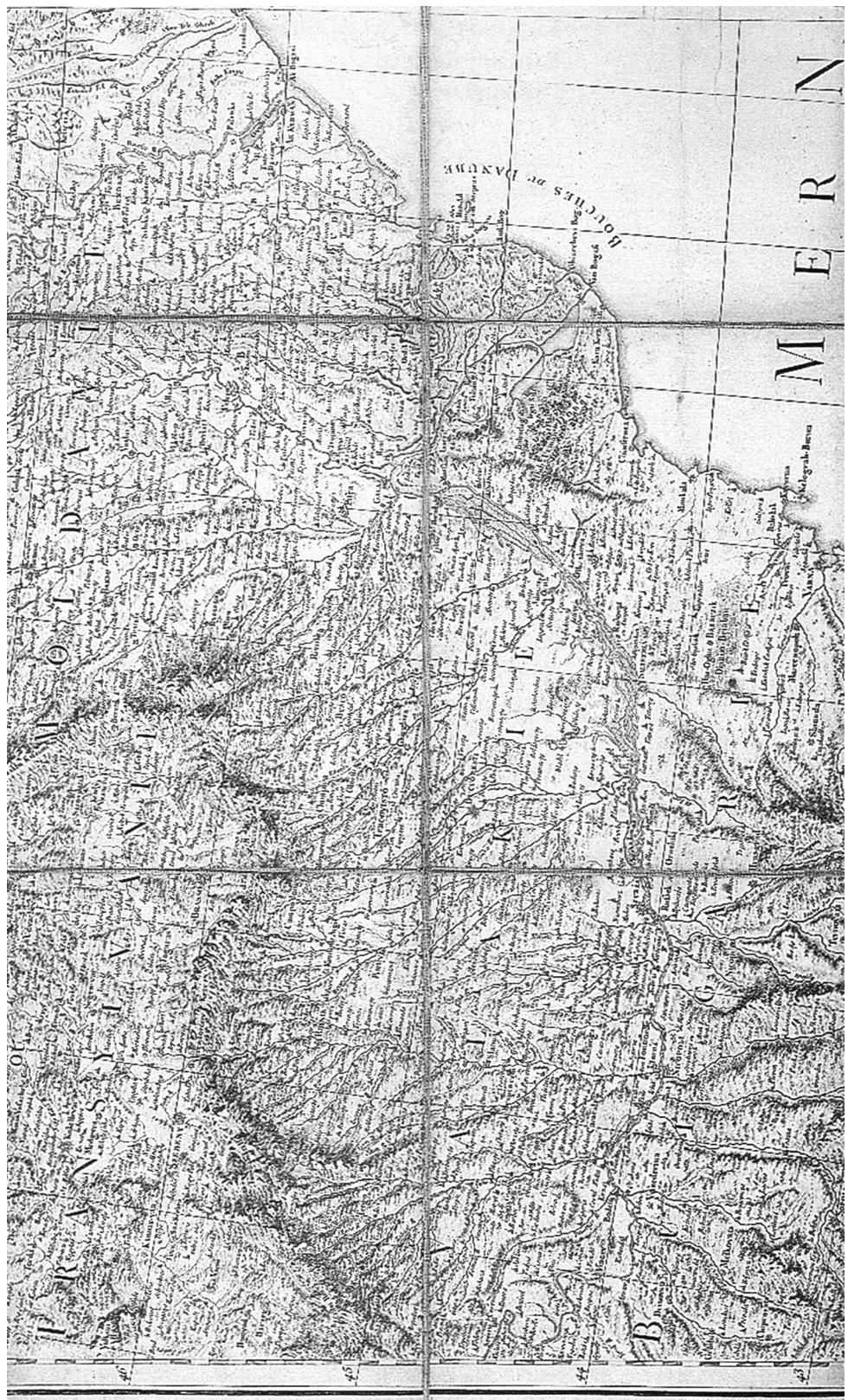
Βάρνα. Ὄδησός  
Σογιανλίκ  
Βαλτελοῦκα  
Προβάτου  
Δέβινα  
Δέβινας Λίμνη  
Κόζλη  
Κοστρίτζα  
Μπαλτζίκ. Βυζώη  
Καβάρνα  
Καλογγράχ μπουροῦν. Τετρισιάς Ἀκρωτ.  
Λαλεάγρα Κάλλανδρα  
Κολλάτ  
Γενί Πάνγγολα  
Βίτζια  
Ίκιλμίς Παλόγγα

45. Στόν κ. Γιόννη Καρᾶ θερμές εὐχαριστίες γιά τήν ὑπόδειξη τῆς σημαντικῆς πληροφορίας γιά τήν προσωπική σχέση τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ μέ τόν Zannoni. Bl. Le Colonel Berthaut, *Les Ingenieur Giographier Militeur* (1624-1831), Παρίσι 1902, τόμ. 1, σελ. 221.

46. Bl. Γ. Λαΐου, "Οἱ χάρτες τοῦ Ρήγα", δ. π., σελ. 286-288, "Ἄννα Ἀβραμέα, "Ἡ "Νέα Χάρτα τῆς Βλαχίας" τοῦ Ρήγα καὶ ἡ αὐτόγραφος ἐπεξεργασία τῆς", *Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν*, τόμ. 53, 1978, σελ. 395-407. Μέ τήν εὐκαιρία ὃς ἐπισημανθεῖ διτὶ, ὅπως προκύπτει ἀπό μία ἐνδεικτική ἔρευνα, τά ὀνόματα στή Βλαχία τῆς Χάρτας τῆς Ἐλλάδος, δέν εἶναι τά ἴδια, πού θά περιμενε κανείς, ἀλλά διαφορετικά. Κι' αὐτό ἐξηγεῖται πλέον μέ τήν ἀνεύρεση τοῦ προτύπου γεωγραφικοῦ χάρτη τοῦ Rizzi Zannoni. Ἀπό τό χάρτη τοῦ Ruhedorf ὁ Ρήγας θά παίρνει πιθανόν μερικά ὀνόματα, τά ὄποια καταγράφει πλησίον τοῦ Βουκουρεστίου, ἐνῷ ἀπουσιάζουν ἀπό τόν χάρτη τοῦ Zannoni, ὅπως "Ἀφουμάτζι, Μπανιάτα, Πόδου Πιτάρουλονη, Παντελεήμων, Ντζουλέστι, Χερέστραιον, Τίνταβα". Πρβλ. Ἄννα Ἀβραμέα, "Τά τοπωνύμια τῆς Βλαχίας στόν χειρόγραφο χάρτη τοῦ Ρήγα", *Ο Έρανιστής*, τόμ. 17, 1981, σελ. 116.



Ο τίτλος του χάρτη του Rizzi Zannoni που ο Πήγας χρησιμοποίησε ως δεύτερο πρότυπο για την Χάρτα του.



Μέρος από τόν χάρτη τοῦ Zannoni, τό οποῖο ὁ Ρήγας χρησιμοποίησε ως πρότυπο γιὰ τὴν Βουλγαρία, Βεσσαραβία,  
Μολδαβία καὶ Βλαχία.

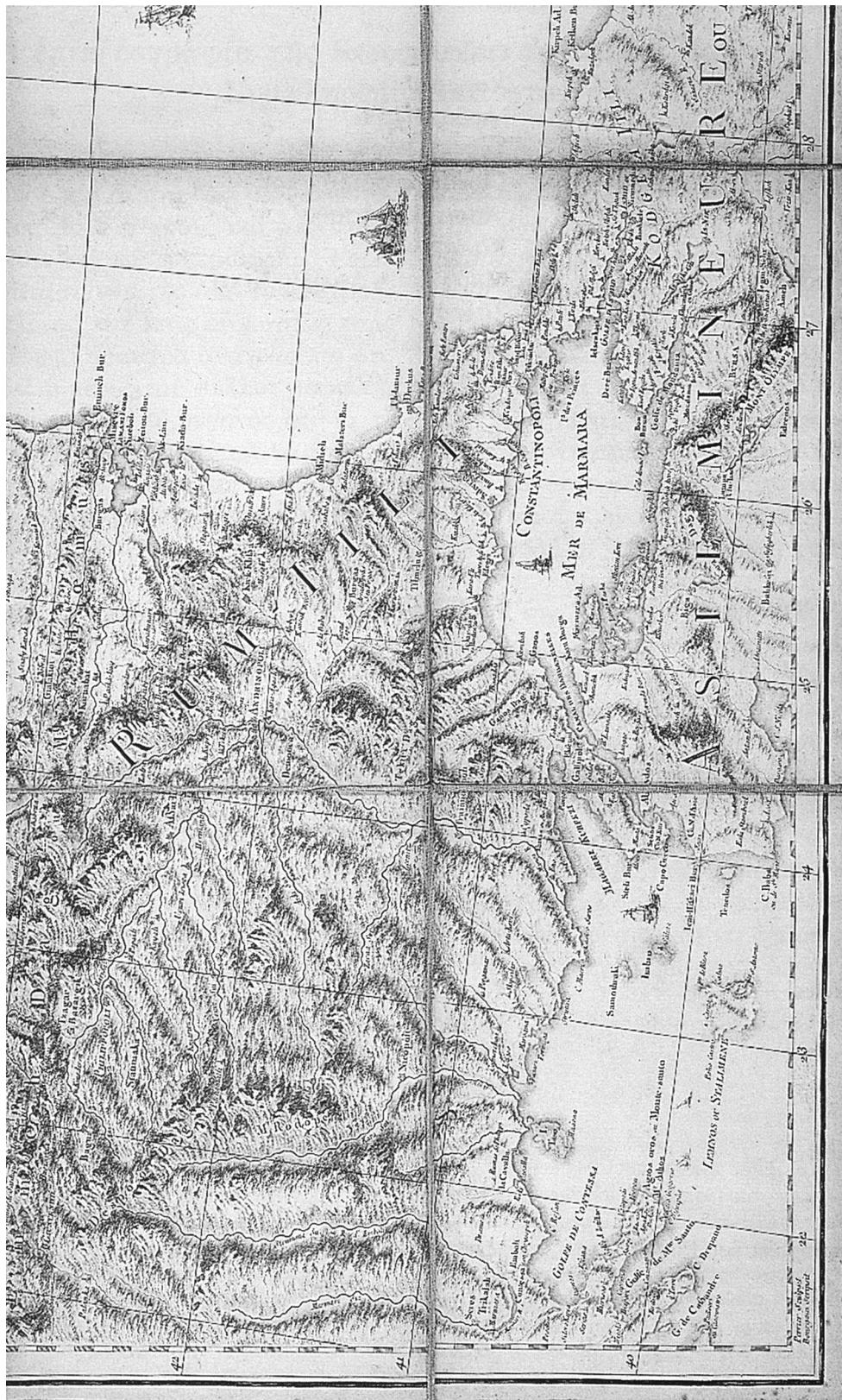
Karagash	Καραγάτζ
Kiupruliler	Κιουπριούλιλέρ
Ghersala	Γιέρσαλα
Haz-Oglm Bazarlik	Χατζιόγλου Παζαρτζίκ
Dianizi Bejaban	Διανιτζή Μπεγιαμπάν
Buiuk Cosligza	Μπουγιούκ Κοζλούτζέ
Taslitepe	Τασλή Τεπέ
Kutshuk Cosligza	Κιουτζιούκ Κοζλούτζέ
Marcenopoli	Μαρκενόπολις. Μαρτζενόπολι
Dapne sui, Varna sui	Δάφνη. Τίτζια. Βάρνα σουσιοῦ ποτ.
Tshenge	Τζένγγα
Shiumla	Σιούμλα
Bulangi	Μπουλαντζί
Kanergza	Καηναρτζέ
Iegni Bazar	Γενί Παζάρ
Beghirli	Μπεγιρλί
Felbir	Φελμπίρ
Bagshelik	Μπαγτζελίκ
Trajanak	Τραγιανάκ
Hrasgrad	Ράζ Γγράδ
Pestenglu	Πέστενγγλι
Dristra sui	Δρύστρα ποτ.
Ak Lom sui	Ώκ Λόμ ποτ.
Hermanlik	Ώρμανήλ
Silistria	Συλλήστρα. Δουρόστερον
Veterna	Βέτερνα
Tatarey	Ταταρέη
Garban	Γγαρβᾶν
Ἐπίσης, ἡ ἔρευνα ἐδειξε ὅτι ἀπό τὸν χάρτη τοῦ Zannoni ὁ Ρήγας θά πήρε ἀρκετά σύγχρονα τοπωνύμια, πού ἀναγράφει στή Θράκη, τή Βιθυνία καί τή Μυσία καί τά διοῖα ἀναγράφει δίπλα στά ἀρχαῖα τοπωνύμια τοῦ Delisle. Μάλιστα, ἐντύπωση προκαλεῖ πού ὁ Ρήγας παραθέτει καί τήν παράσταση τοῦ "Μουράτ Τεπεσί", πού ἔχει καί ὁ χάρτης τοῦ Zannoni.	

**RUM-IIILI (Zannoni)**

Adrinopoli  
Kara Agash  
Zerna sui  
Zernitz  
Arda sui  
Usum sui  
Kuali

**ΘΡΑΚΗ (Ρήγα, φύλλο 9)**

Ἄδριανούπολις. Ὄρεστιάς  
Καρά Ἀγάτζ  
Ζέρνα ποτ.  
Ζερνίτζ. Τέμπυρον  
Ἄρδα σουσιοῦ ποτ.  
Ἰουζιοῦμ ποτ.  
Κουζιαλί



Λεπτομέρεια του χάρτη τοῦ Zannoni μὲ τὴν Θράκη, ἀπὸ ὅπου ὁ Ρήγας πῆρε πολλὰ τοπωνύμια. Χαρακτηριστικό εἶναι τὸ Μουράτ τεπεσί μὲ τὸ σχηματισμὸν του μεταξὺ Μπουργάζ καὶ Ἐσκί Μπαμᾶ.

Usum Isiova	Ούζουντζιώβα
Hermanli	Χαρμανλί
Arda	Άρδα. Πέτρα
Tekieh	Τεκελί. Ράμη
Iopsus sui	Γιοψιοῦς σουιοῦ ποτ.
Assarli	Άσσαρλί. Άσσός
Kalopinzi	Καλοπίνζι
Bujuk Derbend	Μπουγιούκ Δερβέν. Νίκη
Zadra	Ζάδρα
Karnabat	Καρναβάτ
Gialakioi	Γιαϊλιά κιογί
Autos	Άετός
Edos	Έδός
Jegnkioi	Γενί κιογί. Καβύλη
Pasha-Kiuy	Πασᾶ κιογί. Τόνζος
Karagilar	Καρατζιλάρ. Λειβήθριον
Karabunari	Καρᾶ μπουροῦν. Βυζίη
Kutshuk Derbend	Κιουτζούκ Δερβέν. Όρκελίς
Kanara	Καναρᾶ
Megri	Μεγγρί
Stagnar	Στανιάρ
Kametek sui	Καμπτζίκ σουγιοῦ. Ζιρᾶς ποτ.
Emineh	Έμινέ. Έριτη
Ak. Kiuy	Άκ κιογί
Burgas	Μπουργάζ. Άγχιαλος
Zagora	Ζαγορᾶ. Δέβελτος
Zeitou Bur.	Ζεητοῦν Μπουροῦν
Kiada Bur.	Κιατᾶ Μπουροῦν
Ruze	Ρουτζέ. Θύρα
Zingane, Iskelesi	Τζενγγενέ Σκελεσί
Omidre	Όμισδρέ. Άγαθόπολις
Jauri	Γιαβρί
Maraki	Μαράκι
Ali bey	Άλη μπέη. Νίκη
Kavetik Deresi	Καντζίκ δερεσί. Κονταδεστός ποτ.
Eski baba	Έσκι μπαμπᾶ. Βυρτόδισον
Murad Tepe	Μουράτ τεπεσί
Burgas Arcadiopolis, seu Pirgos	Μπουργάζ. Άρκαδιούπολις. Βεργούλη
Kuristan	Καριστιρᾶν. Νάργον
Tshurlu	Τζιορλοῦ. Τυρολόη

## ‘Η ἐπιπεδογραφία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Βιέννη 1796. Συμπληρωματικά στοιχεῖα

‘Ο Ρήγας τυπώνει στή Βιέννη, στά 1796, τό πρώτο φύλλο τῆς Χάρτας του, τό διποίο κυκλοφόρησε καί αυτοτελῶς, ἀποσπῶντας εὐμενή σχόλια γιά τήν χαρτογραφική του αὐτή δουλειά, ἀπό τούς εἰδικούς καί ἀπό τούς κύκλους τῶν μορφωμένων. Ο τίτλος τοῦ φύλλου ἀναγράφεται στό πάνω περιθώριο: “Ἐπιπεδογραφία τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ κόλπου τῆς τοῦ καταστενοῦ τῆς ἀπό τό Σταυροδρόμι θέας τῆς τῶν περί αὐτήν καί τοῦ Σαραγίου μέ τάς παλαιάς καί νέας ὀνομασίας παρά τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ Θετταλοῦ 1796’<sup>47</sup> καί στό κάτω περιθώριο, ἀριστερά ἀναγράφεται διτὶ “Ἐχαράχθη παρά τοῦ Φρανσουά Μήλλερ ἐν Βιέννη”. Στό δεξιό μέρος τοῦ φύλλου παραθέτει ἔξι νομίσματα, μέ τίς δύο ὅψεις, καί μάλιστα ἐντύπωση προκαλεῖ τό γεγονός διτὶ τά τρία ἐξ αὐτῶν εἶναι τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς καί τά ἄλλα τρία τῆς βυζαντινῆς. Δέν θά ἥταν τυχαία ἡ ἐπιλογή αὐτή τοῦ Ρήγα. Μᾶλλον, θά ἥθελε νά τονίσει τή συνέχεια τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τοῦ ἀρχαίου καί τοῦ βυζαντινοῦ. Μάλιστα, τό τελευταίο δέν εἶναι νόμισμα, ἀλλά ἡ χρυσή βοῦλα τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου καί δίπλα στό χαρακτηρισμό τοῦ ὑλικοῦ ‘μάλαγμα’ πρόσθεσε τή φράση “καί ἐδουλώθημεν”, ἐκφράζοντας ἵσως ἔτσι τόν πόνο του καί τόν στεναγμό τοῦ Γένους.

Ἐπίσης, δίπλα στά νομίσματα καί πάνω ἀπό τήν “Ἐπιπεδογραφία τοῦ Σαραγίου” ὁ Ρήγας καταχωρίζει μιά μέ νόημα παράσταση. Συγκεκριμένα βρίσκεται ἐνα κοιμισμένο λιοντάρι ἔχοντας στά πόδια του ὁρίζοντια ἐνα ρόπαλο, ἐνῷ στή ράχη του ἐπικάθονται δύο κλαδιά, τά ὅποια εἶναι δεμένα στή βάση τους, ἔτσι ωστε τό ἐνα ἐναντί τοῦ ἄλλου νά ἀνέρχονται κυκλοειδῶς καί στήν κορυφή τους νά ὑποβαστάζουν τό ἐμβλημα τοῦ Σουλτάνου, ἀπό ὅπου κρέμαται ἐνας ἐγγεγραμμένος κύκλος μέ κεντρομόλα σύμβολα τῆς δύναμής του: λόγχες, λάβαρα, λαβή ἀπό γιαταγάνι κ. ἀ. Νομίζουμε διτὶ ὁ Ρήγας μέ αὐτήν τή συμβολική παράσταση, στό πρώτο φύλλο τῆς Χάρτας του, θά ἥθελε νά δείξει διτὶ τό κοιμισμένο λιοντάρι<sup>48</sup>-οί σκλαβωμένοι λαοί τοῦ βαλκανικοῦ χώρου-μέ τό σάλπισμα τοῦ Θουρίου του καί τῆς ἐπανάστασής του θά ἔπναγαν καί θά ἀρπαζαν τά ὅπλα, τό ρόπαλο-σύμβολο τῆς Ἑλληνικῆς δύναμης- γιά νά γκρεμίσουν τή σουλτανική ἔξουσία καί νά δημιουργήσουν μέ τή Νέα του Πολιτική Διοίκηση, τή νέα τάξη πραγμάτων στήν περιοχή, τή δημοκρατική του πολιτεία.

- 
47. Βλ. Γ. Λαδᾶ-Β. Χατζηδήμου, Ἑλληνική Βιβλιογραφία τῶν ἔτῶν 1796-1799, Ἀθήνα 1973., ἀρ. 189. Μάλιστα, ἀπό τήν μέχρι τώρα ἔρευνα διαπιστώνεται διτὶ ἵσως εἶναι οἱ μόνοι πού ἐπισημαίνουν τό ρόπαλο τοῦ Ἡρακλέους στά πόδια τοῦ κοιμισμένου λιονταριοῦ, ἐνῷ ἡ παρουσία του ἀγνοεῖται ἀπό ἄλλους συγγραφεῖς.
48. Γιά τό συμβολισμό αὐτῆς τῆς παράστασης, ἀπό διτὶ μᾶς εἶναι γνωστό, δέν ἔχει ἀναφερθεῖ κάτι σχετικό. ‘Ωστόσο, ὁ Γ. Λάϊος, “Οι χάρτες τοῦ Ρήγα”, δ. π., σελ. 234, ἀναφέρει διτὶ τό λιοντάρι συμβολίζει τόν “Σουλτάνο”, ἐρμηνεία ἡ ὅποια, νομίζουμε διτὶ δέν εἶναι σωστή, γιατί ἡ τοποθέτηση ἀπό τόν Ρήγα στά πόδια τοῦ λιονταριοῦ τοῦ ροπάλου τοῦ Ἡρακλέως, πού ώστόσο ἀγνοεῖται ἀπό τόν Λάϊο, δίνει τήν ἐρμηνεία στή συνολική αὐτή παράσταση. “Ἄς σημειωθεῖ διτὶ ὁ Λέανδρος Βρανούστης στά ἐργα του μᾶλλον δέν ἀναφέρει κάτι σχετικό γιά τό λιοντάρι καί τό ρόπαλο στά πόδια του.

‘Ακόμη, στό κάτω μέρος τοῦ πρώτου φύλλου, ὁ Ρήγας παρέθεσε καὶ τήν πανοραματική ἀποψη τῆς Κωνσταντινουπόλεως<sup>49</sup>, ἀναγράφοντας καὶ εἰκοσιτέσσερα μέρη τῆς καὶ ἀπό κάτω ἑνα δῶ δυναισθηματισμό ἐπίγραμμα, θρῆνος γιά τήν κατάντια τῆς Κωνσταντινουπόλεως:

“Ἐπταλόφῳ δράων πολίων κλέος οὐδας Ἀνάσσης, Ἡδ’ αἴσαν στυγερήν φρίττε βαρυστενάχων”,

πού σέ ἐλεύθερη ἀπόδοση ἀπό τὸν Λέανδρο Βρανούση<sup>50</sup> θά πεῖ:

“Θωρώντας τήν Ἐπτάλοφη, τή ρήγισσα τοῦ κόσμου, κλάψε καὶ στέναξε βαριά γιά τήν πικρή της μοίρα”.



‘Η συμβολική παράσταση τοῦ λιονταριοῦ στήν ἐπιπεδογραφίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως

49. Γιά τό πρότυπο τῆς πανοραματικῆς ἀποψης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, πού ὁ Γ. Λάϊος, ὁ π., σελ. 248-249, παρέθεσε, είναι εὐστοχες οἱ ἐνστάσεις τοῦ κ. Ε. Φινόπουλου, (προσωπικὴ ἐπικοινωνία) ὁ ὅποιος ἐπισημαίνει δτι ἡ ἐπιπεδογραφία τοῦ Ρήγα είναι ἀπό παλιότερη, τοῦ 17ου αἰώνος, γκραβούρα. Αύτό διαπιστώνεται, δπως παρατηρεῖ, ἀπό τήν ἐμφάνιση τῶν καραβιῶν καὶ τήν ἀπεικόνηση τῶν οἰκισμῶν, πού είναι παλιότερης χρονολογίας ἀπό ἔκεινης τοῦ Jean Adam Zizla, τήν ὅποια ὁ Λάϊος καταχωρίζει. Ἐπίσης, τίς ἴδιες ἐνστάσεις ἔχε- φρασε καὶ ἡ κα Στέλλα Χρυσοχόου (προσωπικὴ ἐπικοινωνία).

50. Βλ. Λέανδρου Βρανούση, *Ρήγας*, Ἀπαντα Νεοελλήνων Κλασσικῶν, Αθήνα 1968, τόμ. 2, σελ. 584.

Σχετικά μέ τά πρότυπα πού χρησιμοποιήθηκαν γιά τήν ἐπιπεδογραφία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Γ. Λάϊος<sup>51</sup> παρατηρεῖ ὅτι ὁ Ρήγας γιά τήν ἔκδοση τῆς πρώτης ἐπιπεδογραφίας τῆς Χάρτας του θά εἶχε περισσότερα βοηθήματα καὶ τοπογραφικά σχεδιαγράμματα ἀπό ὃ, τι ὁ ἴδιος παρουσίασε. Καί τοῦτο διότι, ὅπως σημειώνει στήν καταχωριθεῖσα ἀντιστοιχία τῶν ὀνομάτων, λείπουν τά ἀρχαῖα ὄνόματα, πού ὁ Ρήγας κατέγραψε, ἐνώ περιλαμβάνονται τά σύγχρονα τουρκικά ὄνόματα, τά ὅποια ἀναφέρονται καὶ στὸν παρατιθέμενο πρότυπο χάρτη τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Jean Adam Zisla. Ἡ ἔρευνά μας, τώρα, δείχνει ὅτι ὁ Ρήγας θά εἶχε μπροστά του καὶ τὸ σχεδιαγράμμα τοῦ Barbii du Bocage "Plan du Bosphore de Thrace pour le voyage de Jeune Anacharsis, Juillet 1784"<sup>52</sup>, ἀπό ὅπου πῆρε τά ἀρχαῖα ὄνόματα, "τὰς παλαιὰς ὄνομασίας" τοῦ Βοσπόρου, ὅπως ἀναφέρει στὸν τίτλο τῆς ἐπιπεδογραφίας, πού λείπουν, δῆμως, στήν παρατεθεῖσα ἀντιστοιχία τῶν ὀνομάτων τοῦ Γ. Λαΐου.

Ἐντύπωση, πάντως, προκαλεῖ τὸ γεγονός ὅτι στήν περιοχὴ τοῦ Βοσπόρου, ὅπου βρισκόταν τὸ κέντρο τῆς Ὀθωμανικῆς ἔξουσίας καὶ ὅλα εἶχαν τίς σύγχρονες, τότε, τουρκικές ὄνομασίες, ὁ Ρήγας ἀναγράφει περίπου ἐννενήντα ὄνόματα ἀπό τήν ἀρχαία Ἑλλάδα. Θά ἦθελε, ἵσως, κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο νά ἐνισχύσει τήν ἱστορική μνήμη τῶν σκλαβωμένων Ἑλλήνων, νά τούς ὑπενθυμίσει τήν ἀρχαία κληρονομιά καὶ νά τούς δώσει μήνυμα αἰσιοδοξίας. Γι' αὐτό ἵσως θά ἀναγράψει "Βυζάντιον-Κωνσταντινούπολις" καὶ θά καταχωρίσει ἐπί πλέον ἀπό τήν βυζαντινή ἱστορία τὸ "παλάτι τοῦ Κωνσταντίνου", τὸ "παλάτι τοῦ Βελησαρίου", τὸ "Πατριαρχεῖον", τήν "Αγία Σοφία" καὶ τήν ἐπιγραφή πού ἀναφέρεται στόν "Θεοδόσιο τὸν βασιλέα". Ακόμη, ὁ Ρήγας θά προσθέσει καὶ λίγα λόγια στά ὄνόματα τοῦ προτύπου, σχετικά μέ τούς Ἀργοναύτες καὶ τά εὐγενῆ κατορθώματά τους μέ τόν μάντι Φινέα καὶ τόν βασιλιά Ἀμυκο τῶν Βεβρύσκων, καθώς ἐπίσης θά ἀναγράψει καὶ τά ὄνόματα τῶν δώδεκα θεῶν τῆς ἀρχαιότητας δίπλα στό βωμό.

Στή συνέχεια, ἔκεινῶντας ἀπό τό στόμιο τοῦ Βοσπόρου στόν Εὔξεινο Πόντο, παρατίθενται σέ ἀντιστοιχία τά τοπωνύμια, πού ὁ Γ. Λάϊος ἀφήνει χωρίς ταύτιση καὶ τώρα μέ τά ἀποτελέσματα τῆς ἔρευνά μας συμπληρώνονται.

51. Βλ. Γεωργίου Λαΐου, "Οἱ χάρτες τοῦ Ρήγα", δ. π., σελ. 234-241, ὅπου μνημονεύεται τό πρότυπο σχεδιαγράμμα τοῦ Βοσπόρου, "Plan de Constantinople, de ces Environs et du Canal della Mer Noire. Eschelle de 3 Mils d'Italie, Levé sur les Lieues de moy JEAN ADAM ZIZLA, Ingenieur et Cheur du S. Sepulcre (ἔκδοση τοῦ 1770 ἡ κάποια μεταγενέστερη)".

52. Περιέχεται στό βιβλίο *Recueil de Cartes Géographiques*, 1788, ἀπό ὅπου, μάλιστα, ὁ Ρήγας πῆρε καὶ τίς ἀλλες ἐπιπεδογραφίες του.

## Τά ἀρχαῖα τοπωνύμια τοῦ Βοσπόρου καὶ ἡ ἀντιστοιχία τους

**Barbu du Bocage**

Panium Pr.  
Cyanees d' Europe  
Cyanees d' Asie  
Gypopolis Colline sur laquelle on  
pri tend que le Roi Phinē e  
tenoit sa Cour  
Pr. de Ancre  
Pront du Cerbeau  
Port des Lyciens  
Myrli ion  
Aphrodisium  
Port des Ephésiens  
Tour Timī e ou du Phare  
Chrysorrhoas  
Pantichium  
Temple de Cybele  
Temple de Jupider Urius  
IERON ou le Temple  
Autel des 12 Dieux  
Lit d' Hercule  
Milion Pr.  
Sclerinas R.  
Le Golfe profond  
Riv. du Golfe profond  
Les Beaux Champs  
Pierre de Justice  
Montagne appellée les  
Cless du Pont  
Golfe Pharmacias  
Port de Pithecus  
Foret d' Arbousters

**Ρήγα (φύλλο 1)**

Πάνιον Ἀκρωτ.  
Κυανέαι Εύρώπης  
Κυανέαι Ἀσίας  
Γυπόπολις<sup>53</sup>. Φαναράκι "Ἐδώ ἐβιασίλευσεν ὁ μάντις  
Φινεύς..."  
Ἄγκυρα Ἀκρωτ.  
Κόραξ Ἀκρωτ.  
Λιμήν Λυκίων  
Μυρλείων ποτ.  
Ἀφροδίσιον (νησί)  
Λιμήν Ἐφεσίων  
Τιμαῖος πύργος ἢ τοῦ Φάρου  
Χρυσορρόας ποτ.  
Παντύχιον  
Βωμός Ρέας  
Βωμός τοῦ οὐρίου Διός  
Ἱερόν Παλαιόν  
Βωμός τῶν 12 θεῶν<sup>54</sup>  
κλίνη Ἡρακλέους  
Μίλιον Ἀκρωτ.  
Σκλητρίνας ποτ.  
Βαθύς κόλπος  
Βαθέως κόλπου ποτ.  
καλή πεδιάς  
πέτρα δίκης  
Κλεῖδες Πόντου  
Κόλπος Φαρμακίας  
Πίθηξ Λιμήν  
ἄλσος

53. Ο Ρήγας σημεώνει ἐπί πλέον στή Χάρτα του ὅτι "...τυφλός ὄντας, καὶ ἀρπαζομένης τῆς τροφῆς του ἀπό τῶν Ἀρπαῶν, οἱ Βορεάδαι Ζῆτις καὶ Κάλαϊς Ἀργοναῦται τάς ἀποδιώκουν, καὶ μάντεμα τοῦ πηγεμοῦ εἰς Κολχίδα καὶ ἐπιστροφῆς των παρ' αὐτοῦ λαμβάνουν". Βλ. Μαρία Μαντουβάλου, 'Ο Ρήγας στά βήματα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἔκδ. Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας Μελέτης Φερῶν-Βελεστίνου-Ρήγα, Αθήνα 1996, σελ. 48-50, ὅπου σημειώνεται ὅτι τό κείμενο αὐτό εἶναι ἀπό τά σχόλια στό Β' βιβλίο τῶν "Ἀργοναυτικῶν" τοῦ Ἀπολλωνίου Ροδίου.

54. Μάλιστα, ὁ Ρήγας παραθέτει καὶ τά ὄνόματα τῶν δώδεκα θεῶν μέ παραπομπή στόν Ἀπολλώνιο τόν Ρόδιον Ἀπολλών. σχολ. φύλλ. 185'.

Commarodes	Κομμαρόδης
Golfe Lasthūnōs	Λασθένης κόλπος
Golfe Moucaporis	Μουκάπορις κόλπος
Nymphé e	Νυμφαῖον
Golfe d' Amycus	Ἄμυκος κόλπος
Palais et Tombeau du Roi Amycus	παλάτι καὶ τάφος Ἀμύκου βασιλέως <sup>55</sup>
Plaine Gronychia	Τρονύκιον πεδίον
Golfe Catangion	Κατάγγιος κόλπος
Potamonium	Ποταμόνιον
Fontaine Azaritia	Ἄζαρία πηγή
Golfe du Femmes	Λιμήν Γυναικῶν
Cyparodes	Κυπαρώδης
Torrent	χείμαρος ποτ.
Trinc de Darius, Pont de Darius	Θρόνος Δαρείου, Γέφυρα Δαρείου
Pr. de Mercure	Ἐρμῆς Ἀκρωτ.
Port Azarus	Ἄζαρός Λιμήν
Nausimachium Pr.	Ναυσιμάχιον Ἀκρωτ.
Les Echelles	Κλίμακες
Pr. d' Esties	Ἐστίαι Ἀκρωτ.
Esties	Ἐστίαι
Bythias	Βυθίας Λιμήν
Lauriers	δάφναι
Nicopolis	Νικόπολις
Protos Discos	Πρῶτος Δίσκος
Deuteros Discos	Δεύτερος Δίσκος
Archium	Ἄρχεῖον
Pr. des Vieillard	Γέρων Ἀκρωτ
Port des Phodiens	Λιμήν Ροδίων
Jasonium	Ιασώνιον
Lauriers	δάφναι
Melopon Pr.	Μέλοπον Ἀκρωτ.
Aianteion Pr.	Αἰάντιον Ἀκρωτ.
Sycae	Συκαί
Cison R.	Κίσων ποτ.
Les Etables	Σταῦλοι
Barbyses R.	Βαρβύσης ποτ.
Autel de Si myslra	Βωμός Ρέας

55. Ἐπίσης, ἀπό τὸν Ἀπολλώνιο τὸν Ρόδιο παραθέτει καὶ τὸ κείμενο: "παλάτι καὶ τάφος τοῦ Ἀμύκου τοῦ βασιλέως τῶν Βεβρύσκων (ἀρχαῖον ὄνομα τῶν Βυθινῶν) εἶχε νόμον νά μὴ δεχθῇ κάνεναν εἰς τὸν λιμένα προτοῦ νά μονομαχήσῃ μέ τοὺς γρόνθους, ἀράξαντες οἱ Ἀργοναῦται, τοῖς ἐξήτησε τὸν ἀξιώτερον εἰς μονομαχίαν. Οθεν φονεύεται ἀπό τὸν Πολυδεύκη. Ἀπολλών. Ροδ. σχολ. φύλλ.166".

Cydaris R.	Κύδαρις ποτ.
Les Blachernes ou Marais	Βλαχέρναι
Polyrrhetius	Πολυρρήτιος ποτ.
Piraeus	Πυρραιίκος
Golf Ceras	Κεράτιος κόλπος
Pr. du Bospore	Βόσπορος Ἀκρωτ.
Pr. du Boeuf	Βοῦς Ἀκρωτ.
Chrysopolis	Χρυσόπολις
Plaine	πεδιάς
Fontaine Hermagona	Ἐρμαγόνη πηγή
Temple de Venus	βωμός Ἀφροδίτης
Port	Λιμήν
Temple d' Apollon	Ἀπόλλωνος βωμός
Chalcı doine	Χαλκηδών
Port	Λιμήν
Rochers de Junon	Ξέρες Ἡρας
Temple de Junon	Βωμός Ἡρας
Chalcydon R.	Χαλκηδών ποτ.

## Οι ἄλλες ἐπιπεδογραφίες τῆς Χάρτας

Στά ύπόλοιπα φύλλα τῆς Χάρτας, ὅπου ύπηρχε κενό, ὁ Ρήγας παραθέτει τίς ὀκτώ ἐπιπεδογραφίες καὶ παραστάσεις, τίς ὁποῖες ἔλαβε ἀπό τὸ βιβλίο τοῦ *Barbii du Bocage*<sup>56</sup>, μέ σκοπό, ὅπως σημειώνει, νά γίνει κατανοητό τὸ ταξεῖδι τοῦ Νέου Ἀναχάρσιδος. Συγκεκριμένα, στό φύλλο 2 καταχωρίζει τὴν "Ἐπιπεδογραφία τῆς Σπάρτης καὶ τῶν περὶ αὐτήν διά τὸν νέον Ἀνάχαρσιν" καὶ τὴν "Ἐπιπεδογραφίαν τοῦ περάσματος τῶν Θερμοπυλῶν πρός κατάληψιν τῆς ἐπιδρομῆς τοῦ Ξέρξου εἰς τὴν Ἑλλάδα τῆς παρά τοῦ Νέου Ἀναχάρσιδος ἴστορουμένης". Μάλιστα, ὁ Ρήγας στό "Τάφος τοῦ Λεωνίδα καὶ 300 Σπαρτιατῶν" τοῦ γαλλικοῦ κειμένου προσθέτει καὶ τό ἐπίγραμμα τοῦ Σιμωνίδου στή νεοελληνική γλῶσσα καὶ ὅχι στήν ἀρχαία: "Οδοιπόρε, περνῶντας ἀπό τὴν Σπάρτην, εἰπέ πῶς ἐτάφημεν ἐδώ, πολεμήσαντες διά τοὺς Ἱερούς νόμους τῆς".

Στό φύλλο 4, ἐκτός ἀπό τὸν τίτλο τῆς Χάρτας, μέ τίς συμβολικές παραστάσεις, πού καλύπτει σχεδόν τὸ μισό φύλλο καὶ ἀναφέρθηκαν παραπάνω, καταχωρίζει τὴν "Ἐπιπεδογραφία τῆς Φερᾶς νῦν λεγομένης Βελεστίνος", γιά τὴν ὁποία ἀναλυτικά ἔχει γράψει ὁ Εὐαγ. Κακαβογιάννης<sup>57</sup>. Ἐντυπωσιάζει, πάντως, τό γεγονός ὅτι ὁ Ρήγας σέ περίοπτη θέση, δίπλα στὸν τίτλο τῆς Χάρτας του καὶ πάνω ἀπό τὴν ἐπιπεδογραφία τῶν Ἀθηνῶν θέτει τό τοπο-

56. Ἐντύπωση μᾶς προκάλεσε τό γεγονός ὅτι, ἀν καὶ περιεχόταν στό βιβλίο τοῦ *Barbii du Bocage, Recueil de Cartes Géographiques plans*, 1788, ὁ Παρθενών, μέ τὴν ἐντυπωσιακή εἰκόνα του καὶ τά ἀνάλογα αἰσθήματα πού δημιουργοῦσε, δέν χρησιμοποιήθηκε ἀπό τὸν Ρήγα στή Χάρτα του.

57. Βλ. Εὐαγ. Κακαβογιάννη, "Ἡ Ἐπιπεδογραφία τῆς Φερᾶς" τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ ἀπό ἀποψη ἀρχαιολογικῆ, "Υπέρεια, τόμ. 1, Πρακτικά Α' Συνεδρίου 'Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας'" (Βελεστίνο 1986), Ἀθήνα 1990, σελ. 423-448 καὶ σέ ἀνάτυπο.

γραφικό διάγραμμα τῆς γενέτειράς του, που ἀποτελεῖ ἐναντίον ὑμνο στή γενέτειρά του. Προσφέρει, ώστόσο, και ἐνα δίδαγμα, πώς ὁ καθένας θά πρέπει νά τιμᾷ τή γενέτειρά του και νά γράφει γιά τά ιστορικά της γεγονότα<sup>58</sup>.

Ἄκομη, παραθέτει τήν "Ἐπιπεδογραφία τῶν περί τάς Ἀθήνας διά τόν Νέον Ἀνάχαρσιν". Τά ὄνοματα τῆς ἐπιπεδογραφίας αὐτῆς τοῦ Ρήγα προέρχονται, ὅπως ἔχει δείξει ή ἐρευνά μας, ἀπό τό "Plan des Environs d'Athènes pour le voyage du Jeune Anacharsis, 1785", ἀπό ὅπου εἶναι και τό σχέδιο, και ἀπό τήν ἐπιπεδογραφία "Plan d'Athènes pour le voyage du Jeune Anacharsis,... 1784"<sup>59</sup>. Ἄκομη, ὁ Ρήγας δίπλα στίς ἀρχαῖες ὀνομασίες προσέθεσε και ἐκεῖνες τῆς ἐποχῆς του<sup>60</sup>, ὅπως δείχνεται, στή συνέχεια, μέ τήν τρίτη στήλη τῶν ὀνομάτων:

Porte Dipylon	Πόρτα Δίπυλον	-Γεράνι
Portes Itoniennes	Πόρτα Ἰτονία	-Νοζέα
Ari o Page	"Ἀρειος Πάγος	-Σέντζιο
Porte du Pirie	Πόρτα τοῦ Πειραιά	-Στακτοθήκη
Cap Colias	Κολιάς Κάβο	-Κολώναι Ἀκρωτ.
Chapelle de Cirōs	Παρακλήσι τῆς Δήμητρος	-3 Πύργοι
Agrae	ἀγροί	-Κυβισιά
Mont Hymette	Ὑμητός	-Μεντέλη ὄρος
Pnyx	Πνύξ	-Παλιομητρόπολη
Musie	Μουσεῖον	-Ἀραπομαχαλές
Mont Anchesme	Ἀγχήσμη ὄρ.	-Ἀγ. Γεωργ. τοῦ Βουνοῦ
Academie	Ἀκαδημία	-Μενίδι
Porte d' Acharnes	Πόρτα Ἀχαρνῶν	-Καμουκαραία
Tholus	Θόλος	-Τεκές
Prytanie	Πρυτανεῖον	-Πλάκα
Odeum	Ωδεῖον	-Ρολόγι

Στό φύλλο 7 τῆς Χάρτας, ὅπου τό γεωγραφικό μέρος εἶναι ἐλάχιστο, στό δεξιό ἀκρο τοῦ φύλλου, παρατίθεται στό ὑπόλοιπο ἐλεύθερο μέρος ἡ "Ἐπιπεδογραφία τῆς ἐν Σαλαμίνι ναυμαχίας, διά τόν Νέον Ἀνάχαρσιν", "Ἡ μάχη τῶν Πλατατιῶν διά τόν Νέον Ἀνάχαρσιν" και τό "Ἀρχαῖον Ἑλληνικόν Θέατρον". Μάλιστα, ὁ Ρήγας ἐπεξηγεῖ τά τρία μέρη τοῦ

58. Ἰσως, ὁ Ρήγας νά ἐφήρμοσε τίς ὁδηγίες τῶν συμπατριωτῶν του Κωνσταντᾶ και Φιλιππίδη, οἱ ὅποιοι στό κεφάλαιο περί Θεσσαλίας σημειώνουν διτί "...μέ τό νά εἶναι πατρίδα μας και ἔχομεν ὀλίγη ἰδέα αὐτῆς, και χρέος νά εἰποῦμε ἐκεῖνο ὅπου ἡξεύρομεν διά νά μάθουν και ἄλλοι ὅπου δέν τό ἡξεύρουν, πρός τούτοις νά δώσωμεν και παράδειγμα εἰς τούς λοιπούς λογιωτάτους μας: ἀν μᾶς μιμηθοῦν και ἄλλοι και περιγράψῃ καθένας τό τόπο ὅπου γεννήθηκε...ιστορῶντας καθένας τί χωριάς και χωριά ἔχει ὁ τόπος...ἄν φιλοτιμηθοῦν αὐτήν τήν καλή και ἐπαινετή φιλοτιμία και τό κάμουν δοι, νά ὅπου ἀποχτοῦμεν και ἡμεῖς μιά χωρογραφία τό τόπου μας...". Βλ. Γρηγ. Κωνσταντᾶ και Δαν. Φιλιππίδη, Νεωτερική Γεωγραφία, Βιέννη 1791, ἐπανέκδοση μέ ἐπιμέλεια Αἰκ. Κουμαριωνοῦ, Ἀθήνα 1970, σελ. 102-103.

59. "Ἄς σημειωθεῖ διτί τήν ἐπιπεδογραφία τῶν Ἀθηνῶν ὁ Γ. Λάϊος, "Οἱ χάρτες τοῦ Ρήγα", δ. π., σελ. 244, δέν τήν μνημονεύει, ως πηγή πολλῶν ὀνομάτων τῆς "Ἐπιπεδογραφίας τῶν περί τάς Ἀθήνας" τοῦ Ρήγα.

60. Η μέχρι τώρα ἔρευνα δέν ἔχει ἐντοπίσει ἀπό πού ὁ Ρήγας πήρε αὐτά τά τοπωνύμια τῶν Ἀθηνῶν τής ἐποχῆς του. Πιθανόν νά τοῦ τά ἀναφέρανε Ἑλληνες καταγόμενοι ἐξ Ἀθηνῶν, ὅπως ἡταν, γιά παράδειγμα, ὁ Παναγιώτης Κοδρικᾶς (1762-1827).

θεάτρου, χωρίς νά ύπάρχει κάτι αντίστοιχο στό βιβλίο του *Barbi du Bocage*. Συγκεκριμένα, γράφει "Όρχηστρα. Ὄπου ἐγίνοντο οἱ χοροί", "Θυμέλη. Ὄπου ἐκαθ. οἱ μουσικοὶ", "Σκηνή. Ὄπου ἐστέκοντο οἱ δραματουργοί καὶ ὑποκριταῖ". Μέ το σχέδιο του ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ θεάτρου στή Χάρτα του Ἰσως θά ἥθελε καὶ μέ αὐτόν τόν παραστατικό τρόπο νά τονίσει, δύος καὶ οἱ ἀρχαῖοι, τόν παιδευτικό ρόλο του θεάτρου στήν ἀνάπτυξη του Γένους. Γι' αὐτό ἐξ' ἄλλου καὶ ὁ Ἰδιος τήν ἴδια χρονιά τύπωνε τίς μεταφράσεις τῶν δύο θεατρικῶν του ἔργων, τά "Ολύμπια" του Μεταστάσιο καὶ τή "Βοσκοπούλα τῶν Ἀλπεων" του Μαρμοντέλ. Τέλος, καταχωρίζονται στό φύλλο 9 "Ἡ τοπογραφία τῆς Ὁλυμπίας διά τόν Νέον Ἀνάχαρσιν", ἐνώ στό φύλλο 12 "Τά περί τούς Δελφούς διά τόν Νέον Ἀνάχαρσιν".

### Τά ὄνόματα στά περιθώρια τῶν φύλλων τῆς Χάρτας

Στό ἄνω περιθώριο τῶν φύλλων 10 καὶ 11, ὁ Ρήγας καταχωρίζει, κατά ἀλφαβητική σειρά, ἐκατόν δεκατέσσερα ὄνόματα μεγάλων ἀνδρῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, τῆς μυθολογίας, τῆς φιλοσοφίας, τῆς ἐπιστήμης, συγγραφέων, στρατηγῶν ἔσκινῶντας ἀπό τόν Ἀδμητο τῶν Φερῶν καὶ τελειώνοντας στόν Ὡκελλο. Ἐντύπωση προκαλεῖ πού ὁ Ρήγας παραθέτει καὶ μιά χρονολογία δίπλα στό δόνομα, θέλοντας Ἰσως, ἐτσι, νά δείξει στούς σύγχρονούς του Ἐλλήνες τήν πολύχρονη ἱστορική πνευματική διαδρομή τῶν προγόνων τους· ἀπό τόν ἐνδέκατο αἰώνα π. Χ. μέ τόν Δευκαλίωνα, τόν Ἰναχο καὶ τόν Ὡγυγέα, μέχρι τόν πρώτο αἰώνα μ. Χ. μέ τόν Διοσκουρίδη. Ἀκόμη, ἐντυπωσιάζει καὶ ἡ συμβολική παράσταση του ροπάλου του Ἡρακλέους, πού ὁ Ρήγας θέτει μπροστά ἀπό τήν σειρά αὐτή τῶν ὄνομάτων παριστάνοντας ἐτσι τήν ἀρχαία ἑλληνική πνευματική δύναμη, ἡ ὅποια δόξασε τήν Ἐλλάδα.

	Ἄσμητος Φερῶν.	940.	Αἰσχίνης.	330.	Ἀλκιβιάδης.	404.	Ἀναχρέων.
	Ἄϊόλος.	1013.	Αἴσχύλος.	456.	Ἀλκμάν.	670.	Ἀνάχαρσις.
	Ἄσκληπιός.	927.	Ἀλκαῖος.	607.	Ἀμφικτύων.	963.	Ἀπελῆς.

Στό φύλλο 12, στό ἄνω περιθώριο, ἀναγράφει δεκαπέντε ὄνόματα μέ τόν τίτλο "Οἱ ἀπό Ἐλλήνων βασιλεύσαντες ἐνδόξως" ἀρχίζοντας μέ τόν Μέγα Ἀλεξανδρο καὶ καταλήγοντας στήν Κλεοπάτρα. Ἐντύπωση προκαλεῖ ὅτι, μέ κεφαλαία τυπογραφικά στοιχεῖα ἀναγράφει τό δόνομα του Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Στή συνέχεια, παραθέτει τόν τίτλο "μετά Χρ. Ρωμανοί" συμβολίζοντας τον μέ τόν σταυρό, καὶ ἀρχίζοντας μέ τόν ρωματο αὐτοκράτορα τόν Αὐγούστο μέχρι τόν Βαλένση, τό 364 μ. Χ.

Στό κάτω περιθώριο τῶν φύλλων 2 καὶ 3, ἀναγράφει τούς αὐτοκράτορες τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέ πρώτον τόν Μέγα Θεοδόσιο καὶ χρονολογία τό 370 μ. Χ. Μάλιστα, σημειώνει δίπλα στό δόνομά του ὅτι "ἐχώρ.(ισε) τό βασ.(ίλειον)<sup>61</sup> εἰς Ἀνατ.(ολικόν) καὶ Δυτι-

61. Ὁ δρος ἐδώ "βασίλειον" σημαίνει αὐτοκρατορία, κράτος. Μάλιστα ἡ ἀναγραφή αὐτή του Ρήγα ἐπεξηγεῖ τόν ἀντίστοιχο δρο "βασίλειον" στό Σύνταγμα του μέ τή σημασία "κράτος", δρος ὁ ὅποιος δέν χρησιμοποιήθηκε. Βλ. Ρήγα Βελεστίνλη, Τά Ἐπαναστατικά. Ἐπαναστατική Προκήρυξη, τά Δίκαια του Ἀνθρώπου, τό Σύνταγμα..., (ἐπιμέλ. Δημ. Καραμπερόπουλου), ἔκδοση Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας Μελέτης Φερῶν-Βελεστίνου-Ρήγα, Ἀθήνα 1994, στίς σελ. 15, 16, 18, 30, 35-38, 42, 46, 47 καὶ 59. Πρβλ. Δαν. Φιλιππίδη- Γρ. Κωνσταντᾶ, Νεωτερική Γεωγραφία, 1791, ἐπανέκδοση 1970, σελ. 45-46, ὅπου χρησιμοποιεῖται ὁ δρος "βασίλειον" μέ τήν ἴδια σημασία.

κόν” καὶ θέτει τό σύμβολο τοῦ σταυροῦ πρίν ἀπό τό ὄνομα τοῦ Θεοδοσίου, θέλοντας ἔτσι νά τονίσει ὅτι ἀρχίζει ἡ χριστιανική αὐτοκρατορία τοῦ Βυζαντίου. Συνεχίζει τόν κατάλογο τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέ τήν ἀντίστοιχη χρονολογία καὶ στό φύλλο 3, φθάνοντας μέχρι τόν Κωνσταντίνο Παλαιολόγο. Ἔτσι, δίνει στόν Ἑλληνα ἀναγνώστη τήν ἐνδοξή διαδρομή τῶν ἔνδεκα αἰώνων κυριαρχίας τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ Ρήγας στόν κατάλογο τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, δέν σταματάει στόν Κωνσταντίνο Παλαιολόγο· συνεχίζει, ἀφοῦ θέσει ὡς σύμβολο, τώρα, ἀντί τοῦ σταυροῦ τήν ἡμισέληνο, δηλ. τήν κυριαρχία τῶν Ὀθωμανῶν στήν Κωνσταντινούπολη, καὶ ἀπαριθμεῖ τούς σουλτάνους. Ἀρχίζει μέ τόν Μουχαμέτ Β', σημειώνοντας πώς “Οὗτος ἐπόρθησε τήν πόλιν” καὶ φθάνει μέχρι τόν σουλτάνο τῆς ἐποχῆς του, τόν “Σελήνη Γ’, 1789” ἀναγράφοντας καὶ τήν ἀντίστοιχη χρονολογία.

Εἶναι πάντως ἀξιον παρατηρήσεως τό διτι ὁ Ρήγας δέν σταματάει στόν Κωνσταντίνο Παλαιολόγο, ὅπως ἔχουμε συνηθίσει, ἀλλά συνεχίζει νά ἀναγράφει τούς σουλτάνους, τούς κυριαρχους τῆς ἐποχῆς του στήν Κωνσταντινούπολη. Μᾶλλον, θά ἥθελε νά δείξει τό ἐνιαίον τοῦ χώρου καὶ ἐπιπλέον νά δώσει ἐνα μήνυμα αἰσιοδοξίας, διτι δέν βρισκόμαστε μακριά στά 1453, ἀλλά κοντά στά 1789. Ἀν οἱ σκλαβωμένοι Ἑλληνες καὶ οἱ ἀλλοι λαοί τοῦ βαλκανικοῦ χώρου θελήσουν, τώρα τό 1797, ἀκολουθῶντας τό ἐπαναστατικό του σχέδιο, μέ τήν προετοιμασία καὶ τήν ἐφαρμογή του, μποροῦν νά ἐπαναστατήσουν, νά γκρεμίσουν τήν σουλτανική τυραννία καὶ νά δημιουργήσουν στή συνέχεια, μετά τόν Σελήνη τόν Γ', τή Νέα Πολιτική Διοίκηση, τή δημοκρατική πολιτεία. Ὁ Ρήγας προσφέρει, ἔτσι, ἐνα ἀκόμη μήνυμα αἰσιοδοξίας, πώς, ἀν οἱ σκλαβωμένοι θέλουν, μποροῦν νά δημιουργήσουν τή νέα πολιτική, κοινωνική κατάσταση στόν Βαλκανικό χῶρο.

## Ἐπανεκδόσεις τῶν δώδεκα φύλλων ἢ μέρος τῆς Χάρτας

Ἡ ἐπιπεδογραφία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπανεκδόθηκε, στά 1885, στό Βουκουρέστι ἀπό τόν Θ. Α. Πασχίδη<sup>62</sup> καὶ μέ χαράκτη τόν Κάρολο Ἰσλερ. Ἐπανεκδόσεις τῶν δώδεκα φύλλων τῆς Χάρτας τῆς Ἑλλάδος τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ ἔχουμε πολύ ἀργότερα, ἐκατόν πενήντα χρόνια μετά τήν πρώτη ἐκδοσή της, στά 1948. Συγκεκριμένα, ἡ Διεύθυνση Β5 τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου Στρατοῦ ἐσπευσε καὶ τήν ἀνατύπωσε στό φυσικό της σχῆμα σέ 12 φύλλα”, διτι σημειώνει ὁ Ἀντ. Β. Καψῆς<sup>63</sup>, ὁ ὄποιος ἀκόμη παρατηρεῖ ὅτι διταν τό 1948 ἐπρόκειτο νά γίνη ἡ πρώτη ἐκδοσις τοῦ βιβλίου του είχε ἐπιδείξει “φωτογραφημένη τή Χάρτα τῆς Ἑλλάδος τοῦ Ρήγα Φεραίου”, ἡ ὄποια “τόσην ἐντύπωσι είχε ἡ ἐπίδειξις τῆς Χάρτας αὐτῆς καὶ τόσον αἰσθητή ἐγίνε ἡ ἀνάγκη ἐκδόσεώς της ώστε ἡ Β5 ἐσπευσε καὶ τήν ἀνατύπωσε στό φυσικό της σχῆμα σέ 12 φύλλα”. Ἡ ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ πρωτοτύπου γενομένη παρά τῆς Διεύθυνσεως Ἐθνικῆς Αγωγῆς Γενικοῦ Ἐπιτελείου Στρατοῦ, Ἀθῆναι 1948”, μνημονεύεται, ἀπό τόν καθηγητή Νικόλαο Πανταζόπουλο<sup>64</sup>. Τό Γενικό Ἐπιτελείο Στρατοῦ χρησιμοποίησε

62. Γιά τήν ἐκδοση τῆς ἐπιπεδογραφίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τίς προσθήκες βλ. Γ. Λαδᾶ-Α. Χατζηδήμου, Ἐλληνική Βιβλιογραφία τῶν ἐτῶν 1796-1799, Ἀθῆναι 1973, σελ. 277, Κ. Ἀμάντου, Ἀνέκδοτα ἐγγραφα περί Ρήγα Βελεστινλῆ, Ἐν Ἀθήναις 1930, ἐπανέκδοση Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας Μελέτης Φερῶν-Βελεστίνου-Ρήγα, Ἀθῆναι 1997, σελ. κ'. καὶ Ἀντ. Καψῆς, Ὁ Ρήγας Φεραίος καὶ αἱ διεκδικήσεις τοῦ ὑποδούλου Ἐλληνισμοῦ κατά τόν 18ον αἰώνα, Ἀθῆναι 1948, σελ. 38.

63. Ἀντ. Καψῆς, ὁ. π., σελ. 7.

64. Βλ. Νικολάου Πανταζόπουλου, Μελετήματα γιά τόν Ρήγα Βελεστινλῆ, Ἐπιστημονική Ἐταιρεία Μελέτης Φερῶν-Βελεστίνου-Ρήγα, Ἀθῆναι 1994, σελ. 69.

τό πρωτότυπο ἀντίτυπο τῆς Γενναδείου Βιβλιοθήκης. Ἐπίσης, ἐξέδωσε τή Xάρτα τῆς Ἑλλάδος καὶ σέ σμίκρυνση σέ τέσσερα μεγάλα φύλλα, συνολικῆς διαστάσεως 1,5 μ. x 1,5 μ., καὶ σέ ἓνα φύλλο, διαστάσεων 68 ἑκ. x 68 ἑκ.

Ἐχουν παρατηρηθεῖ, ώστόσο, ὁρισμένες ἐπεμβάσεις κατά τήν ἐπανέκδοση, ὥπως ὁ χρωματισμός τῆς θάλασσας καὶ λιμνῶν μέ γαλάζιο καθώς καὶ μέ κιτρινωπό χρῶμα ἡ ὑπόλοιπος περιοχή. Ἀκόμη, παρατηρήθηκε ὅτι ἀλλοιώθηκε ἡ ἰδιαίτερη διαγράμμιση μεταξύ τῆς Δαλματίας, Κάτω Οὐγγαρίας καὶ τοῦ κράτους τοῦ Ρήγα, τήν ὅποια εἶχε ἀποτυπώσει στήν ἔκδοσή του, γιά νά γίνεται ὁ διαχωρισμός τους. Ἔτσι, ὁ ἀναγνώστης δέν διακρίνει τά σύνορα τοῦ κράτους τοῦ Ρήγα, ὅπου θά ἐπικρατοῦσε μετά τήν ἐπανάστασή του ἡ Νέα Πολιτική Διοίκησις. Ὁ Ἀντ. Β. Καψῆς στή δεύτερη ἔκδοση τοῦ βιβλίου του "Ρήγας Φεραίος.., 1949", σημειώνει ὅτι "ἐτόλμησε...νά συμπεριλάβῃ καὶ τή Xάρτα τῆς Ἑλλάδος τοῦ Ρήγα ἐκτός κείμενου" καὶ μάλιστα, ὥπως παρατηρεῖ "σ' ἐνα σῶμα καὶ σ' εὐχρηστο σχῆμα κι ὅχι ὥπως εὑρίσκεται τό πρωτότυπο της στήν Ἐθνική καὶ Γεννάδειο Βιβλιοθήκη". Τό ἵδιο μικρό σχῆμα συμπεριέλαβε καὶ ὁ καθηγητής Νικόλαος Πανταζόπουλος.

Τό Κέντρο Μείζονος Ἑλληνισμοῦ (Αθήνα) ἀνατύπωσε (χωρίς ἀναφορά χρονολογίας ἔκδοσης, ἀλλά στά χρόνια τῆς δικτατορίας), μονόχρωμα, τά δώδεκα φύλλα τῆς Xάρτας σέ δύο μικρότερα σχήματα ἀπό ἐκεῖνο τοῦ πρωτοτύπου, μέ ἓνα εἰσαγωγικό κείμενο "Σχόλια στή μεγάλη Xάρτα τοῦ Ρήγα" τοῦ Ιωάννη Χατζηφώτη. Περιέχονται σέ φάκελλο ὅπου ἡ προσθία ὅψη ἔχει τήν προμετωπίδα, τό ἐπίτιτλο τῆς Xάρτας, ἐνώ ἡ ὀπισθία ὅψη τήν εἰκόνα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἀπό τήν ἔκδοση τοῦ μονοφύλλου τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ, Βιέννη 1797. Στό μαγαλύτερο σχῆμα, στό ἐξώφυλλο καταχωρίζεται ἓνα κείμενο μέ τίτλο "Ο Ρήγας καὶ ἡ Μεγάλη Ιδέα" τοῦ Δημ. Γρ. Τσάκωνα "καθηγητοῦ Κοινωνιολογίας καὶ Υφυπουργοῦ Προεδρίας Κυβερνήσεως" τῆς δικτατορίας. Τό κάθε φύλλο τῆς Xάρτας ἔχει διαστάσεις 45 ἑκ. X 33 ἑκ. καὶ 32 ἑκ. X 23 ἑκ. περίπου, ἀντίστοιχα.

Ο Λέανδρος Βρανούσης (1921-1993) στό δίτομο ἔργο του "Ρήγας Βελεστινλῆς-Φεραίος", στή σειρά "Απαντα τῶν Νεοελλήνων Κλασσικῶν", Αθήνα 1968, τόμ. 2, σελ. 570-644, παρουσιάζει τή Xάρτα σέ σμίκρυνση στό σύνολό της καθώς καὶ τοῦ κάθε φύλλου ξεχωριστά, καταχωρίζοντας ἀκόμη περί τά σαράντα ἐπί μέρους τμήματα τῶν δώδεκα φύλλων τῆς Xάρτας. Ωστόσο, στό βιβλίο του "Ρήγας", Βασική Βιβλιοθήκη, ἀρ. 10, Αθήνα [1954], σέ σμικρογραφία καταχωρίζεται ἡ Xάρτα, τό ἐπίτιτλο της, τό πρώτο φύλλο μέ τήν ἐπιπεδογραφία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ ἐπιπεδογραφία τοῦ Βελεστίνου, καὶ λεπτομέρεια τῆς Μαγνησίας ἀπό τό πέμπτο φύλλο. Ἐπίσης, στό βιβλίο "Ρήγας Βελεστινλῆς", ἔκδοση τοῦ Συλλόγου πρός Διάδοσιν Ὡφελίμων Βιβλίων, Β' ἔκδ. Αθήνα 1963, καταχωρίζεται σέ σμίκρυνση ἡ Xάρτα καθώς καὶ ὁ τίτλος της. Στό βιβλίο του, πού ἐκδόθηκε στά Ρουμανικά μέ τίτλο "Rigas. Un patriot grec din Principate", editura Eminescu, Βουκουρέστι 1980, καταχώρισε σέ σμίκρυνση τόν τίτλο τῆς Xάρτας καθώς καὶ μεγάλο μέρος ἀπό τό πέμπτο φύλλο.

Τό 1986 κυκλοφόρησε ἀπό τήν Ἐθνική Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος "Τό ἐλληνικό βιβλίο, 1476-1830" μέ συγγραφεῖς "Αἰκατερίνη Κουμαριανοῦ, Λουκία Δρούλια, Euro Layton", πού συνοδεύεται ἀπό τό "μεγάλο Xάρτη τοῦ Ρήγα... Πρώτη ἀπεικόνιση ἀπό Ἑλληνα, τοῦ ἐλληνικοῦ καὶ εὐρύτερου χώρου, ὅπου ἀκτινοβολοῦσε ὁ ἀρχαῖος καὶ ὁ νεότερος ἐλληνισμός", ὥπως χαρακτηριστικά σημειώνεται. Η ἔκδοση εἶναι σέ σμίκρυνση, σέ ἑνιατίο φύλλο 84 ἑκ X 84 ἑκ περίπου, μέ εὐδιάκριτα τά φύλλα τῆς Xάρτας, ἀπό ἀντίτυπο τῆς Βιβλιοθήκης Λοβέρδου (Κηφισιά, Αθήνα).

Τά δώδεκα φύλλα της Χάρτας της Ἐλλάδος ἀνατύπωσε πρόσφατα, Ἀθήνα 1995, τό Μορφωτικό Ἰνστιτοῦτο τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης Ἐλλάδος. Δυστυχῶς δμως δχι ἀπό πρωτότυπο ἀντίτυπο της Χάρτας της Ἐλλάδος τοῦ Ρήγα, ἀλλά φωτογράφησε τήν ἀνατύπωση τοῦ 1948 (!) τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου Στρατοῦ μέ αποτέλεσμα νά εῖναι κακέτυπος σέ πολλά μέρη καί δυσανάγνωστα πάρα πολλά ὄνόματα, δημιουργῶντας ἐτσι εὐλογα ἐρωτήματα στούς ἀναγνῶστες: ἀν ἐτσι κακέτυπος ἦταν καί ἡ πολυδιαφημιζόμενη πρωτότυπος Χάρτα της Ἐλλάδος τοῦ Ρήγα, πῶς θά μποροῦσε τόσο δυσανάγνωστος νά συμβάλλει στή διαφώτιση τῶν Ἐλλήνων;

Σέ ἔνα φύλλο, σέ σμίκρυνση, διαστάσεων 60 ἑκ. X 60 ἑκ. ἐκδόθηκε ἀπό τήν Ἐπιστημονική Ἐταιρεία Μελέτης Φερῶν-Βελεστίνου-Ρήγα, πού συνόδευε τό βιβλίο τοῦ καθηγητοῦ Νικ. Πανταζοπούλου, "Μελετήματα για τόν Ρήγα Βελεστίνλη", Ἀθήνα 1994, καί ἀπό τίς ἐκδόσεις Ἐλένης Γεωργ. Μητράγκα, Θεσσαλονίκη 1994, πού ὠστόσο ἔξεδωσαν καί μερικά φύλλα της Χάρτας. Τήν εἰκόνα τοῦ τίτλου καθώς καί μέρος ἀπό τό πέμπτο φύλλο της Χάρτας κοί μέρος ἀπό τό φύλλο της ἐπιπεδογραφίας της Κωνσταντινουπόλεως περιέλαβε σέ σμίκρυνση στό βιβλίο του ὁ C. M. Woodhouse, *Rhigas Velestinlis, the proto-martyr of the Greek Revolution*, 1995, σελ. 52-54, ἐνώ στήν ἐλληνική ἐκδοση, μετάφραση τοῦ N. Νικολούδη, ἐκδόσεις Παπαδήμα, Ἀθήνα 1997, καταχωρίζεται μόνο ἡ εἰκόνα τοῦ τίτλου.

## Σωζόμενα πρωτότυπα ἀντίτυπα της "Χάρτας της Ἐλλάδος"

Πρωτότυπα ἀντίτυπα της "Χάρτας της Ἐλλάδος"<sup>65</sup> ἀπό τήν ἐκδοση τοῦ 1796-1797, μέχρι τώρα, ἔχουν ἐντοπισθεῖ περί τά τριάντα πέντε (35), ἐκ τῶν ὅποιων τά περισσότερα βρίσκονται στήν Ἐλλάδα. Ἀναλυτικότερα στοιχεῖα θά δημοσιευθοῦν στήν ἐργασία τοῦ Γ. Σχινᾶ "Ἡ Χάρτα τοῦ Ρήγα: σωζόμενα ἀντίτυπα καί περιγραφή" στόν ύπο ἐκδοση τόμο "Ὑπέρεια", Πρακτικά τοῦ Γ' Διεθνοῦς Συνεδρίου "Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας" (Βελεστίνο, Ὁκτώβριος 1997).

Τά σωζόμενα ἀντίτυπα της Χάρτας μποροῦν νά δώσουν μιά εἰκόνα της διασπορᾶς της στόν ἐλληνικό χῶρο μετά τήν ἐκδοσή της ἀπό τόν Ρήγα Βελεστίνλη. Πάντως εῖναι γνωστό ὅτι σέ μεγάλα ἐμπορικά κέντρα της ἐποχῆς, δπου ἀνθοῦσε ὁ παροικιακός Ἐλληνισμός, εῖχαν ἀποσταλεῖ ἀντίτυπα της Χάρτας, ὅπως, ἐκτός της Βιέννης, στό Βουκουρέστι, Ἰάσιο, Τεργέστη, Σμύρνη, Σεμλίνο. Ἔτσι, ἀπό τήν εἰδηση πού δημοσιεύει, 10 Μαρτίου 1797, ἡ "Ἐφημερίς" της Βιέννης τῶν ἀδελφῶν Πουλίου, μαθαίνουμε ὅτι ἀντίτυπα της "Χάρτας της Ἐλλάδος" πωλοῦνταν στή Βιέννη καί ὅτι εῖχαν ἀποσταλεῖ πρός πώληση στό Βουκουρέστι καί στό Ἰάσιο σέ συγκεκριμένα ἐμπορικά καταστήματα<sup>66</sup>. Ἐπίσης, ἀντίτυπα εῖχαν ἀποσταλεῖ στή Σμύρνη, μέσω Τεργέστης, ἀπό τόν Ἀργέντη ὅπως πωληθῶσι σποράδην ἐν τῇ Ἀνατολῇ, καθώς καί τρεῖς χάρτες, πού ὁ Θεοχάρης Γεωργίου Τουρούντζιας τούς

65. Πρόσφατα, μέ τήν εύκαιρια τοῦ ἐτούς Ρήγα Βελεστίνλη, ὁ ύπουργός Πολιτισμοῦ κ. Εὐάγ. Βενιζέλος μέ ἀπόφασή του ἀνακήρυξε τά περισσότερα πρωτότυπα ἀντίτυπα της Χάρτας τοῦ Ρήγα, ώς "διατηρητέα μνημεῖα".

66. Βλ. καί Λεγράνδ-Λάμπρου, Ἀνέκδοτα ἔγγραφα περί Ρήγα Βελεστίνλη, Ἀθήνα 1891, ἐπανέκδοση 1996, σελ. 61-63, δπου σημειώνεται ὅτι ὁ Ρήγας ἐστείλε σέ ἐμπόρους τοῦ Βουκουρεστίου ἀντίτυπα της Χάρτας καί ὅτι "ἐπώλησε καί ὁ ἴδιος τούς χάρτας εἰς διαφόρους Ἐλληνας ἐνταῦθα" (στή Βιέννη).

εστειλε πρός πώληση στόν διδελφόν του στό Σεμλίνο<sup>67</sup>, τό δόποιο βρίσκεται άπεναντι από τό Βελιγράδι. Ἀκόμη, ὁ Καστοριανός Γεώργιος Θεοχάρης ἔλαβε δύο τοιούτους μεγάλους χάρτας από τόν Ρήγα διά νά τούς πωλήσῃ<sup>68</sup>.

Χαρακτηριστικά ἔξαλλου είναι καί τά ὅσα δημοσιεύονται στά ἀνακριτικά ἔγγραφα διτι "...ό Ρήγας Βελεστινλῆς ἐσκόπευε πράγματι νά παρασκευάσῃ ἐπανάστασιν ἐν Ἑλλάδι πρός ἀποκατάστασιν τῆς ἀρχαίας ἐλευθερίας...τάς εἰκόνας, τούς χάρτας καί τά ἀντίτυπα τῶν ἀνωτέρω βιβλίων ἐν μέρει ἐπώλησεν εἰς πολλούς Ἑλληνας ἐνταῦθα, κατά μέγα μέρος διμως ἀπέστειλεν εἰς Ἑλλάδα, Μολδαβίαν καί Βλαχίαν πρός πώλησιν, διά νά διαφωτίσῃ τούς κατοίκους καί νά παραστήσῃ εἰς αὐτούς τήν ἀντίθεσιν τῆς παλαιάς καί σημερινῆς των καταστάσεων"<sup>69</sup>.

### **"Χάρτα τῆς Ἑλλάδος" καί "Νέα Πολιτική Διοίκησις". Μιά νέα συσχέτιση.**

Ἡ λεπτομερής, τώρα, μελέτη τῆς "Χάρτας τῆς Ἑλλάδος" τοῦ Ρήγα προσφέρει καί μιά νέα συσχέτιση μέ τό πολιτειακό του κείμενο, τό "Σύνταγμα", τό ἀποκαλούμενο "Νέα Πολιτική Διοίκησις". Καί τά δύο αὐτά ἔργα του θά πρέπει νά συσχετισθοῦν μεταξύ τους στό πλαίσιο τοῦ ἐπαναστατικοῦ του σχεδίου γιά τήν κατάλυση τῆς τυραννίας καί τή δημιουργία τοῦ δημοκρατικοῦ του κράτους. Στά ἔγγραφα τῆς ἀνάκρισης τοῦ Εὐστρατίου Ἀργέντη χαρακτηριστικά σημειώνεται διτι ""Ο Ρήγας ἀπεκάλυψεν εἰς αὐτόν τήν ἐπαναστατικήν πρόθεσιν ἦν εἶχε, συντάσσων τούς χάρτας καί μεταφράζων τόν Ἀνάχαρσιν..."<sup>70</sup>.

Τά σύνορα τοῦ κράτους τοῦ Ρήγα. Γιά τά σύνορα τοῦ κράτους του ὁ Ρήγας χρησιμοποιεῖ, κάτι πού ἔχει περάσει ἀπαρατήρητο καί δέν ἔχει ἐρμηνευθεῖ μέχρι τώρα, εἰδική διακεκομμένη γραμμή. Συγκεκριμένα, στά βόρεια καί δυτικά σύνορα τοῦ κράτους του, τῆς Νέας Πολιτικῆς Διοικήσεως, μέ τή Δαλματία καί τήν Κάτω Ούγγαρια, στά φύλλα τῆς Χάρτας 10, 11 καί 12 ὑπάρχει εἰδική σημειολογία, πού ξεχωρίζει τό κράτος του ἀπό τά γειτονικά ἀλλα κράτη. Ὡστόσο, δέν μνημονεύεται στόν κατάλογο "Ἐξήγησις τῶν ἐν τῷ Χάρτῃ σημείων", ἵσως γιατί δέν θά ἥθελε νά κινήσει τήν ύποψία τῆς Αὐστριακῆς λογοκρισίας, κατά τήν ἐκδοση τῆς Χάρτας του. Δίδεται ἔτσι ἀπάντηση καί στίς ἀπορίες γιά τήν παρουσία τῆς Δαλματίας καί Κάτω Ούγγαριας στή Χάρτα τοῦ Ρήγα. Αὔτες οἱ χώρες είναι ἔξω ἀπό τό κράτος τοῦ Ρήγα. Τίς παρέθεσε, μᾶλλον, γιατί συνορεύανε καί γιά νά μήν ἔχει κενό ἡ Χάρτα του. Ἀς ύπογραμμισθεῖ τό γεγονός διτι ὁ Ρήγας δέν σημειώνει τά σύνορα στό ἀνατολικό μέρος τοῦ κράτους του. Ἱσως γιατί καί τά ύπόλοιπα τμήματα δέν χωρούσαν στή Χάρτα του ἢ θά ἥθελε νά τά παρουσιάσει σέ μελλοντική ἐργασία του, ὅπως σχετικά μᾶς πληροφορεῖ ὁ "Ἀλτερ"<sup>71</sup>, πώς ὁ Ρήγας σχεδίαζε νά κυκλοφορήσει τοπικούς

67. Βλ. Λεγράνδ-Λάμπρου, ὁ. π., σελ. 61, 75 καί 103 ἀντίστοιχα.

68. K. Ἀμάντου, Ἀνέκδοτα ἔγγραφα περί Ρήγα Βελεστινλῆ, Ἀθήνα 1930, ἐπανέκδοση 1997, σελ. 159.

69. K. Ἀμάντου, ὁ. π., σελ. 155.

70. Βλ. Αἰμ. Λεγράνδ-Σπ. Λάμπρου, Ἀνέκδοτα..., ὁ. π., σελ. 75. Παρόμοια ὁμολογοῦν καί οἱ ἄλλοι δύο σύντροφοι τοῦ Ρήγα, ὁ ἐκ Ζίτσας Ἰωαννίνων ἱατρός Δημήτριος Νικολίδης, σελ. 81 καί ὁ ἐκ Σιατίστης Θεοχάρης Τουρούντζιας σελ. 101.

71. Βλ. Γ. Λαΐου, "Οἱ χάρτες τοῦ Ρήγα", Δ.I.E.E.E., τόμ. 14, 1960, Παράρτημα II, σελ. 298.

χάρτες της Βουλγαρίας και των Ιλλυρικῶν χωρῶν, κατά τό πρότυπο πιθανόν τῶν ὅλων χαρτῶν του. Ἐτσι, θά εἶχε διαιρεμένη ὀλη τήν ἐκταση τοῦ κράτους του σέ ἑπαρχίες και τοπαρχίες.

**Ἀποφυγή τῆς Αὐστριακῆς λογοκρισίας στήν ἐκδοση τῆς Χάρτας.** Στόν τίτλο τῆς Χάρτας του ὁ Ρήγας ἔγραψε ὅτι τὴν ἐκδίδει "εἰς τὴν κατάληψιν τοῦ Νέου Ἀναχάρσιδος" και "πρός ἀμυνδράν ἰδέαν τῆς ἀρχαιολογίας", δπως ἐπίσης και ἡ "Ἐφημερίς" τῶν ὀδελφῶν Πουλίου, στίς 20 Φεβρουαρίου 1797, σημείωνε στήν σχετική εἰδηση ὅτι ἡ Χάρτα ἐκδίδεται "πρός κατάληψιν τῆς ἀρχαιολογίας". Ομως, ἀν κανείς παρατηρήσει προσεκτικά τήν Χάρτα θά δεῖ ὅτι τό μεγαλύτερο μέρος της οὐδεμία σχέση ἔχει μέ τόν Νέον Ἀνάχαρσιν, στήν κατανόηση, δηλαδή, τοῦ ταξειδίου του<sup>72</sup>, ἐκτός φυσικά ἀπό τίς ἐπιπεδογραφίες, οἱ ὅποιες πράγματι ἐντυπωσιάζουν τόν ἀναγνώστη. Γι' αὐτό, ἵσως και ὁ Ρήγας τίς παρέθεσε στά κενά μέρη τῆς Χάρτας του, γιά νά μπορέσει νά παραπλανήσει τήν Αὐστριακή λογοκρισία ἡ ὅποια ἥλεγχε ὅτι ἐπρόκειτο νά τυπωθεί.. Ἡ τακτική αὐτή δείχνει τό πόσο προνοητικός ἦταν ὁ Ρήγας, που κατόρθωσε νά τήν ἀποφύγει. Δέν ἔδειξε τόν πραγματικό του σκοπό, γιά τόν ὅποιο ἥθελε νά ἔχει τήν Χάρτα του ώς ἔνα γεωγραφικό χάρτη γιά τό ἐπαναστατικό του σχέδιο, γιά τό κράτος του, γιά τή Νέα Πολιτική Διοίκηση, πού ἐτοίμαζε νά δημουργήσει μετά τήν ἐπανάσταση. Μάλιστα, ἀμέσως μετά τήν κατάλυση τῆς Ὀθωμανικῆς τυραννίας ἐτοίμαζε τήν διεξαγωγή ἐκλογῶν. Γεμίζει τή Χάρτα μέ ἰστορικά στοιχεῖα μέ σκοπό νά τονίσει στούς Ἐλληνες τήν ἰστορία, τό μεγαλεῖο τῆς ἀρχαίας Ἐλλάδος, δπως, χαρακτηριστικά, παρατηρεῖται ἀπό τίς Αὐστριακές ἀνακριτικές ἀρχές και ἀπό τό ἴδιο τόν ὑπουργό τῆς Ἀστυνομίας σέ ἐγγαφό του πρός τόν αὐτοκράτορα Φραγκίσκο<sup>73</sup>. Καλύπτει ἔτσι τόν πραγματικό του σκοπό νά είναι ἔνας λεπτομερής χάρτης τῆς δημοκρατικῆς πολιτείας τοῦ βαλκανικοῦ χώρου, μέ πολιτική διαίρεση σέ ἑπαρχίες και τοπαρχίες.

Ἡ χρησιμοποίηση ἀκόμη τοῦ τίτλου "Χάρτα τῆς Ἐλλάδος" μπορεῖ νά σημαίνει ὅτι ἵσως θά ἥθελε νά παραπλανήσει τήν Αὐστριακή λογοκρισία. Ἐάν ώς τίτλο τῆς Χάρτας του δηλωνε τόν πραγματικό του σκοπό ἀναγράφοντας π.χ. "Χάρτης τῆς Νέας Πολιτικῆς Διοίκησεως" ἡ δπως μερικοί τονίζουν, πού κρίνουν ἐτεροχρονισμένα μέ τά σημερινά δεδομένα, νά ἀνέγραφε π.χ. "Χάρτης τῆς Βαλκανικῆς Δημοκρατίας", μέ τά σύνορα τοῦ κράτους του και τήν πολιτική διαίρεση, προφανέστατα δέν θά ἥταν δυνατόν ἐπί τόσους μῆνες νά ἀποφύγει τήν Αὐστριακή λογοκρισία και νά τυπώσει τή Χάρτα του.

**Πολιτική διαίρεση τοῦ κράτους στή Χάρτα.** Ὁ Ρήγας στήν πολιτική διαίρεση τῆς Χάρτας του δέν χρησιμοποίησε τίς ὄνομασίες τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας- Ἐγιαλέτια, Σαντζάκια, Καζάδες, παρ' ὅλο πού στά κείμενά του καταχωρίζονται πολλές τουρκικές λέξεις. Παίρνει τίς ἀντίστοιχες ἐλληνικές ὄνομασίες "ἐπαρχία" και "τοπαρχία", κάτι πού και οι Αὐστριακές ἀνακριτικές ἀρχές τό είχαν ἐπισημάνει "...ἐχαράχθη ἴδια Χάρτα τῶν τουρκικῶν ἐπαρχιῶν ἐλληνιστί εἰς δώδεκα φύλλα"<sup>74</sup>. Μάλιστα, θέτει χαρακτηριστικά διακεκομένη διαχωριστική γραμμή γιά τήν ἐπαρχία και ἀλλη γιά τήν τοπαρχία, δπως σημειώνει και στήν

72. Βλ. Νικολάου Πανταζόπουλου, *Μελετήματα γιά τόν Ρήγα Βελεστινλῆ*, ἔκδ. Ἐπιστημονικής Ἐταιρείας Μελέτης Φερῶν-Βελεστίνου-Ρήγα, Ἀθήνα 1994, σελ. 71.

73. Βλ. τό ἐγγραφο ἀρ. 9 μέ τήν "Ἐκθεση πρός τό Στρατιωτικόν Ὑπουργεῖον και τό ἐγγραφο ἀρ. 10 τοῦ ὑπουργοῦ Ἀστυνομίας Πέργεν *"Βραχεῖα ἐκθεσις πρός τήν Αύτοῦ Μεγαλειότητα"*. Κων. Ἀμάντου, *Ἀνέκδοτα ἐγγραφα...*, Ἀθήνα 1930, ἐπανέκδοση 1997, σελ. 29.

74. Βλ. Αἰμ. Λεγράνδ-Σπ. Λάμπρου, *Ἀνέκδοτα ἐγγραφα...,* Ἀθήνησιν 1891, ἐπανέκδοση Ἀθήνα 1996, σελ. 11.

κατάσταση "Εξήγησις τῶν ἐν τῷ Χάρτῃ σημείων", που ἀναγράφεται στό τρίτο φύλλο τῆς Χάρτας.

**Τό Σύνταγμα τοῦ Ρήγα καὶ ἡ πολιτικὴ διαιρεση τοῦ κράτους του.** Μελετῶντας τό "Σύνταγμα" τοῦ Ρήγα παρατηροῦμε ὅτι σέ πολλά ἄρθρα γίνεται συχνά λόγος γιά τοπαρχίες καὶ ἐπαρχίες τοῦ νέου κράτους, πού ἔτοιμαζε νά δημιουργήσει μετά τήν ἐπανάστασή του. Ἡ πολιτικὴ αὐτή διαιρεση εἶναι συστατικό στοιχεῖο τῆς δημοκρατίας του, ἡ ὁποία σύμφωνα μέ τό ἄρθρο 3 τοῦ Συντάγματος του "Διαμοιράζεται διὰ τήν εὐκολίαν τῆς διοικήσεως καὶ διὰ νά γίνεται ἡ δικαιοσύνη ὁμοιοτρόπως, εἰς ἐπαρχίας, τοπαρχίας καὶ προεστάτα". Ἐπίσης, ὁ Ρήγας στή συνέχεια φέρνει καὶ παραδείγματα γιά τήν κατανόηση τῶν ὅρων αὐτῶν: "ἐπαρχία λέγεται ἡ Θεσσαλία, τοπαρχία ἡ Μαγνησία (ῆγουν τοῦ Βόλου τά χωρία) καὶ προεστάτον ἡ πολιταρχία τῆς Μακρυνίτζας ἐπάνω εἰς δώδεκα χωριά". Ἀκόμη, στά ἄρθρα τοῦ Συντάγματος 1, 2, 11, 17, 20, 25, 29, 59, 60, 78, 80, 115, 116 γίνεται ἀναφορά στήν πολιτικὴ διαιρεση, σημειώνοντας, μάλιστα, στό ἄρθρο 54 ὅτι μέ νόμο θά γίνεται "Κάθε νέος διαμερισμός εἰς τοπαρχίας καὶ ἐπαρχίας τοῦ τόπου τῆς Δημοκρατίας".

**Σχέση "Χάρτας τῆς Ἑλλάδος" καὶ "Συντάγματος".** Ἡ ἐκδοση τῆς Χάρτας στά 1797 εἶχε καὶ ἑνα πρακτικό χαρακτῆρα, γιατί ὁ Ρήγας κατ' αὐτόν τόν τρόπο ἀποκτοῦσε ἑναν πολιτικό χάρτη γιά τό κράτος του, πού θά ἐδημιουργεῖτο μέ τή σχεδιαζόμενη ἐπανάσταση τῶν ὑποδούλων καὶ τήν ἀμεση ἐφαρμογή τῆς "Νέας Πολιτικῆς Διοικήσεως", τοῦ Συντάγματος του, μέ τήν δημοκρατική λειτουργία καὶ τήν ἐκλογή τῶν ἀντιπροσώπων ἀπό τίς τοπαρχίες καὶ ἐπαρχίες. Δέν θά ἦταν δυνατόν νά διοργανωθοῦν καὶ νά διεξαχθοῦν ἐκλογές, χωρίς νά ἔχει τόν χάρτη τοῦ κράτους του, μέ τίς διοικητικές διαιρέσεις του, καὶ νά εἶναι σέ θέση νά λειτουργήσει τό νέο κράτος. Ἰσως, δέν θά ἤθελε ὁ Ρήγας νά ἀκολουθήσει τήν ὀθωμανική πολιτικὴ διαιρεση σέ βιλαέτια καὶ καζάδες, ἀλλά μιά καινούργια διαιρεση σέ τοπαρχίες καὶ ἐπαρχίες, χρησιμοποιῶντας ἐλληνικά ὄνόματα.

## ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

1. Παρουσιάσθηκαν, γιά πρώτη φορά, οί πρότυποι γεωγραφικοί χάρτες, τούς όποιους ο Ρήγας Βελεστινλής χρησιμοποίησε στή χάραξη και ἔκδοση τῆς δωδεκάφυλλης Χάρτας του καθώς και ἄλλες πηγές γιά τόν ἐμπλουτισμό μέ πολλά σύγχρονά του τοπωνύμια και ιστορικές πληροφορίες. Ἀποδεικνύεται, πλέον, ὅτι δέν ἀκολούθησε ἐνα μόνο πρότυπο, ἀλλά διάφορα γιά νά πετύχει τόν μεγαλεπήβολο σκοπό του, νά ἐκδώσει ἐναν τόσο μεγάλο χάρτη τοῦ Βαλκανικοῦ χώρου.

2. Μέ τά ἀποτελέσματα τῶν σχετικῶν μας ἐρευνῶν δέν φαίνεται νά στηρίζεται ἡ ἀποψη ὅτι ο Ρήγας ταξείδεψε γιά χαρτογραφικούς λόγους στίς τουρκικές ἐπαρχίες, οὔτε ὅτι ἡ Χάρτα ἀποτελεῖ στρατιωτικό χάρτη.

3. Ἐρμηνεύονται, πλέον, οί παραστάσεις στόν τίτλο τῆς Χάρτας καθώς ἐπίσης ἔξηγεται και ὁ διαχρονικός συμβολισμός τοῦ ροπάλου τοῦ Ἡρακλέους, γιά τήν ἑλληνική πνευματική δύναμη τῶν προγόνων και συγχρόνων του Ἐλλήνων.

4. Ὁ Ρήγας ἀποφεύγει τήν Αὐστριακή λογοκρισία κατά τή χάραξη και ἐκτύπωση τοῦ μεγάλου του χάρτη, πού ἐτοίμαζε νά τόν ἔχει ώς ἐργαλεῖο γιά τό ἐπαναστατικό του ἔργο. Γεμίζει τά κενά τῆς Χάρτας του μέ ἀρχαῖα ιστορικά τοπογραφικά σχέδια και νομίσματα και ἀναγράφει πώς τυπώνεται πρός "κατάληψιν (κατανόηση τοῦ ταξειδίου) τοῦ Νέου Ἀναχάρσιδος", πού ὠστόσο ἡ ἔκτασή της δέν ἀναποκρίνεται στό ταξείδι του. Ὅμως, πραγματικός του σκοπός στήν ἔκδοση τῆς Χάρτας του ἦταν νά ἔχει ἐναν πολιτικό γεωγραφικό χάρτη γιά τό δημοκρατικό του κράτος, τή Νέα Πολιτική Διοίκηση, πού δραματιζόταν νά δημιουργήσει στή θέση τοῦ Ὁθωμανικοῦ δεσποτισμοῦ. Μέ τή Χάρτα του θά εἶχε ἀπτά στήν διοικητική διαιρεση τοῦ κράτους του, γιά νά εἶναι δυνατόν νά ἐκλεγοῦν οί ἀντιπρόσωποι ἀπό κάθε ἐπαρχία, τοπαρχία. Ἡ πολιτική αὐτή προνοητικότητα, πού μέχρι τότε δέν εἶχε παρουσιασθεῖ, τοῦ τί δηλαδή θά γίνει ἀμέσως μετά τήν ἐπανάσταση, δείχνει τό μεγαλεῖο τῆς προσωπικότητας τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ, πού κατατάσσεται ἐτσι στίς μοναδικές μορφές τοῦ Ἐλληνικοῦ και Βαλκανικοῦ χώρου.



## ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Στό Παράρτημα παροτίθεται ένδεικτικά ή άντιστοιχία τῶν τοπωνυμίων μέ τά πρότυπα τοῦ Gull. Delisle “*Graeciae Antiquae Tabula Nova*” καὶ τοῦ Rizzi Zannoni, “*Carte de la partie Septentrionale de l' Empire Otoman*” ὁρισμένων περιοχῶν τῆς Χάρτας: Αἰτωλία, Ἀκαρνανία, Βοιωτία, Εῦβοια, μέρος Πελοποννήσου, Κρήτη, μέρος Μακεδονίας, Θράκη, Μ. Ἀσία, Βουλγαρία, Βασσαραβία, Μολδαβία, μέρος Βλαχίας. Ἐπίσης, ένδεικτικά παρουσιάζονται καὶ τοπωνύμια τῆς συγχρόνου του ἐποχῆς, πού ὁ Ρήγας πῆρε ἀπό ἄλλες πηγές, ὥπως τοῦ D' Anville ἢ τοῦ De La Rochette, κυρίως τοπωνύμια τῶν παραλίων, ἀκτωνύμια, τά όποια προσθέτει κοντά στά ἀρχαῖα τοπωνύμια τῆς Χάρτας του.

Σέ μελλοντικές ἐργασίες μας συστηματικά θά παρουσιασθεῖ, κατά εὐρύτερες περιοχές, ή άντιστοιχία τῶν τοπωνυμίων. Ἡδη, ἔτοιμάζεται σχετική μελέτη μέ τίτλο “*H Θεσσαλία τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ*”, καὶ παρόμοιες ἐργασίες θά γραφοῦν γιά τίς ὑπόλοιπες περιοχές τῆς Χάρτας.



# I

**Delisle, Graeciae Antiquae Tubulae Nova**

## PELOPONNESUS

### CORINTHII

Corinthus  
Isthmus  
Lechaeum Portus  
Acro Corinthus  
Pyrene F.  
Cenchreae P.  
Cleonae  
Ornea fl.  
Ornea  
Schinus Portus  
Nemeas fl.  
Nemea  
Nemea Sylva

### SICYONIA

Sicyon  
Asopus fl.  
Rhanix R.  
Siys fl.

### ACHAIA

Pellena  
Aegira  
Aegae  
Boura  
Crathis fl.  
Erasinus fl.  
Bolinaeus fl.  
Solemnus fl.  
Charadrus fl  
Mylichus fl.  
Pirus fl.  
Helice  
Aegium  
Erinaeus Portus

**Ρήγα, Χάρτα τῆς Ἑλλάδος (φύλλο 5)**

## ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

### KOPINOTIA

Κόρινθος  
Ισθμός. Ξαμῆλι  
Λεχαῖον Λιμήν  
Ακροκόρινθος  
Πειρήνη Πηγή  
Κεχρεαί πόλις καὶ Λιμήν  
Κλεωναί. Κλέναι  
Ορνειάς ποτ.  
Ορνεαί  
Σχοινοῦς Λιμήν  
Νεμέας. Ἀνγγιά. Βόχα ποτ.  
Νεμέα. Τρίστενα  
Νεμεαῖος Δρυμός

### SYKYONIA

Συκυών. Βασιλικά  
Ασωπός. Ἀρβος ποτ.  
Ράνιξ ποτ.  
Σῦς. Δημινιό ποτ.

### AΧΑΪΑ

Πελλήνη. Βλοκαβᾶ  
Αἴγειρα. Ξυλόκαστρο  
Αἰγαί. Ξυλόκαστρο  
Βούρα. Διακοφτό  
Κράθις. Ἀκράτας ποτ.  
Ἐρασμος. τῶν Καλαβρύτων ποτ.  
Βουλημναῖος ποτ.  
Σειλημνός. Βοχούστης ποτ.  
Χάραδρος. Σαλμενίκι ποτ.  
Μειλίχειος. Σιχενῶν ποτ.  
Πεῖρος ποτ.  
Ἐλίκη. Τρυπιά  
Αἴγιον. Βοστίτζα  
Ἐρινεός χ. καὶ Λιμήν

Argyra F.	Ἄργυρᾶ. Πύργος
Tritaea	Τριταία
Rhipes	Ρύπαι
Scioessa	Σκιόεσσα
Pharae	Φαραί
Patrae	Πάτρα
Leukas fl.	Λευκάς ποτ.
Olenus	Ώλενος. Καμινίτζα
Dyme	Δύμη. Πάπας
Rhium Prom.	Ρεῖον Ἀκρωτ.
Araxus Prom.	Ἀράξης. Μαυρομήτης Ἀκρωτ.
Scollis	Σκόλις

**ELIS-TRIPHYLIA**

	<b>ΗΛΕΙΑ - ΤΡΙΦΥΛΙΑ</b>
Elis	Ἅλις. Γιαλιά. Καλοσκόπι
Myrtiuntum	Μύρσινος
Larissa	Λάρισσα
Buprasium	Βουπράσιον
Cyllene	Κυλλήνη. Καλογραία. Ἀνδραβίδα
Hyrmina M.	Ὑρμίνη. Μαυροβούνι δρος
Alesiaum	Ἀλεσιαῖον
Pylus Elaea	Πύλος Ἡλαία. Κονόπολι
Dispontium	Δισπόντιον
Salmone	Σαλμώνη
Olympia Pisa	Ὀλυμπία Πίσα
Epina	Ἐπίνη
Heraclea	Ἡράκλεια
Phaea	Φιά
Pylus Nestoris	Πύλος Νεστωρίς. Ἀρκαδιά
Pitane	Πιτάνη
Hypana	Χύπανα
Epium	Αἴπυ
Triphylia	Τριφυλία
Samieum	Σαμιαῖον
Lepreum	Λέπρεον. Χαγιάπα
Macystus seu Platanistus	Μακυστός. Πλατάνιστος
Platanistus Prom.	Πλατανιστής Ἀκρωτ.
Amnium	Ἀμύνιον
Chaa	Χαλκίς
Chelonites Prom.	Χελωνήτης. Κιαρέντζα Ἀκρωτ.
Ichthys Prom.	Ἰχθύς. Τορνέσε Ἀκρωτ.
Chelonites Sinus	Χελωνήτης κόλπος

Jardani Sepulchrum  
Acidon fl.  
Enipeus fl.  
Selleis fl.  
Penoeus fl.

Δαρδάνον τάφος  
Ἄκιδων ποτ.  
Ἐνοπεύς ποτ.  
Σελλήεις ποτ.  
Πηνεός Ἡλιακό. Γαστούνης ποτ.

### ACARNANIA - AETOLIA (Delisle)

Achelous fl.  
Ratous fl.  
Eunenus fl.  
Atrax fl.  
Actium  
Dioryctos  
Aracynthos M.  
Phalerus  
Halyzon  
Astacus  
Echinus  
Aeniadae  
Conopa Arsinoes Urbs  
Lysimachia  
Melita L.  
Cynia L.  
Unia L.  
Chalcis  
Pleuron  
Pylena  
Olenus  
Cornithotae Pr.  
Macynia  
Molicria  
Anti Rhium Pr.  
Taphiasus M.  
Calydon  
Calirthoe F.  
Naupactus  
Aerythrae  
Aegitium  
Crocylium  
Tichium  
Oechalia  
Arginium  
Thermus

### AKAPNANIA - AITOLIA (Pήγα, φύλλο 5)

Ἄχελῶος. Ἄσπρος ποτ.  
Ρατόος ποτ.  
Εῦηνος. Φιδάρι ποτ.  
Ἄτραξ ποτ.  
Ἄκτιον. Ποῦντα  
Διορύκτης  
Ἀράκυνθος. Πεταλᾶς ὁρος  
Παλήρη  
Ἀλύζων. Ἀηλιᾶς. Στηβόνιτζα  
Ἄστακος  
Ἐχῖνος  
Οίνιάδαι  
Κανώπη. Κωνωπίνα. Ἀρίμβου πόλις  
Λυσιμάχεια  
Μελίτη Λίμνη  
Κυνία Λίμνη  
Ούρια Λίμνη  
Χαλκίς  
Πλευρώνη  
Πυλήνη  
ἌΩλενος  
Κορνιθότη  
Μακρύνια. Μακρυνοῦ  
Μολύκρια  
Ἀντίρρειον Ἀκρωτ.  
Ταφίασος ὁρος  
Καλυδών. Ἀητός  
Καλλιρρόη Πηγή  
Ναύπακτος  
Ἐρυθραί  
Αἰγίτιον  
Κροκύλιον  
Τειχεῖον  
Οίχαλία  
Ἄγρινην  
Θερμός. Θερμόπολις

**LOCRI OZOLAE (Delisle)**

Aevanthe  
Phaestum  
Calamisus  
Halyssarna  
Eupalia  
Alope  
Argina  
Tritaea  
Amphisa

**ΛΟΚΡΟΙ ΟΖΟΛΑΙ (Ρήγα, φύλλο 5)**

Εὐάνθη  
Φαιστον. Πεντάγιοι  
Καλαμισός  
΄Ηλισάρνα  
Εύπαλία  
΄Αλύπη  
΄Αργινα  
Τρίταια  
΄Αμφισσα. Σάλωνας

**BOEOTIA (Delisle)**

Pherae  
Aenophyta  
Harma  
Helaeon  
Oropos  
Delphiniu  
Delium  
Tanagra  
Asopos  
Thebae  
Aulis  
Schoenus  
Mycalessos  
Therapne  
Peteon  
Salganeus  
Hylea Pal.  
Messapius M.  
Isus  
Anthedon  
Hyla  
Copais Lacus  
Ptoon M.  
Larymne Super  
Phocae  
Copae  
Orchomenus  
Haliatrus

**ΒΟΙΩΤΙΑ (Ρήγα, φύλλο 5)**

Φεραί  
Οἰνοφύτη  
Χάρμη  
΄Ελαιών  
΄Ωροπός. Τζουκάμινο  
Δέλφιον  
Δήλιον  
Τανάγρα. Άνατορία  
΄Ασωπός ποτ.  
Θῆβαι  
Αὐλίς. Βαθύ  
Σχοῖνος  
Μυκαλησσός  
Θεράπνη  
Πετεών  
Σαλγανεύς  
΄Υλαιά Λίμνη  
Μεσάβιον ὁρος  
΄Ισως  
΄Ανθηδών. Λουκίσι  
΄Υλη  
Κωπαΐς. Τωπόλιας Λίμνη  
Πτῶον ὁρος  
Λαρύμνη Άνω. Λάρνες  
Φώκαι  
Κῶπαι  
΄Ορχομενός. Σκριποῦ  
΄Αλίατρος. Τριδοῦντι

Coronia	Κωρώνεια. Καμόρι
Aspledon	Ἄσπληδων
Alalcomenae	Ἀλαλκόμεναι. Ὑμεναί
Tilphusium	Τιλφούσιον
Onchestus	Ὀγχηστός
Hyriae	Χηρίαι
Plateae	Πλαταιαί. Κόκλα
Eleutherae	Ἐλευθέραι. Πετρογεράκι
Erythrae	Ἐρυθραί
Phoenix	Φοῖνιξ ὁρος
Cytheron M.	Κιθαιρών. Ἐλατιᾶς ὁρος
Leuctra	Λεῦκτρα
Syphrae	Σύφραι. Ρόζα
Thespiae	Θεσπιαί. Κακόσι
Hippocrene F.	Ἴπποκρήνη
Creusa	Κρέουσα
Alkydonu Mare	Ἀλκυδώνου θάλασσα
Boulis	Βούλις
Ascra	Ἄσκρα
Lebadia	Λειβαδία
Styris	Στύρις. Στύρι
Helicon M.	Ἐλικών. Λικώνα ὁρος

**EUBOIA (Delisle)****EYBOIA (Ρήγα, φύλλο 5)**

'Από τό βόρειο πρός τό νότιο μέρος

Litus Artemisium	Πλάτος τοῦ Ἀρτεμισίου Ἀκρωτ.
Cenaeum Pr.	Κήνεον. Κανέας. Λιθάρι Ἀκρωτ.
Dium	Δῖον
Diades	Δυάδες
Eubaea	Εὔβοια (πόλις)
Perias	Περιάς
Phalasia Prom.	Φαλασία Ἀκρωτ.
Atalantes Nesium	Ἀταλάντη. Ταλάντα
Adepsus	Ἀδηψος. Διψό
Aegae	Αἰγαί. Ἄγιος
Istiaea Post Oreus	Ἐστιαία
Callas fl.	Καλλάς ποτ.
Orubae	Ὀρύβαι
Thetrius M.	Θέτρος. Δέλφος ὁρος
Cyrus	Κύρος
Cyreus fl.	Κυραῖος ποτ.

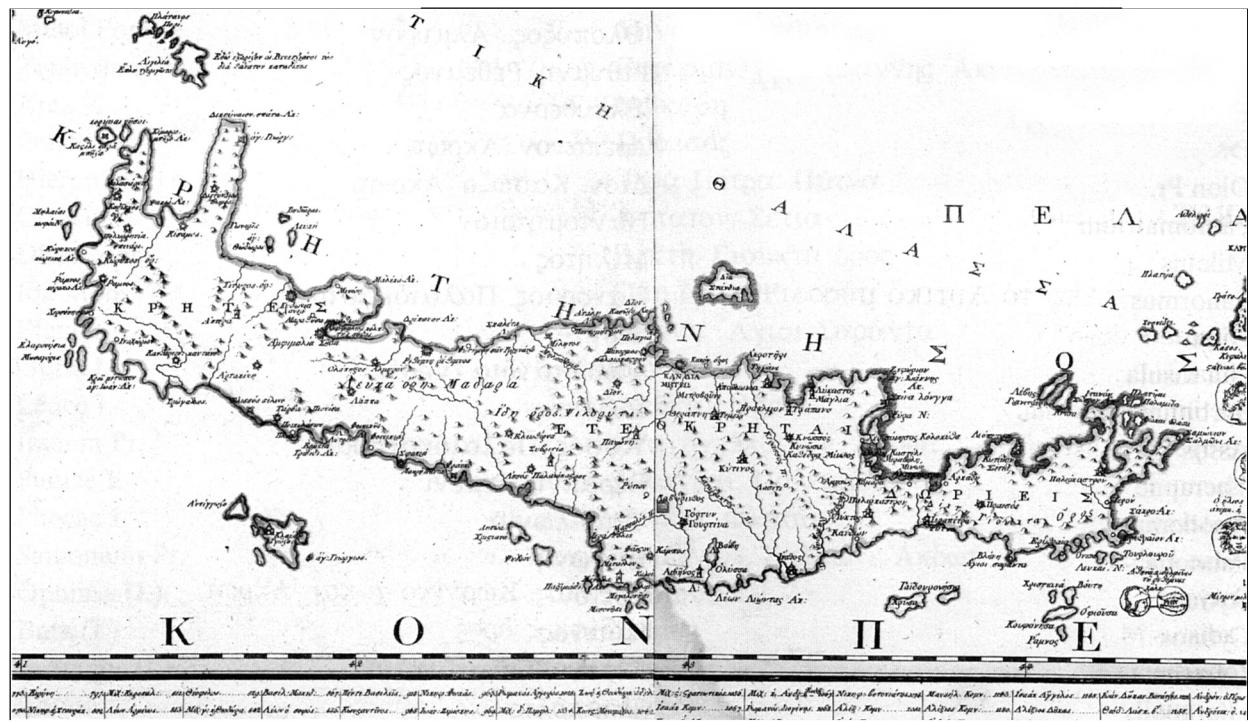
Artemidis seu Dianae fanum  
 Cerinthus  
 Budorus fl.  
 Canetus  
 Porthmus  
 Curva Euboeae  
 Ocha  
 Oethalia  
 Amarintus  
 Eretria  
 Chalcis Eyripus  
 Lelathus fl.  
 Pyrrha  
 Neleus fl.  
 Caphareum Prom.  
 Leonum Prom.  
 Marmarium  
 Petalia  
 Petaliae Ins.  
 Myrtos Ins.  
 Calacte  
 Styra  
 Carystos  
 Cercestum Prom.

Φανός τῆς Προσηώας Ἀρτέμιδος  
 Κήρινθος. Κούμη  
 Βούδωρος ποτ.  
 Κάνετος. Δράκο  
 Πορθμός. Πόρτινο  
 Κοιλότης Εύβοιάς  
 Ὁχα  
 Αἰθαλία  
 Ἀμάρινθος  
 Ἐρέτρια  
 Χαλκίς. Εῦριππος  
 Λήλαιθος ποτ.  
 Πύρρα  
 Νηλεύς ποτ.  
 Καφηρεύς. Ξυλοφάγος Ἀκρωτ.  
 Λεώνιον. Μαντέλο Ἀκρωτ.  
 Μαρμάριον  
 Πεταλίαι  
 Πεταλίαι. Πεταλιούς (νησιά)  
 Μύρτος. νησί τῆς Κυρίας  
 Γαλάκτη  
 Στύρα. Στοῦρα  
 Κάρυστος (κάστρο)  
 Γεραστός Ἀκρωτ.

**KRETA (Delisle)****ΚΡΗΤΗ (Ρήγα, φύλλο 2 και 3)**

Ἄπο τό Δυτικό μέρος πρός τό Ἀνατολικό  
 Corycae I. duae  
 Cimarus Pr.  
 Dyctinnaeum Prom.  
 Tempel Dycrinaeum  
 Psacum Pr.  
 Phalarna  
 Milae I. duae  
 Corycus  
 Cadistus M.  
 Polyrrhenia  
 Cisamus  
 Rhamnus Pus  
 Rhamnus  
 Chersonesus

Κορύναι νῆσοι  
 Κίμαρος. Μπούζο Ἀκρωτ.  
 Δικτύναιον. Σπάτα Ἀκρωτ.  
 Δικτύναιος βωμός  
 Ψακώ Ἀκρωτ.  
 Φαλασάρνη  
 Μηλαίαι. Κωφοί Νῆσοι  
 Κώρυκος. Κώρνικο χ. και Ἀκρωτ.  
 Καδίσκος δρος  
 Πολυρρηνία. Σπινάρι  
 Κίσαμος  
 Ράμνος. Κόρακα Ἀκρωτ.  
 Ράμνος  
 Χερσόνησος



΄Η Κρήτη στόν χάρτη του Delisle πάνω και στή Χάρτα του Ρήγα κάτω.

Inachorium	Ίναχώριον
Cantanum	Κανθάριον. Καντάνο
Musagores I. Tres	Μουσαγόρες. Ἐλαφονήσια
Criu Metopon Pr.	Κριοῦ μέτωπον. Ἀγ. Ἰωάννου Ἀκρωτ.
Aptera	Ἄπτέρα
Tityrus M.	Τίτυρος ὄρος
Budorae I. due	Βουδῶραι
Leuke I.	Λευκή
Minoa	Μινώη
Cydonia	Κυδωνία. Χανιά
Marathusa	Μαραθούσα. Μαράθι
Amphimalia	Ἀμφιμαλία. Σοῦδα
Amphimales Sinus	Ἀμφιμάλιος κόλπος τῆς Σούδας
Artacina	Ἀρτακίνη
Lissus	Ἐλισσός. Σέλινο
Tarba	Τάρβα
Lappa seu Lampeon	Λάππα
Poecilasium	Ποικιλάσιον. Πλάκα
Hermaea Pr.	Ἐρμεία. Τριβίδι Ἀκρωτ.
Phoenix Portus	Φοινικοῦ Λιμήν
Holopyxos	Ὀλόπυξος. Ἀλμυρόν
Rhitymna	Ριθύμνη. Ρέθεμνος
Eleutherna	Ἐλευθέρνα
Drepanon Pr.	Δρέπανον Ἀκρωτ.
Dion Pr.	Δῖον. Κασῶζο Ἀκρωτ.
Pantomatrium	Παντομήτριον
Miletus	Μίλητος
Panormus	Πάνορμος. Παλαιόκαστρον
Dium	Δῖον
Dia Insula	Δῖα. Στάνδια (νησί)
Surbitum	Συβριτία
Assos	Ἀσσός. Παλαιόκαστρον
Therapne	Θεράπην. Τεμένι
Apollonia	Ἀπολλωνία
Pannonia	Πανώνη
Rytium	Ρύτιον
Cytinos	Κύτινος
Gortyna	Γόρτυν. Γουρτίνα
Hierapolis	Ἴεράπολις
Phaestus	Φαῖστον
Metallum	Μέταλλον
Psychium	Ψυχιόν (νησί)

Massalia fl.	Μασσαλία ποτ.
Lethaeus fl.	Ληθαῖος. Ναποράλι ποτ.
Inathus	Ίναθος
Lebenus Portus	Λεβῆνος χώρα καὶ Λιμήν
Olyssa	Όλύσσα
Leon Pr.	Λέων. Λιώντας Ἀκρωτ.
Letoa I.	Λητώα. Χριστιανά (νησί)
ETEOKRETAE	ΕΤΕΟΚΡΗΤΑΙ
DORIENES	ΔΩΡΙΕΙΣ
Cataractus fl.	Κατάρρακτος ποτ.
Ceratus fl.	Κερασσός ποτ.
Cnossus	Κνωσσός. Κυνῶσα
Minois Regia	Καθέδρα Μίνως
Heracleum	Ἡράκλειον. Τράπανο
Lycastos	Λύκαστος. Μάγλια
Lyctos	Λύκτος
Camara	Καμάρα
Olus	Όλοῦς
Chersonesus	Χερσόνησος Κολοκύθα
Amnisus	Ἀμησώς
Minoi Portus	Μινώη. Ἀλτεμοῦκρα Λιμήν
Zephyrium Pr.	Ζεφύριον. Ἄγ. Ιωάννης Ἀκρωτ. καὶ Μονή
Arcade	Ἀρκάδη
Prassos	Πραισός
Hierapytna	Ιερά. Πέτρα. Πύτνα
Cytaeum	Κυταῖον. Σέτια
Dicte Mons	Δίκτη. Γιοῦκτα δρος
Ida Mons	Ἴδη δρος. Ψιλορύτι
Blenna	Βλήνη. Ἅγιοι Σαράντα
Onisa I.	Ὀνισα
Leuce I.	Λευκαί Νῆσοι
Itanum Pr.	Ἴτανόν. Σίδερον Ἀκρωτ.
Platiae I.	Πλατῦαι. Παλαμίδα
Phocae I.	Φώκαι. Φλάσα
Samonium Pr.	Σαμώνιον. Σαλμῶνι Ἀκρωτ.
Ophiusa (I.)	Ὀφιοῦσα
Buta (I.)	Βούτη
Phamnus (I.)	Ρᾶμνος
Chrysa I.	Χρύσα
Caudos I.	Κλαύδη. Γγῶζο (νησί)

Ο Ρήγας συμπλήρωσε τά παραπάνω ἀρχαῖα τοπωνύμια τής Κρήτης τοῦ Delisle μέ τῆς ἐποχῆς του τά παράλια τοπωνύμια, ἀκτωνύμια, τά ὅποια πῆρε, πιθανόν, ἀπό τόν χάρτη τοῦ D' Anville, *'Les Cartes de la Grèce et l' Archipel'*, Παρίσι 1756 ἢ τοῦ De La Rochette, ὅπως φαίνεται στήν παρακάτω ἀντιστοιχία:

Gaidronisa	Γαϊδουρονήσια
Christiana	Χριστιανά
C. Xarco	Σάκρο Ἀκρωτ.
Giahissadis	Γιανιτζάρο
Paleo Castro	Παλαιόκαστρον
Leopetra	Λεόπετρα
Spina-longa	Σπίνα Λόνγγα
Mezzovougiu	Μετζοβούνι
Acroteri Tigani	Ἀκροτήρι Τηγάνι
Cacconoros	Κακόν ὄρος
Candia	Κάνδια. Μητιώ
Calus-limiones	Καλοί Λιμένες
Paximadis	Παξιμάδι
Mezzonisi	Μεσονήσι
Megalonisi	Μεγαλονήσι
Castel Franco	Φράνκο (κάστρο)
Macri Ponta	Μακρή Πούντα
Sfaccia	Σφακιά
Porto Atali	Ἀτάλη Λιμήν
Scaleta	Σκαλέτα Λιμήν
Petitgozzi	Ἀντίγγωζο
S. Zorzi	Ἄγ. Γεώργιος
Sangionazzo	Φυτήμνη σᾶν Γγιουνάτζο
S. Zorzi	Ἄγ. Γεώργιος (κάστρο)
Trogallus	Τρώγαλλος
Gonies	Γωνιαῖς
S. Thodoro	Ἄγ. Θώδωρος
Porto Lutzo	Λουτρόν Λιμήν
Carabuse	Καστέλι Καρά Μπούζα

**MACEDONIA** (Delisle)

REGIO PRIMA  
REGIO SECUNDA  
REGIO TERTIA  
REGIO QUARTA

AMPHAXITIS  
Anthemus Regio  
Via Egnatia  
Campsa  
Smila  
Enea  
Crusaei  
Cissus  
Mellisurgis  
Paeonius Ager  
Sylaeus Campus  
Chryssites  
Stagira  
Panormus Portus  
Bolbe Lacus  
Bolbe  
Bormiscus  
Argylus  
Arethuse  
Aulon  
Anthemus  
Therma postea Thessalonica  
Thermaeus Sinus  
Bertiscus M.

BOTTIAEA  
Ichnae  
Pella  
Spartolus  
Gephira

MYGDONIA  
Aegaea postea Edessa  
Cyrius  
Idomene

**ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ** (Ρήγα, φύλλο 8)

ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΠΡΩΤΗ  
ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΔΕΥΤΕΡΑ  
ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΤΡΙΤΗ  
ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΤΕΤΑΡΤΗ

ΑΜΦΑΞΙΤΙΣ  
„Ανθεμος Βασιλεία  
‘Ιγνατία Ὄδός  
Κάμψα  
Σμύλη  
Αἰνήα  
Κρουσαῖοι  
Κισσός  
Μελισσουργίς  
Παιώνιος ἀγρός  
Σίλεον Πεδίον  
Χρυσῆτις  
Στάγειρα  
Πάνορμος. Σταυρός Λιμήν  
Βόλβη Λίμνη  
Βόλβη  
Βρωμῖσκος  
„Αργιλος  
‘Αρεθοῦσα. Ρενδίνα  
Αὐλών  
„Ανθεμος  
Θέρμη. Θεσσαλονίκη  
Θερμαῖος, τῆς Θεσσαλονίκης κόλπος  
Βερτῖσκος ὄρος

BOTTIAIA  
‘Ιχναί. Λέπολι  
Πέλλα  
Σπαρτωλός. Γιανιτζᾶ  
Γέφυρα. Ἀλλάχ Κλισεσί

ΜΥΓΔΩΝΙΑ  
Αἰγαιάς. Ἔδεσσα  
Κύρρος  
Εἰδομένη

Stonae	Στοναί
Antigonia	΄Αντιγονία. Κεσνιά
CRESTONIA	ΓΡΗΣΤΩΝΙΑ
Chalestra	Χαλέστρα
Sidnus	Σίνδος. Αηβάτι
Ballicum	Γαλλικόν
Philerus	Φίλερος
Lete	Λήτη. Λήτα
Tauriana	Ταυριανή
Baerus	Βαῖρος
Apollonia Mygdonia	΄Απολλωνία. Μυγδωνία
Palethre postea Diocleianopolis	Παλαιόθρη. Διοκλητιανόπολις
Carabia	Καναβία
Alindoia seu Calindaea	΄Αλίνδοια ἢ Καλίνδοια
Terpilus	Τερπίλος. Δογρᾶν
Xypolis	Ξυλόπολις
Assorus	΄Ασσωρος
PIERIA	ΠΙΕΡΙΑ (φύλλο 5 και 8)
Heraclea	΄Ηράκλεια. Λιτόχωρο
Beye	Βεύαι. Σίγρα
Phyla	Φίλη. Στάνδια
Hatera	΄Ατέρα. Πλαταμῶνας
Dium	Δῖον. Κατερίνη
Vallae	Βαλλαί
Helicon fl.	΄Ελικών. Σουπί. Κατερίνη ποτ.
Pydna postea Citron	Πύδνα. Κίτρον
Puclata	Πυκλάτα
Methone	Μεθώνη
Acerdus sive Arcadus	΄Ακερδός ἢ Άρκαδος
Morus	Μόρος
AEMATHIA SIVE MACEDONIA	ΑΙΜΑΘΙΑ ΜΑΚΕΔΩΝΙΑ (φύλλο 5 και 8)
Aegaea	Αἰγαίαι. Σαρῆγγιόλ
Myeza	Μύεζα. Λογοβοσκιό
Aliacmon fl.	΄Αλιακμών. Βέλιτζα ποτ.
Crenum	Κρίνον. Νιάγουστα
Beroea	Βέροια
Tyrissa	Τύρισσα. Σιάτιστα
Europus	Εύρωπός. Βέντζια
Cydriae seu Scydra Byrsarum	Κυδρίαι. Σκύδρα. Βύρσαρον. Σιδεροκάψια

Astraeus fl.	Ἄστραῖος ποτ.
Gortynia	Γορδηνία. Κατράνιτζα
Atalante	Ἄταλάντη
Bodena	Βοδενά
Strobus	Στρόβος. Δαουτλί
Dausara	Δαυσάρα. Γραμματίκοβο
<b>BISALTIA</b>	<b>ΒΙΣΑΛΤΙΑ</b>
Eione	Ήιών
Novem viae postea amphipolis	Άμφιπολις. Χρυσόπολι Κοντέσα
Berta	Βέρτα
Ossa	"Οσσα
Callitera	Καλλιτέρα
Euporia	Εύπορια
Graerus	Γροερός
Arolus	Ἄρωλός. Διάνορο
Sintia postea Heraclea Sintica	Συντία. Ἡράκλεια Συντική. Σέρρας
Paraecopolis	Παροικόπολις. Μάρμαρα
Tristolus	Τρίστολος. Τομάριτζα
Paionia inqua Paeonica Genes	Παιωνία
Leaei	Λεαῖοι
Axius fl.	Ἄξιος. Βαρδάρι ποτ.
Axii fontes	Ἄξιον Πηγαί
Europus ad Axium	Εύρωπός
Tranupara	Τρανυπάρη
Ad Cephalum	Πρός Κεφαλήν. Φύσκα
Bylazora siv Praesidium	Βυλαζώρα. Βασιλεύονσα. Παιωνίας, Μπιτάλια
Bylazora caput Paeoniae	"Αστιβος. Ἰστίπ
Astibus	
<b>DANTHELETAE</b>	<b>ΔΑΝΘΕΛΕΤΑΙ</b>
Ulpia Pantalia	Οὐλπία Πανταλία. Δούπνιτζα
Aelea	Ἐλαία

**THRACIA (Delisle)**

Sapaei  
Abdera  
Dersaei  
Cosintom  
Satrae  
Pyssirus  
Nicopolis ad Nessum  
Phagrae  
Pierii  
Pergamun  
Scaptopsyle  
Burdis  
Ulpia Topiris  
Acontisma Augustiae  
Neapolis  
Symbolus  
Dysorum M.  
Prasias Palus  
Philippi  
Drabiscus  
Triullum  
Phyllis Regio  
Strymon  
Sarxa  
Scotusa  
Berga  
Bessica  
Bessi  
SyroPaeonii  
Cercine Mons desertus  
Mons Pangaeus  
Doberae  
Uscudama  
Philippopolis quae et Trimontium  
Cossinates forte Compsatus fl.  
Syrnota  
Parembolis  
Zyрма  
Egirea  
Scomius Mons

**ΘΡΑΚΗ (Ρήγα, φύλλο 8)**

Σαπαῖοι  
Ἄβδηρα  
Δερσαῖοι  
Κόστιον  
Σάτραι  
Πύσσιρος  
Νικόπολις πρός Νέστον  
Φαγραί  
Πιέριοι  
Πέργαμον. Περγαμάρ  
Σκαπτοσύλη  
Βουρδίς  
Οὐλπία. Τόπηρις  
Ἀκόντισμα. Αύγουστίαι  
Νεόπολις. Καβάλα  
Σύμβολον  
Δύσορον ὄρος  
Πρασιάς. Πολιανή Λίμνη  
Φίλιπποι  
Δραβίσκος. Δράμα  
Τρίουλον  
ΥΛΛΙΣ Βασίλειον  
Στρύμων  
Σάρξα  
Σκοτοῦσα. Τρίκκαλα  
Βέργα. Βεΐζα  
Βεσσική  
Βέσσοι  
Συροπαιώνιοι  
Κερκίνη. Ἐρημον ὄρος  
Πάγγαιον. Μαλέκα ὄρος  
Δοβῆραι  
Οὐσκιδάμη  
Τριμόντιον. Φιλιππούπολις  
Κοσσινίτης. Κόμψακος ποτ.  
Συρνώτη  
Παρεμβολίς  
Ζύρμη  
Αἰγείρεα. Κουσδερέ  
Σκώμιος Παιόπλαι ὄρος

Bessapara	Βισσηπόρη. Τατάρ Παζαρτζίκ
Ad Radices	Πρός Υπώρειαν Κάτω
Ad Radices	Πρός Υπώρειαν Ἀνω
Sostra	Σώστρα
Edonis	Ἐδωνίς. Ὄδομαντική
Lissae	Λίσσος. Νόβο. Ζέλο
Helice	Ἐλίκη. Κιζί Χισάρ
Tilataei	Τιλαταῖοι
Sardica	Σαρδική
Sardica	Σαρδική (πόλις)
Sartum	Σάρτον. Βουύσνιτζα
Oescus fl.	Οῖσκος ποτ.
Serestica	Σερεστική
Bagaraca	Βηγαράκη. Γιατρόπολις

**MOESIA INFERIOR** (Delisle)

Melta
Doriones
Storgosia
Ad Puteos
Triballi

**MOESIA SYPERIOR** (Delisle)

Scordisci
Meldia
Osbelus Mons
Scupi
Orbelia
Garescus

**THRACIA** (Delisle)

Byzantium postea Contasntinopolis
Regium
Athyras seu Melantias fl.
Caenophrurium
Eudoxiopolis antea Selybria
Heracleoticus Sinus
Perinthus postea Heraclea
Melandepte

Βισσηπόρη. Τατάρ Παζαρτζίκ
Πρός Υπώρειαν Κάτω
Πρός Υπώρειαν Ἀνω
Σώστρα
Ἐδωνίς. Ὄδομαντική
Λίσσος. Νόβο. Ζέλο
Ἐλίκη. Κιζί Χισάρ
Τιλαταῖοι
Σαρδική
Σαρδική (πόλις)
Σάρτον. Βουύσνιτζα
Οῖσκος ποτ.
Σερεστική
Βηγαράκη. Γιατρόπολις

**ΜΟΙΣΙΑ ΚΑΤΩ-ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ** (Ρήγα, φύλλο 8)

Μέλτη
Δωρίωνες
Στοργοσία
Πρός Φρέατα
Τριβαλλοί

**ΜΟΙΣΙΑ ΑΝΩ-ΣΕΡΒΙΑ** (Ρήγα, φύλλο 8)

Σκορδίσκοι
Μελδία
Ὀρβελος. Κατώπνιτζα ὁρος
Σκούπη. Σκώπια. Ούσκούπ
Ὀρβελία
Γαρίσκος. Γαρίσκο

**ΘΡΑΚΗ** (Ρήγα, φύλλο 9)

Βυζάντιον
Ρηγίνη. Σαφρᾶ κιογί
Ἀθύρας. Γλυκονέρι ποτ.
Καινοφρούριον. Μέγας Τζεκμεντζές
Εύδοξιούπολις. Συλλυβρία
Ἡράκλειος κόλπος
Πέρινθος. Ἡράκλεια
Μελανδέπτη

Arze	Ἄρζη. Καραοῦλι
Arze fl.	Ἄρζος. Καρᾶ Καλδρίμ ποτ.
Bertisum	Βερτισόν
Turullus sine Tyrallus	Τυρολόη. Τζιορλοῦ
Tipsum	Τύψον
Drusipara seu Drisiparos	Δρυσιπάρη. Δρυξίπαρος. Μυσινί
Zorolus fl.	Ζάρολος ποτ.
Nargum	Νάργον. Καριστιρᾶν
Bithyas fl.	Βιθίας. Βαθυνό ποτ.
Bergula seu Arcadiopolis	Βεργούλη. Ἀρκαδιούπολις. Μπουργάζ
Bustudisum	Βυρτόδισον. Ἐσκί Μπαμπά
Melas fl.	Μέλας. Λάρισσα ποτ.
Apros Colonia postea Theodosiopolis	Ἄπροι. Θεοδοσιούπολις νέα. Σεργοῦτζ κιογί
Bithyae	Βιθίαι
Bysanthe postea Rhaedest	Βισάνθη. Ραιδεστός
Ganus	Γάνος
Heraclea	Ἡράκλεια χώρα
Tiristasis	Τυριστασίς. Περιστασι
Macrontichos	Μακρόν τεῖχος
Pactyae	Πακτίαι. Πατινό
Erginus fl.	Ἐργινος ποτ.
Cardia	Καρδία
Aphrodisias	Ἀφροδισιάς. Ἄγ. Γεώργιος
Lysimachia postea Hexamilium	Λυσιμαχία. Γλυκά Μῆλα
Berge	Βέργη
Callipolos	Καλλίπολις
Crithea seu Critholes	Κρίθεα
Panormus	Πάνορμος
Eion	Ἔιον. Ἀλέξη
Aegos	Αἴγος. Γγαλάτ
Aegos fl.	Αἴγος ποτ.
Cissa	Κίσσα. Ἄκ Μπάς
Agora	Ἀγορά. Ἐτζεόρας
Chersonesus	Χερσόνησος
Sestos	Σηστός. Τζιανάκ Καλεσί
Caelos	Καϊλος
Madytos	Μαδυτός. Μάϋτο
Cynossema	Κυνός Σημα
Eleus	Ἡλεύς. Κριθιά
Mastusia Prom.	Μαστουσία. Κριθιά Ἀκρωτ.
Alepoconesus	Ἀλοπεκόνησος
Syracella	Συρακέλλα

Apsynthi	Ἄψινθοι
Dripia	Δρίπια
Stentoris Palus	Στεντορίς Λίμνη
Absynthus postea Aemos	Ἄψινθος. Αἴνος
Cypselum	Κύψελα. Κυψέλιον. Καψιλάρ
Sala	Σόλα
Zona	Ζώνη. Σάρος
Serrhium Pr.	Σέρριον. Μάκρη Ἀκρωτ.
Samothraces	Σαμοθράκες
Mesembria	Μεσημβρία
Ciconi	Κίκωνες
Dorisci	Δορίσκοι
Stryma	Στρύμα. Στρύμω
Maronea	Μαρωνεία
Ismaris Palus	Ἴσμαρίς Λίμνη
Ismarus	Ἴσμαρος
Dicaea	Δικαία. Βιστωνία. Μπουροῦ
Bistones	Βίστωνες
Bistonis Palus	Βιστωνίς Λίμνη
Bacchi Mons	Βάκχος ὄρος
Briantica urbs et Regio	Βριαντική Βασίλειον
Iamphora seu Porsulis	Ἴαμφορα. Πρόσουλη Μαξιμιανόπολις. Κομεσρινί
Postea Maximianopolis	Λίσσος ποτ.
Lissus fl.	Μηλόλυντον
Milolitum	Δύμη
Dyme	Τεμπύρον. Ζερνίτζι
Tempyrum	Μαιδοί
Maedi	Πέτρα. Ἄρδα
Petra	Φραγάνδαι Μαιδικόν γένος
Phragandae Maedica Gens	Διδυμότειχον
Dydimotichos	Κελέται Κάτω
Celetae Minores	Ἐβρος. Μαρίτζα ποτ.
Hebrus fl.	Τραϊανούπολις. Θέρμα Λίτζα
Trajanopolis	Πλωτινόπολις. Πλοουδίν
Plotinopolis	Ἡστιόδιζον. Χαψιά
Histiodirum	Νίκη. Ἀλῆ Μπέη
Nice	Ἀγριάνης ποτ.
Argianes fl.	Πηγαί Ταιάρου ποταμοῦ
Tearus fontes	Θράκες Ὀρεινοί
Thraces Montani	Θράκες Μελινοφάγοι
Thraces Melinophagi	Ἀδριανούπολις. Ὀρεστιάς
Olympyada postea Hadrianopolis	

Carpudoenum postea Tarpodizum	Καρπουνδαίμων. Ταρπόδιζον. 40 Ἐκκλησίαι
Rhami	Ράμη. Τεκελί
Niceta	Νικητή. Μπουγιούκ Δερβέν
Burdipta	Βουρδίπτα
Assus	Ἄσσος. Ἄσσαρλι
Opizus	Ὀπιζός
Cillius	Κίλλιον
Castro Zarba	Ζάδρα
Sarazana	Σαραζάνη
In Medio	Μεδιώ. Κίτρος
Halmydessus sive Salmydessus	Ἄλμυδεσσός. Μήδεια
Adriaca	Ἀδριακή. Γατόπολι
Thynias	Θυνιάς. Κάβο Τενιάς
Agathopolis	Ἀγαθόπολις. Ὁμηρέ
Phylia seu Phrygia	Φιλία Φρυγία
Philopolis sive Phinopolis	Φινόπολις. Φιλόπολις
Aulaei maenia	Αὐλαῖοι - Μαινία
Scylla	Σκύλλα
Peronticum	Περοντικόν. Βερδισό
Zela forte Flaviopolis	Ζέλα. Φλαβιανούπολις
Thera	Θύρα. Ρουτζέ
Chersonesus	Χερσόνησος
Astica sive Caeniensis	Ἀστική
Develtus	Δέβελτος. Ζαγαρᾶ
Develtus L.	Δέβελτος Λίμνη
Cabyla Calyba	Καβύλη. Γενί κιογί
Orudiza ad Burgum	Ούρουδίζα πρός Βοῦργον. Φακή
Tonzus seu Burgus	Τόνζος. Βοῦργος. Τοῦντζια ποτ.
Byzia caput Astorum	Βυζίη. Καρᾶ Μπουνάρ
Tonzos	Τόνζος. Πασια κιογί
Agua Calidae	Ἀγύαι. Καλίδαι
Panysus fl.	Πάνυσσα. Πάνιτζια. Νύσσα ποτ.
Anchialus	Ἀγχίαλος. Μποργάζ
Mesembria	Μεσημβρία
Scatrix	Σκάτριξ
Fossa	Ύδραγωγεῖον (ἔχει καί τό σχέδιο)
Templum Jovis	Ἴερόν Διός
Haemi Montis Promontorum	Ρίζα τοῦ Αἴμου. Ἐμινέ Μπουρούν
Erite	Ἐρίτη. Ἐμινέ
Haemus M.	Αἴμος. Κοτζιά Μπαλκάν. Κουμάνιτζα ὄρος
Beroea poste Irenopolis dicta	Βέροια. Εἰρηνόπολις
Nikopolis ad Haemus	Νικόπολις πρός Αἴμον

Ostaphos  
Ternobum  
Iatrus fl.  
Pontus Euxinus  
Propontis

Ὀσταφός. Ἐσκί Ζαγρᾶ  
Τέρνοβος  
Ἴατρος ποτ.  
Ἐύξεινος Πόντος  
Προποντίς

### ASIA MINOR (Delisle)

#### MYSIA MINOR

Prusa ad Olympus  
Dascylium  
Rhynadac fl.  
Apollonia ad Rhynadacum  
  
Lupadius Palus  
Phemenium  
Hieragerme  
Scepsis  
Argesis sorte Eressus  
Zeleia  
Aphnei  
Doliones  
Lyncii  
Ida Mons

#### Μ. ΑΣΙΑ (Ρήγα, φύλλο 6)

#### ΜΥΣΙΑ ΑΝΩ ΚΑΡΣ

Προῦσα  
Δασκύλιον. Μουνδανιά  
Ρυνδακός. Μικαλίτζα ποτ.  
Ἄπολλωνία πρός Ρυνδακόν. Σουζουγερλίκ  
Ἄμπουλώνα  
Λουπαδία. Ἀνὴ γγιόλ Λίμνη  
Φεμένιον  
Ἴερά Γέρμη  
Σκεψίς. Μπαλῆ Κεσρί<sup>1</sup>  
Ἄργεσίς. Ἐρεσσός  
Ζέλεια  
Ἄφναῖοι  
Δολίωνες  
Λύνκιοι  
Ἴδη ὄρος

#### ADRISTEA

Sidena  
Granicus fl.  
Harpagium  
Tereia  
Priapus  
Hermotum  
Adrastea

#### ΑΔΡΑΣΕΙΑ

Σιδένη. Ἀηδιντζήκ  
Γρανικός. Ούστροβολα Δερέ ποτ.  
Ἄρπαγιον  
Πηρεία  
Πριάπη. Λασπί  
Ἐρμότιον  
Ἄδράστεια. Παριό

#### ARISBA

Parium  
Colonae  
Lampsacus  
Gergitae  
Percote  
Abydos  
Arisba

#### ΑΡΙΣΒΗ

Πάριον  
Κολῶναι  
Λάμψακος. Λαμψάκι  
Γεργίται. Σιαμελίκ  
Περκώτη. Λουργγάζ  
Ἄβηδος. Τζιανάκ καλεσί Ἀνατ.  
Ἄρισβη. Περγάζ

**DARDANIA**

Dardanus  
Simois fl.

**ΔΑΡΔΑΝΙΑ**

Δαρδάνη  
Σιμόεις ποτ.

**TROAS**

Sigeum Urbs et Prom.  
Troia Ilium  
Alexadria Troas  
Cocyllu  
Nee  
Sigia  
Larissa  
Lectum Pr.  
Corybantium  
Andrius fl.  
Xanthus seu Scamanrer fl.

**ΤΡΩΑΣ**

Σίγειον. Γιαβρί Γιανιτζόροι Πόλις καὶ Ἀκρωτ.  
Τροία. Τρωάδα. Ἰλιον.  
Ἄλεξάνδρεια. Ἐσκί Σταμπόλ  
Κοκυλλοῦ  
Νέη Νεανδρία  
Σιγία  
Λάρισσα  
Λέκτον. Ἄγ. Μαρίνας. Μπαμπᾶ Ἀκρωτ.  
Κορυβάντιον  
Ἄνδριος ποτ.  
Σκάμανδρος. Ξάνθος. Παλησκαμάνδρια ποτ.

**LELEGES**

Paedasus  
Assum  
Satniocis fl.  
Gargara Urbs et Pr.  
Adramittenus Sinus  
Hecatonesi

**ΛΕΛΕΓΕΣ**

Παιδασός  
Ἄσσα. Ἄσσος  
Σαντιόεις ποτ.  
Γάργαρα Πόλις καὶ Ἀκρωτ.  
Ἄδραμύτιος κόλπος  
Ἐκατόνησοι

**CILICIA THEBAICA, LYRNESSIA**

Thebe  
Antandrus  
Adramitium  
Cileus fl.  
Lyrnessa  
Trarium  
Selinus fl.

**ΚΙΛΙΚΙΑ ΘΗΒΙΚΗ, ΛΥΡΝΗΣΣΙΑ**

Θήβη  
Ἀντανδρος. Ἅγ. Δημήτριος  
Ἀτραμύττιον. Ἄδραμύτ.  
Κηλέος ποτ.  
Λυρνεσσός  
Τράριον  
Σεληνός ποτ.

**MYSIA PERGAMENA**

Pepere  
Cetus fl.  
Pergamus  
Caicus fl.  
Mosteni  
Lacus fl.

**ΜΥΣΙΑ ΠΕΡΓΑΜΙΝΗ**

Πεπέρη. Περπερίνι  
Κέτιος ποτ.  
Πέργαμος  
Κάϊκος. Γγιρμασί ποτ.  
Μοστένη  
Λύκος ποτ.

Pelopia postea Thyatira  
 Nacrasa  
 Hermi Campus

Πηλώνια. Θυάτειρα. Ἀκ Χισάρ  
 Νακράσα  
 Ἐρμοῦ κάμποι

### PHRYGIA

Termetis M.  
 Clamudda  
 Draco M.  
 Cryon fl.  
 Hermus fl.  
 Hyllus seu Phrygius fl.

### ΦΡΥΓΙΑ

Τερμετίς. Γιουνούζ δάγ ὅρος  
 Χλαμίδα  
 Δράκων ὅρος  
 Κρύων ποτ.  
 Ἐρμος. Σαραμπάτ ποτ.  
 Φρύγιος ποτ.

### AEOLIS

Elaea  
 Myrina seu Sebastopolis  
 Attarnea  
 Pitane  
 Caene Pr.  
 Cuma  
 Adae  
 Ascanius Pus  
 Hydreae Pr.

### ΑΙΟΛΙΣ

Ἐλαία. Τζιανταρλί  
 Μύρινα. Σεβαστόπολις. Γγιουζέλ Χισάρ  
 Ἄτταρνέα. Κασάδαλι  
 Πιτάνη. Ἄγ. Γεώργιος  
 Καινή. Στίγα Ἀκρωτ.  
 Κύμη. Καστρί<sup>1</sup>  
 Ἄδαι. Φώκια Παλαιά  
 Ἄσκανιος Λιμήν  
 Ὑδραι Ἀκρωτ.

### IONIA

Phocaea  
 Hermesia  
 Leycae  
 Temnos deleta  
 Peristerides  
 Smyrnae sinus  
 Melas fl.  
 Smyrna  
 Mimas  
 Argenum Pr.  
 Aerytnae  
 Ins. Clazomene  
 Clazomene  
 Corycus M.  
 Coryceon Pr. seu Minantis  
 Chalcis  
 Teos

### ΙΩΝΙΑ

Φώκαια. Φώκια Νέα  
 Ἐρμησία  
 Λευκαί. Ἀλυκαί  
 Τέμνος  
 Περισθενίδες  
 Σμύρνης κόλπος  
 Μέλης. Μπουνάρ Μπασῆ ποτ.  
 Σμύρνη  
 Μίμας. Σαμψών ὅρος  
 Ἀργήνιον. Μέλαινα. Καρᾶ Μπουροῦν Ἀκρωτ.  
 Ἐρυθραί. Λυθρί  
 Κλαζομένη  
 Κλαζομεναί. Βούρλα  
 Κώρυκος ὅρος  
 Κώρυκον. Ἄσπρον Ἀκρωτ.  
 Χαλκίς. Σιγατζίκ  
 Τέος. Σουζώρ

Casistus Pus	Κάσιστος Λιμήν
Gerrae	Ἐρραί
Hippi I.	Ἴπποι
Halonesus I.	Ἄλόνησος
Teium	Τήϊον
Lebedus	Λέβεδος. Λαζτέρεα. Λεβεδίτζ Χισάρ
Colophon	Κολοφών. Σιγιατζίκ
Ephesus	Ἐφεσος. Κούστ Άδασί
Neapolis	Νεάπολις. Ἀνεα. Τζιανγγλί
Mycalessus	Μυκαλησός
Mecale M.	Μυκάλη ὁρος
Panionium	Παιόνιον. Παλάζια
Myus	Μυοῦς. Ιοτᾶν
Pyrrha	Πύρρα
Miletus	Μίλητος
Heraclea	Ἡράκλεια. Τουρναλί Ἐρέλ
Tragylium Pr.	Τρωγύλιον. Παναγίας. Σαμψών Ἀκρωτ.
Latmicus Sinus	Λατμικός κόλπος
Posidium Pr.	Ποσίδιον Ἀκρωτ.

**MAEONIA quae postea LYDIA**

Larissa
Magnesia Sipyli
Sipylus M.
Tmolus M.
Sipylum qued antea Tantalum
Mastusia M.
Aegara
Sardis
Chrysorrhoas fl.
Gygaeus seu Colous L.
Fons Tarne
Philedelphia
Pactolus fl.
Caystri campi
Hypaeta
Acmonia
Metropolis
Larissa ubi Appilinis Templum
Misogis M.
Caystrus fl.
Nyssa

**MAIONIA ἢ ΛΥΔΙΑ. ΣΑΡΟΥΧΑΝ**

Λάρισσα
Μαγνησία Σεπύλη. Μάνισα
Σίπυλος. Κουσινᾶς ὁρος
Τμῶλος ὁρος
Σίπυλον ἢ Ταντάλιον
Μαστουσία. Μπούζ δάγ όρος
Αίγειρόεσσα
Σάρδεις. Σάρτι
Χρυσορρόας ποτ.
Γυγαία Λίμνη. Γιόλδεσι
Τάρνη Πηγή
Φιλαδέλφεια. Ἀλασαρ
Πακτωλός ποτ.
Καϋστρου κάμποι
Ὑπαίτα
Ἀκμωνία
Μητρόπολις. Τιρέχ
Λάρισσα. δπου Ιερόν Ἀπόλλωνος
Μεσσωγίς. Κεστενούζ δαγ όρος
Κάϋστρος. Γιρμαστί. Κιουτζούκ Μενδέρ ποτ.
Νύσσα. Μερμετζίκ

Triopolis  
Trallis  
Maeandres fl.  
Lethaeus fl.  
Magnesia Maeadri  
Marathesium  
Priene  
Maedri campi

Τρίπολις  
Τράλλις χώρα  
Μαιάνδρος. Μπουγιούκ Μενδέρ ποτ.  
Ληθαῖος ποτ.  
Μαγνησία πρός Μαιάνδρον  
Μαραθήσιον  
Πριήνη. Παλάτια  
Μαιάνδρου κάμποι

**CARIA**

Acharara  
Aronia  
Eudon fl.  
Masaura  
Evantia seu Trallis  
Baeula  
Orthosia  
Alabanda  
Langira  
Harpasa  
Amyzon  
Latmus seu Lycus fl.  
Latmus M.  
Stratonicaea ad Taurum  
Alinda  
Mylasa

**KAPIA** (Ρήγα, φύλλο 6)  
Ἄχαράκη  
Ἄρομη  
Εῦδων ποτ.  
Μασταύρα  
Εὐανθία  
Βαιούλη  
Ὀρθοσία  
Ἀλαβάνδαι. Ἐβλέβανδα  
Λανγγίρα  
Ἄρπασα  
Ἀμυζών. Μεζό  
Λύκος ποτ.  
Λάτμος ὄρος  
Στρατονίκαια. Ἐσκί Χισάρ  
Ἀλίνδα  
Μυλάσα. Μέλασο

## (Ρήγα, φύλλο 3)

Hynidos  
Cadmus Mons  
Idymus  
Traezene  
Hydissa  
Adessus  
Phorontis  
Euromus  
Chalcetor  
Iassus  
Barbyli  
Diana Templ.  
Iassicus Sinus  
Termera

Ἅνιδος  
Κάδμος Δεμίρ Δερέ ὄρος  
Ἴδυμος  
Τροιζῆν  
Ἡδίσσα  
Ἀδησσός  
Φοροντίς. Γκίβα  
Εῦρωμος. Καζικλί<sup>1</sup>  
Χαλκήτωρ. Ἀντζέμ Καλεσί  
Ἰασσός. Ἄγ. Πέτρος  
Βαργύλη. Βαρέλια  
Ἱερόν. Ἀρτέμιδος  
Ἰασσικός κόλπος τοῦ Ἄγ. Πέτρου  
Τερμήρα

Pitaium  
 Caryanda I. et Lacus  
 Neapolis  
 Palae Myndus  
 Myndus I. et Civ.  
 Zephyrium Pr.  
 Telmessum  
 Euranium  
 Sibde  
 Eutanae  
 Termerium Pr.  
 Halicernassus  
 Theclida I.

Πιτάτιον. Γκιρβάτα  
 Καρυάνδη Νήσος, Λίμνη και πόλις  
 Νεάπολις  
 Πάλαι Μύνδος  
 Μύνδος (πόλις και νησί)  
 Ζεφύριον. Καρα Μπαγλάρ Άκρωτ.  
 Τελμησός  
 Εύρανιον  
 Σίβδη  
 Εύταναι  
 Τερμήριον. Πέτερα Άκρωτ.  
 Άλικαρνασσός. Μπουδρούμ  
 Θεκλίς. Κορωνάτη

## DORIS

Arconemus I.  
 Ceramus  
 Phoenix M.  
 Elaeus  
 Euthene  
 Loryma  
 Gnidus  
 Onugnatos seu Cynossema  
 Eleusa I.  
 Doridis Sinus  
 Amaxitos  
 Leucopolis  
 Phoenix  
 Physcus ubi Portus

## ΔΩΡΙΣ (Ρήγα, φύλλο 3)

Άρκονησος  
 Κέραμος  
 Φοῖνιξ. Μπουγιούκ Δερβέντ όρος  
 Ήλεύς  
 Εύθυνη  
 Λώρυμα Μέση  
 Κνίδος. Σταδιά  
 Όνου Γνάθος Κυνός Σῆμα Άκρωτ.  
 Ήλεύσα. Σύμη  
 Δωρίδης κόλπος Σύμης  
 Άμαξητός  
 Λευκόπολις  
 Φοῖνιξ. Μάρμαρα  
 Φύσκος. Πόρτο Καβαλέρ

**Zannoni, Carte de la partie...**

## **BESSARABIE**

Mankala  
Tibiskari  
Karabatkioi  
Sut guli  
Grosra  
Spera  
Tomisvat  
Vister  
Kara Kerman  
Zof  
Gvarza  
Iegni Sala  
Babadag  
Stebil  
Kongas  
Czevenshik  
Tatares de Dobrutzia  
Piczina  
Kizla  
Barteni  
Filibetia  
Gristova  
Soskisli  
Tultshr  
Lipova  
Kyfele  
Kuesni  
Isles aux Serpens  
Murtaza Liman  
Kisla  
Lete  
Kizilfur  
Eski Kilia  
Iegni Kilia  
Aklesty  
Kitai  
Dervier-Kiui

## **II**

**Ρήγα, Χάρτα της Έλλαδος, (φύλλο 12)**

## **ΒΑΣΣΑΡΑΒΙΑ**

Μανγγάλια. Καλλατία  
Τιμπισκαρί<sup>1</sup>  
Καραμπάτ κιογί<sup>2</sup>  
Σούτ γιολί<sup>3</sup>  
Γγρόσρα<sup>4</sup>  
Σπέρα<sup>5</sup>  
Τόμις Κωνστάντζα<sup>6</sup>  
Βιστιέρ. Παρθενόπολις<sup>7</sup>  
Καρά Κερμάν. Ιστρόπολις<sup>8</sup>  
Ζόφ<sup>9</sup>  
Γκβάρτζια<sup>10</sup>  
Γενή Σαλᾶ<sup>11</sup>  
Μπαμπά δάγ<sup>12</sup>  
Στεμπίλ<sup>13</sup>  
Κονγγᾶς<sup>14</sup>  
Τζεβεντζίκ<sup>15</sup>  
Τάταροι Δομπροτζιᾶς<sup>16</sup>  
Πιτζίνα<sup>17</sup>  
Κίζλα<sup>18</sup>  
Μπαρτένι<sup>19</sup>  
Φιλίμπαα<sup>20</sup>  
Γρίστοβα<sup>21</sup>  
Σοζγγιζλί<sup>22</sup>  
Τούλτζια. Πεύκη<sup>23</sup>  
Λίποβα<sup>24</sup>  
Κιουφελῆ<sup>25</sup>  
Κουεσνή<sup>26</sup>  
Φιδονῆσι. Ἀχιλλέως νῆσος<sup>27</sup>  
Μουρταζᾶ λιμᾶν<sup>28</sup>  
Κισλᾶ<sup>29</sup>  
Λεταί<sup>30</sup>  
Κιζιλφοῦρ<sup>31</sup>  
Παλαιόν Κιλί. Λυκόστομον<sup>32</sup>  
Νέον Κιλί<sup>33</sup>  
Ἀκλέστι<sup>34</sup>  
Κιτάη<sup>35</sup>  
Δερβύσ κιογί<sup>36</sup>

Iegni Kjui	Γενί κιογί
Keren kjui	Γιαρέντ κιογί
Sasik Liman	Σαζλή Λιμήν
Seluchar	Σελοχάρ
Maktyn	Μακτίν
Kaburgo	Χάν μπουργού
Orokacz	Όρχάτς
Tatar Bunar	Τατάρ Μπουνάρ
Kogylnik R.	Κοξιλνίκ ποτ.
Burnasul	Μπουρνάζ
Bairamacz	Μπαηράμ "Αζ
Izlama	Ίσλαμά
Barlamack	Παραλαμάκ
Kogdolu	Κογδουλού
Ak Kerman	"Ακ Κερμᾶν. Όξια
Manasz	Μανάτς
Odavacz	Όδαβάτς
Gazi	Γαζή
Odykazul	Όδικάτζιουλ
Kaiman	Καϊμᾶν
Koplak	Καλπάκ
Karamambet	Καρᾶ Μπαμπέτ
Jegni	Γενί
Eski	Έσκι
Estimanaku	Έστιμανακού
Hanlik	Χανλήκ
Tarakly	Ταρακλί
Juszum	Γιουτζιούν
Oran	"Ορᾶν
Ambota	"Αμποτα
Luczesty	Λουτζέστι
Koszke	Κοζτζέ
Togolaki	Τογγολάκι
Murza M.	Μουρζᾶ όρος
Salkuka R.	Σάλμουκα ποτ.
Czepzyk	Τζεπτζίκ ποτ.
Jalpug R.	Γιαλπούκ ποτ.
Sobicslavi	Όμπισλάβι
Dzumazi	Τζιουμάτζι
Orechuldi	Όρσιουλδι
Kirkit B.	Κιρκίτ μέγα
Kirkit K.	Κιρκίτ μικρό

Bankil	Βανγγίλ
Tobak	Τομπάκ
Orlak	Όρλάκ
Asan Aga	Άσᾶν Ἀγᾶ
Burkut	Μπουργγούτ
Tasz Limani	Τάς Λιμανί
Ordok	Ίορδέκ
Satulni	Σατουλνί
Cebeni	Τζεμπενί
Ismail	Ίσμαήλ
Kartal	Καρτάλ
Iegni kiui	Γενί κιογί
Kislicza	Γγιζλιτζέ
Noul	Νοῦλ
Bilbona	Μπιλμπόνα
Vulkenest	Βουλκανέστι
Reni	Ρένι
Girgalesty	Γγιργγαλέστι
Kisla	Κισλᾶ
Babubi	Μπαμπούμπι
Voljana	Βολιάνα
Kogul R.	Κόγκουλ ποτ.
Vadgi	Βάντζι
Tatare de Bursiak	Τάταροι τοῦ Μπουτζιάκ

**MOLDAVIE (Zannoni)**

Prut R.  
Galaz  
Siret R.  
Czerbesty  
Pisca  
Czofresty  
Steleny  
Bryンza  
Trojano  
Durnesty  
Larga R.  
Kalarasz  
Sziksza  
Umbresty  
Puceni

**МОЛДОВА (Рήγα, φύλλο 12)**

Προύτ. Ιερασσός ποτ.  
Γαλάτζι  
Σιρέτ. Όρδησός ποτ.  
Τζερμπέστι  
Πίσκα  
Τζιουφέστι  
Στελένι  
Μπρίντζα  
Τρωγιάνο  
Δουρνέστι  
Λάργγα ποτ.  
Καλαράσι  
Τζίκτζια  
Ούμπρέστι  
Πουτζένι

Turkatori  
Movile  
Szerbanesty  
Talabesul  
Dobrovitza  
Radelesti  
Sazul

Τορκατώρι  
Μοβίλε  
Σερμπανέστι  
Ταλαμπέσκουλ  
Δομπρόβιτζα  
Ραδουλέστι  
Σάτζουλ

### **BOULGARIE (Zannoni)**

Tutrakan  
Klimuki  
Olug-Hisar  
Rufjek ou Orashik  
  
Bessaraba  
Cherna voda  
Banka  
Lavadghik  
Fet ova  
Kara Lom sui  
Zizira  
Nikopi  
Iandra sui  
Betze  
Kriviva

Τοτροκάνι. Σουκιδάνη  
Κλιμουκί  
΄Όλούγ Χισαρί. Άπιαρία  
Ρουστζιούκι  
Τριμάνιον (κάστρο)  
Μπασαρόμπα  
Τζέρνα Βόδα  
Μπάνκα  
Λοβατζίκ  
Φέτ Όβά  
Καρᾶ Λόμ ποτ.  
Τζίτζιρα  
Νικιούπ  
Γιάντρα. Ιατρος ποτ.  
Μπέτζε  
Κρίβινα. Νουάη

### **BULGARIE (Zannoni)**

Karaman  
Marianopoli  
Kossita sui  
Szesztovo  
Horesti  
Sohogurli Sinadizova  
Besk Koiu  
Torizovicza  
Kukagovo  
Ozma  
Ozma sui  
Locsani  
Pasha Evi

Καραμᾶν. Σεκουρίσκη  
Μαριανόπολις  
Κόσιτα. Ούτος ποτ.  
Συστόβ. Οίσκος  
΄Ορέσκι  
Σοχογγιουρλί. Σιναδίτζ Όβ  
Μπές κουνγιού  
Τοριζόβιτζα  
Κουκάγγοβο  
΄Ωσμα  
΄Ωσμα ποτ.  
Λότζιανι  
Πασιά Έβι

### **ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ (Ρήγα, φύλλο 12)**

### **ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ (Ρήγα, φύλλο 11)**

Pleven	Πλέβνια
Ujd sui	Ούτζι ποτ.
Somovnik	Σομόβνικ. Βαριανή
Breslovacz	Μπρέσλοβατζ
Orechoviza	Όριαχόβιτζα
Knesla	Κνέζλα
Igiki	Ίγκικι. Αύγούστη
Shumla	Σιοῦμλα
Vadin	Βαδίν. Κέβρον
Silauna	Σιλαύνα
Orahova	Όριάχοβα. Ἀλμον
Zibrisz	Ζίμπριτζ. Ρατιαρία
Viszederma	Βιζδέρνα
Mokrer	Μοκρέτζ
Krivodul	Κρίβοδουλ
Esker R.	Ἐσκερ ποτ.
Zibrisz R.	Ζίμπριτζ ποτ.
Lom. R.	Λόμ ποτ.
Lougrand	Λόμ. Λογγράδ. Ρεμεδοδία
Vidin	Βιδύνι. Βενδονίς
Ariczar	Ἄρικζάρ
Smerdam	Σμερδᾶν. Βονονία
Belina	Μπέλινα
Giustedil	Κιούστενδιλ
Klissura	Κλεισοῦρα

**BULGARIE (Zannoni)**

Dobral
Eski Stambul
Seiumagi
Filibakioi
Hisdy
Ternova
Arnautkioi

**BULGARIE (Zannoni)**

SOPHIA ou Tibisca
Iktiman
Belitza
Vrazza

Πλέβνια
Ούτζι ποτ.
Σομόβνικ. Βαριανή
Μπρέσλοβατζ
Όριαχόβιτζα
Κνέζλα
Ίγκικι. Αύγούστη
Σιοῦμλα
Βαδίν. Κέβρον
Σιλαύνα
Όριάχοβα. Ἀλμον
Ζίμπριτζ. Ρατιαρία
Βιζδέρνα
Μοκρέτζ
Κρίβοδουλ
Ἐσκερ ποτ.
Ζίμπριτζ ποτ.
Λόμ ποτ.
Λόμ. Λογγράδ. Ρεμεδοδία
Βιδύνι. Βενδονίς
Ἄρικζάρ
Σμερδᾶν. Βονονία
Μπέλινα
Κιούστενδιλ
Κλεισοῦρα

**ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ (Ρήγα, φύλλο 9)**

Δομπραλί
Ἐσκί Σταμπόλ
Σεημαγί
Φιλιμπά κιογί
Χιζδί
Τέρνοβος
Ἄρναοῦτ κιογί

**ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ (Ρήγα, φύλλο 8)**

Σοφία. Τιβίσκα
Ίκτιμᾶν
Μπέλιτζα
Βράτζα

Gvardin  
Telexar  
Skarvenga  
Lovatz  
Galogerizza  
Bregovicza

Γγαρδίν  
Τέλεξαρ  
Σκαρβένγκα  
Λόφτζια  
Καλογέριτζα  
Μπεγγρέβιτζα

### **RUM-IIKI (Zannoni)**

Kuristran  
Tshurlu  
Kinikli  
Tekir-dag  
Ravino  
Karauli  
Taveshitfslik  
Eski Elegri  
Sylivria  
Cum Burgos  
Beglihi  
B. Czekmege  
K. Czekmege  
Kara burun  
Iedi Kumlar

Καριστιρᾶν. Νάργον  
Τζιορλοῦ. Τυρολόη  
Κινικλί<sup>1</sup>  
Τεκίρ δάγ όρος  
Ραβινό  
Καραουλί. Ἀρζη  
Ραβέτ Τζιφλίκ  
Ἐσκί Ἐλεγρί<sup>2</sup>  
Συλληβρία. Εύδοξιούπολις  
Κούμ Μπουργάζ  
Μπεγλίκ  
Μέγας Τζεκμεντές. Καινοφρούριον  
Μικρός Τζεκμεντές. Μελαντίας  
Καρᾶ μπουροῦν Ἀκρωτ.  
Γεδί Κουμλᾶρ

### **VALAKIE (Zannoni)**

Rimnik  
Ovidia  
Pekleni  
Sanobresry  
Codvesty  
Bolesty  
Czoresty  
Lomolesty  
Negoslav  
Focsiani  
Olteni  
Urchesty  
Dragoslobeni  
Musesty  
Kialdeni

ΒΛΑΧΙΑ (Ρήγα, φύλλο 12)  
ΣΛΑΜ PYMNIKON  
Ρύμνικου  
΄Οβίδια  
Πεκλένι  
Σανομπρέστι  
Κοτβέστι  
Μποϊλέστι  
Τζιορέστι  
Νομολέστι  
Νεγγοσλάβι  
Φωξάνι  
΄Ολτένι  
Ούρσέστι  
Δραγγοσλοβένι  
Μουσέστι  
Καλδένι

Dedul	Δέδουλ
Lovatna	Λοβάτινα
Odas	Όδάγια. Βεζύρουλουη
Pirle	Μπήρλε
Sentrem	Ζατρένι
Busca R.	Μπουζαίον ποτ.
Maximeni	Μαξινένι
Blecan	Μπλεκάνι
Ribniani	Ρυμνιτζάνι
Hradiste	Γράδιστια
Kinkul	Κρίνγγουλ
Codvesty	Κοτβέστι
Ribnico R.	Ρύμνικ ποτ.
Ribniani	Ρυμνιτζάνι

## (Zannoni) ΡΙΑΓΙΑ (Ρήγα, φύλλο 12)

Ibrail	Μπραήλα
Gropeni	Γροπένι
Emir	Έμήρ
Osman Aga	Όσμάν Ἀγᾶ
Timboli	Τίμπολι
Solimana	Σουλεημᾶν Ἀγᾶ
Tshertesty	Τζερτζέστι
Kaplir	Καπλήρ
Baldunesty	Μπαλδουμέστι
Mala Cussin	Μολᾶ Χουσεῆν
Lara-Cussin	Καρᾶ Χουσεῆν

## (Zannoni) ΜΠΟΥΖΑΙΟΝ (Ρήγα, φύλλο 12)

Faureni	Φαγουρένι
Gravan	Γγαβάνα
Tambar	Ταμπάρ
Sianez	Σιάντζιον
Scurtesty	Σκουρτέστι
Cabarzinesty	Καπατζινέστι
Busco	Μπουζαίον. Νάπουκα
Mitesty	Μιτέστι
Michalez	Μιχαλέστι
Chirdeni	Σιρδένι
Prisca	Πρίσκα
Bestematele	Μπλεστεμάτελε
Tircoro	Τυργσιώρου

Zobarori	Τζιομπαρόη
Pinul	Πίνουλ
Arsele	Άρσελε
Palcineni	Μπαλτζινένι
Branesti	Μπρανέστι
Peterlas	Πετερλάσι
Sarata R.	Σαράτα ποτ.
Libia	Λίπια
Stybul	Στίβουλ
Valisora	Βαλισώρα
(Zannoni)	ΓΙΑΛΟΜΙΤΖΑ (Ρήγα, φύλλο 12)
Sacle	Σάλτζε
Albesty	Άλμπέστι
Kalmar R.	Καλματζούι ποτ.
Tirgovatz	Τιργγοβάτζου
Berlesty	Μπεριλέστι
Jalomitza ou Orash	Όράσι
Angelesty	Άγγελέστι
Leserbuch	Λεσερμπούτζ
Jalomitza R.	Γιάλομιτζα. Νάπαρις ποτ.
Leograd	Λεογγράδου
Sertesty	Μπερτέστι
Caycesty	Γγαησέστι
Lateny	Λατένι
Lichiresty	Λυκηρέστι
Buldur	Μπουλδούρ
Pitra	Πχιάτρα
Beilipie	Λίπια
Seteny	Σετένι
Ivanesty	Ίβανέστι
Orezi	Όρέζι
Urzistenri	Ούρζιτζένι
Olacari	Όλακάρι
Alexani	Άλεξένι
Coccova	Κόσκοβα
Slobozie	Σλομποζία
<b>ASIE MINEUR (Zannoni)</b>	<b>ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ (Ρήγα, φύλλο 9)</b>
Agreh	Άγγρέχ
Shelah	Σελλάχ

Akili	΄Ακιλλί. Καλίνακρον
Kerman kiaja	Κερμᾶν κεχαγιᾶ
Irva	΄Υρβα
Maltere	Μαλτεπέ
Pentiki	Παντύχι
Pauli	Παυλί
Tuzla	Τούζλα
Filinghir	Φιλινγγίρ
Dil Shelefi	Διλσελεφή
Iegii Hagi	Γενή Χατζή
Kutsh-Shelefi	Κοῦτζ Σελεφή
So-ukgiak	Σοουτζιάκ. Όλβια
Ismid ou Nicomedia	Ίσμιτ. Νικομήδεια
Bashkele	Μπάσκέλε
Kasikli	Κασικλί
Allada	΄Αλατᾶ
Kara Mursali	Καρᾶ Μουρσαλί
Kara Kisla	Καρᾶ Κισλᾶ
Kavaskioi	Καβάζ κιογί
Ialova	Γιάλοβα
Enghir	΄Ενγγίρ
Katirlı	Κατιρλί
Dere Bur.	Δερέ Μπουροῦν

Iegni Arnaudlik	Γενί Άρναουτλούκ
Armutli	΄Αρμουτλί
Bos Burun	Μπούζ Μπουροῦν. Ποσίδιον Άκρωτ.
Fistikli	Φιστικλί
Kapaklı	Καπακλί
Narlı	Ναρλί
Kumla	Κοῦμλα
Ghemlaik ou Ghio	Γεμλίκ. Κίος
Ghengheli	Γενγελί
Kurshonli	Κουρσιούμλι
Altintash	΄Άλτιντάσ.
Burgar	Μπουργγάρ
Moudania	Μουνδανιά. Δασκύλιον

**ΜΥΣΙΑ** (Ρήγα, φύλλο 6)

Triglia	Τρυγλιά
Signi	Σινί
Cheshik keui	Σιασίκ κιογί
Vegnige	Βενίτζ
Dut Limani	Ντούτ Λιμανί
Panormo	Πάνορμο
Golfe de Moundania	Κόλπος Μουνδανιών. Κίιος
Ustavola Dere	Ούστραβολα. Γρανικός ποτ.
Kara Dag	Καρᾶ δάγ όρος
Lampa Ulu-had	Λαμπᾶ Ὀγλοῦ Χάτ. Μυκαλιδή

ΒΑΣΩ ΠΕΝΝΑ

ΤΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ  
ΤΗΣ  
ΧΑΡΤΑΣ ΤΟΥ ΡΗΓΑ

ΑΘΗΝΑ 1998



## Τα νομίσματα της Χάρτας του Ρήγα

Η μελέτη των αρχαίων νομισμάτων της Χάρτας του Ρήγα εξελίσσεται σε ενδιαφέροντα και πολύπλευρη επιστημονική ενασχόληση. Χωρίς αμφιβολία τα νομίσματα της Χάρτας έρχονται να συμπληρώσουν το βαθύτερο πατριωτικό και παιδευτικό της ρόλο. Επίσης συμβάλλουν στο εικαστικό αποτέλεσμα της όλης έκδοσης και λειτουργούν ως επεξηγηματικές αναφορές στη θεματική του κάθε φύλλου, γεγονός που επιτείνεται και με τα συνοδευτικά φιλολογικά σχόλια.

Τα ιχνογραφημένα νομίσματα της Χάρτας συνοδεύονται, εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων, από συντομογραφημένες περιγραφές, άλλοτε λιτές και άλλοτε περισσότερο αφηγηματικές, από σχετική ένδειξη του μετάλλου κατασκευής, καθώς και από το όνομα της υπεύθυνης για την έκδοση πόλης. Οι πόλεις δίνονται συνήθως με τις νέες τους ονομασίες, ενώ οι χαραγμένες πάνω στα νομίσματα επιγραφές παραπέμπουν σε αυτές της αρχαιότητας.

Αν εξετάσουμε τη γεωγραφική κατανομή των νομισματικών τύπων κατά φύλλο διαπιστώνουμε:

**Φύλλο 1** (επιπεδογραφία Κωνσταντινουπόλεως). Τα έξι νομίσματα του φύλλου βρίσκονται σε άμεση θεματική σχέση με το περιεχόμενό του και χωρίς αμφιβολία αποτελούν μια σύνοψη της ιστορικής εξέλιξης της αρχαίας μεγαρικής αποικίας, του Βυζαντίου, της Βασιλεύουσας των Βυζαντινών. Ο επιλογος δίνεται με το χρυσόβουλλο του τελευταίου βυζαντινού αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Παλαιολόγου που συνοδεύεται με τον σπαρακτικό σχολιασμό «καί ἐδουλώθημεν».

**Φύλλο 2** (περιοχή νοτίας Πελοποννήσου, δυτικής Κρήτης, νοτίων Κυκλαδών). Από τα δεκαοκτώ νομίσματα μόνο τα δύο, αυτό της Λακεδαίμονος και της Κορώνης, ανταποκρίνονται στο περιεχόμενο της γεωγραφικής περιφέρειας του συγκεκριμένου φύλλου. Ωστόσο τα περισσότερα νομίσματα ανήκουν σε πόλεις της κεντρικής και βόρειας Πελοποννήσου, οι οποίες εμφανίζονται στο αμέσως υπεροχείμενο φύλλο 5, όπου υπάρχει εικονογραφικός συνωστισμός. Συνεπώς, η επιλογή του Ρήγα, στην περίπτωση αυτή, ήταν συνειδητή και σύμφωνη με τις ανάγκες της εκδοτικής αναγκαιότητας.

**Φύλλο 3** (περιοχή ανατολικής Κρήτης, Κυκλαδες, Καρία και νήσοι Καρίας). Η παράθεση των νομισμάτων του φύλλου 3 βρίσκεται σχεδόν σε πλήρη αντιστοιχία με το γεωγραφικό πλαίσιο του, δεδομένου ότι από τις οκτώ εκδότριες πόλεις των απεικονισμένων νομισμάτων οι έξι εμφανίζονται σε αυτό. Το Ρέθυμνο και η Ελεύθερνα ανήκουν θεματικά στο προηγούμενο φύλλο, με το οποίο το φύλλο 3 συνενώνεται.

**Φύλλο 4** (επιπεδογραφία των Φερών και της πόλεως των Αθηνών, η νήσος Κέρκυρα και μικρό τμήμα της απέναντι περιοχής με την περιοχή της Χιμάρας). Από τα εικοσιοκτά νομίσματα μόνο τρία, των Φερών, της Κερκύρας και των Αθηνών βρίσκονται σε άμεση αναφορά με το γεωγραφικό περιεχόμενο του φύλλου αυτού. Ο περίτεχνος όμως χαρακτήρας του συγκεκριμένου φύλλου με το χαραγμένο τίτλο της Χάρτας πάνω σε μνημειώδη στήλη, αποτελεί μια οικουμενικότητα και υποθάλπει το όνειρο του ελληνικού μεγαλείου. Μέσα σε αυτό το πνεύμα η ένταξη από τον Ρήγα νομισμάτων από διάφορες ένδοξες περιοχές της ελληνικής αρχαιότητος φαίνεται να είναι συνειδητοποιημένη και να πηγάζει από έντονο συναισθηματισμό. Η υπεροχή των θεσσαλικών νομισμάτων, πιθανόν να είναι ενδεικτική του προσωπικού του πόνου για την υποδούλωμένη γενέτειρα περιοχή. Η καρδιά του Ρήγα, πλημμυρισμένη από πατριωτικά συναισθήματα και αγωνιστική υπερκινητικότητα, θέλει να τα διηγηθεί όλα, τα προσωπικά και τα κοινά. Η συνύπαρξη στο συγκεκριμένο φύλλο, τόσο της επιπεδογραφίας των Αθηνών, της πόλης ορόσημο για την ελληνική αρχαιότητα, όσο και των Φερών, της δικής του πατρίδας, πιθανόν να αποτελεί την εικαστική έκφραση μιας τέτοιας επιθυμίας.

**Φύλλο 5** (περιοχή μέσης και βόρειας Πελοποννήσου, Ζακύνθου, Κεφαλληνίας, Λευκάδος, Στερεάς Ελλάδος, Ευβοίας, Σποράδων, Θεσσαλίας). Τα δεκατέσσερα από τα δεκαπέντε νομίσματα του

φύλλου 5 βρίσκονται σε άμεση σχέση με το γεωγραφικό του περιεχόμενο. Πρόβλημα ερμηνείας παρουσιάζει η παρουσία νομίσματος του Μ. Αλεξάνδρου. Ο Ρήγας, μολονότι ενστερνίστηκε τη λανθασμένη ταύτιση για το νόμισμα του Δημητρίου Πολιορκητού ως κοπή της Δημητριάδος, λάθος που οφείλεται σε ορισμένους επιστημονικούς κύκλους της περιόδου, άντλησε το σχέδιο του νομίσματος από βιβλίο του Echkel, όπου η συγκεκριμένη κοπή συγκαταλέγεται στο κεφάλαιο των ελληνιστικών ηγεμόνων. Σύμφωνα με τον παραπάνω συλλογισμό ο Ρήγας πιθανόν παρασύρθηκε από το περιεχόμενο του βιβλίου και συνεπώς η παρουσία στο φύλλο 5 νομίσματος του Μ. Αλεξάνδρου θα πρέπει να θεωρηθεί τυχαία.

**Φύλλο 6** (περιοχή των νήσων του ανατολικού Αιγαίου και παράλια Μ. Ασίας: Ιονία, Αιολίς, Τρωάς, Μυσία και τμήμα της Θρακικής Χερσονήσου). Από τα δεκαοκτώ νομίσματα του φύλλου μόνο τέσσερα δεν βρίσκονται σε άμεση σχέση με το γεωγραφικό του περιεχόμενο. Από αυτά τα δύο, της Σκιάθου και της Θεσσαλικής Μαγνησίας, θεματικά ανήκουν στο φύλλο 5 με το οποίο το φύλλο 6 συνενώνεται. Η ένταξη ωστόσο των δύο νομισμάτων της Ηπείρου (Κοινού Ηπειρωτών και βασιλέως Πύργου) στο συγκεκριμένο φύλλο φαίνεται να είναι εντελώς τυχαία.

**Φύλλο 7** (περιοχή Ιλλυρίας και Μαυροβουνίου, επιπεδογραφίες Σαλαμίνος και Πλαταιών). Από τα δώδεκα νομίσματα μόνο έξι βρίσκονται σε άμεση θεματική σχέση με το γεωγραφικό πλαίσιο του συγκεκριμένου φύλλου. Ωστόσο η άνεση του χώρου που δημιουργείται από τη διάταξη των σχεδίων αφήνει περιθώριο να απεικονιστούν νομίσματα τα οποία σχετίζονται με τα γειτονικά φύλλα 4 και 8.

**Φύλλο 8** (περιοχή Μακεδονίας, Θράκης, Μοισίας). Η συσχέτιση νομισμάτων και γεωγραφικού περιεχομένου του συγκεκριμένου φύλλου είναι ιδιαίτερα συνεπής, με εξαίρεση το νόμισμα που αποδίδεται στα Ιωάννινα.

**Φύλλο 9** (περιοχή Θράκης, Βιθυνίας και τοπογραφία της Ολυμπίας). Υπάρχει πλήρης συσχετισμός μεταξύ των νομισματικών επιλογών και του γεωγραφικού πλαισίου του φύλλου αυτού.

**Φύλλο 10** (περιοχή Δαλματικών ακτών, Ιλλυρίας), **φύλλο 11** (περιοχή Δακίας, Σερβίας και Βουλγαρίας), **φύλλο 12** (περιοχή Βλαχίας, Μολδαβίας, Δοβρούτσας). Στα τρία αυτά τελευταία φύλλα η επιλογή των νομισματικών τύπων είναι σχεδόν άσχετη με το γεωγραφικό πλαίσιο των συγκεκριμένων τμημάτων της Χάρτας. Εξαίρεση αποτελούν τα δύο νομίσματα της Νικοπόλεως στο φύλλο 11, καθώς και οι εκδόσεις του Καρά Κερμάν και της Κωνοτάντζας στο φύλλο 12. Πέρα από τη σπουδή που χαρακτηρίζει την επιστημονική τεκμηρίωση των επιλεγμένων νομισματικών τύπων σε αυτά τα τρία τελευταία φύλλα, σπουδή που πιθανόν να οφείλεται στη βιασύνη του Ρήγα να ολοκληρώσει την έκδοση της Χάρτας του, η έλλειψη αντιστοιχίας εικονογράφησης και περιεχομένου, πιθανόν να οφείλεται και στο γεγονός ότι οι σχετικές περιοχές, στην πλειονότητά τους, βρίσκονται εκτός των ορίων της αρχαίας ελληνικής επικράτειας. Η νομισματική τους ιστορία συγκριτικά με άλλες περιοχές δεν είναι ιδιαίτερα πλούσια και ως εκ τούτου τα δριαία επιλογής του Ρήγα ήταν περιορισμένα.

Μεθοδολογικά η μελέτη των νομισμάτων της Χάρτας του Ρήγα μπορεί να χωριστεί σε επιμέρους ενότητες, η καθεμία από τις οποίες οδηγεί σε πεδία γενικότερου ιστορικού και αρχαιολογικού ενδιαφέροντος. Η ένταξη των θεμάτων που προκύπτουν από τη σπονδυλωτή αυτή μελέτη, μέσα στο πλαίσιο του Διαφωτισμού και γενικότερα μέσα στο πλαίσιο των ιστορικών συγκυριών του δευτέρου μισού του 18ου αι. προσδίδει μια ιδιαίτερη γοητεία.

Κυρίαρχη θέση στη μελέτη των νομισμάτων της Χάρτας είναι η αναζήτηση της επιστημονικής μεθοδολογίας που ακολούθησε ο Ρήγας στην επιλογή των τύπων. Τα ειδικότερα θέματα που προκύπτουν κατά τη διαπραγμάτευση αυτής της ενότητας είναι η αναζήτηση της βιβλιογραφικής υποστήριξης και των κριτηρίων επιλογής. Με αφετηρία τους δύο αυτούς προβληματισμούς η έρευνα εμπλέκεται στην αναψηλάφηση της εξέλιξης της νομισματικής επιστήμης.

Ο Ρήγας στο διεξοδικό εισαγωγικό τίτλο της Χάρτας αναγράφει αναφορικά με τα νομίσματα

που έχει συμπεριλάβει στο έργο του, ότι πρόκειται «περί τύπων Ἑλληνικῶν νομισμάτων ἐρανισθέντων ἐκ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ταμείου τῆς Ἀουστρίας». Η αναφορά αυτή δημιούργησε αρκετά ερωτηματικά στους ιστορικούς που ασχολήθηκαν με το έργο και την επιστημονική μεθοδολογία του μεγάλου Δασκάλου του Γένους. Χωρίς να αποκλείσει κανείς την πιθανότητα επίσκεψης του Ρήγα στο Αυτοκρατορικό Μουσείο, η πραγματικότητα είναι ότι όλα σχεδόν τα νομίσματα σχεδιάστηκαν από προγενέστερα νομισματικά εγχειρίδια. Η συμβολή του Λαΐου στον εντοπισμό αυτών των εγχειριδίων είναι πολυτιμότατη. Το μεγαλύτερο ποσοστό των ιχνογραφημένων νομισμάτων της Χάρτας προέρχεται από τα βιβλία του Joseph Eckhel, Διευθυντή του Αυτοκρατορικού Μουσείου της Βιέννης ήδη από το 1774. Παρόλο που οι πηγές σιωπούν, η γνωριμία του Ρήγα με τον Eckhel θα πρέπει να θεωρείται δεδομένη. Τρία είναι τα κυριότερα στοιχεία που οδηγούν σε αυτό το συμπέρασμα.

Πρώτον, ο χαρακτήρας του αυστριακού μελετητή, όπως αυτός σκιαγραφείται μέσα από την περιορισμένη προσωπική του αλληλογραφία που έχει διασωθεί μέχρι σήμερα. Ο Eckhel παρουσιάζεται άνθρωπος χαριτωμένος, φιλικός και ανοικτός σε συνεργασία με συναδέλφους και εκπαιδευόμενους. Φαίνεται λοιπόν φυσιολογική κάποια συνάντηση ή συνεργασία του Ρήγα μαζί του. Είναι δύσκολο να προσδιοριστεί ο χρόνος της πιθανής αυτής συνάντησης. Έγινε αυτή άραγε στο πλαίσιο των υψηλών κοινωνικών γνωριμιών του Ρήγα, κατά τη διάρκεια του πρώτου ταξιδίου του στη Βιέννη (Ιούνιος 1790-τέλη Ιανουαρίου 1791) ή συντελέστηκε αργότερα, όταν το 1796 επιστρέφει πάλι στη Βιέννη και επιδίδεται συστηματικά στη σύνταξη της Χάρτας του;

Δεύτερον, ο Ρήγας διαφροποιήθηκε τελείως ως προς την επιλογή των νομισμάτων της Χάρτας του από το έργο του Νέου Ανάχαρσι, πράγμα το οποίο δεν συμβαίνει με τις επιπεδογραφίες του. Ως γνωστόν, συγγραφέας του πολύχρονου αυτού έργου ήταν ο Jacques Barthélémy, διαπρεπής γάλλος νομισματολόγος και Διευθυντής της Βασιλικής Νομισματικής Συλλογής στο Παρίσι από το 1754. Η συνάντηση του Ρήγα με τον Eckhel πρέπει να συνετέλεσε αποφασιστικά στη διαφροποίηση αυτή. Επανειλημμένως ο Αυστριακός επιστήμων κατηγορεί το Γαλλικό Μουσείο ότι παραμένει ερμητικά κλειστό στους μελετητές και εκφράζει έντονη δυσαρέσκεια για το Διευθυντή του, που σπαταλά το χρόνο του γράφοντας το Νέο Ανάχαρσι και δεν επικεντρώνει το ενδιαφέρον του στη δημοσίευση των νομισμάτων της συλλογής του.

Τρίτον, η επιλογή των νομισμάτων στα 9 φύλλα της Χάρτας βασίζεται σχεδόν εξ ολοκλήρου σε έργα του Eckhel προγενέστερα του 1794. Μόνη εξαίρεση αποτελούν τα δύο βυζαντινά νομίσματα και το χρυσόβουλο του Παλαιολόγου, που εμπεριέχονται στο πρώτο φύλλο. Τα νομίσματα αυτά έχουν δημοσιευτεί στον 8ο τόμο του μνημειώδους έργου του *Doctrina numorum veterum*, ο οποίος είναι μεταγενέστερος της Χάρτας και εκδόθηκε το 1798. Ωστόσο είναι γνωστό ότι πολύ πριν την έκδοσή της η *Doctrina* κυκλοφορούσε σε αντίτυπα χειρογράφων ανάμεσα στους κύκλους των λογίων της Βιέννης. Ο Ρήγας φαίνεται να συμμετέχει ενεργά σε αυτούς τους κύκλους και να είναι ενήμερος σε όλες αυτές τις πνευματικές δραστηριότητες.

Ένα δεύτερο ιδιαίτερο κεφάλαιο είναι η προσπάθεια ταύτισης των νομισμάτων της Χάρτας σύμφωνα με τη σύγχρονη βιβλιογραφία. Στον κατάλογο που ακολουθεί γίνεται μια προσπάθεια αναλυτικής καταγραφής των νομισμάτων με σχόλια και βιβλιογραφικές παραπομπές σε νομισματικά εγχειρίδια και καταλόγους διαφόρων εποχών. Προκαταρκτικά αναφέρουμε ότι αρκετές ταυτίσεις σήμερα διαφροποιούνται από αυτές του τέλους του 18ου αι., ενώ υπάρχουν περιπτώσεις φανταστικών νομισμάτων ή παραποτημένων τύπων. Αξια απορίας είναι η επιλογή νομισμάτων, σε ορισμένα φύλλα, από το βιβλίο του Gessner (έκδοση 1738), όπου η ταξινόμηση και η ταύτιση των νομισμάτων στηρίζεται σε πεπαλαιωμένη βιβλιογραφία και μεθοδολογία, την οποία πολλές φορές ο Eckhel σχολιάζει στα δικά του συγγράμματα. Επιπλέον η σχεδιαστική απόδοση των νομισμάτων είναι ελεύθερη και διέπεται από ασυνέπεια στο μέγεθος, ενώ παρατηρείται παραποτήση και ακόμη παραθεση φανταστικών και ανυπόστα-

των τύπων (π.χ. των Δελφών, της νήσου Θερμιών, της Ναυπάκτου, των Μεγάρων, της Τρωάδος, της Ευρίπου, του Βούτριντου, κλπ.). Πιθανότατα η επιλογή νομισμάτων σε αυτά τα φύλλα να προηγήθηκε της γνωριμίας του με τον Eckhel και κάτω από την πίεση του χρόνου ο Ρήγας δεν μπόρεσε να προβεί στις κατάλληλες διορθώσεις.

Αξιοσημείωτη είναι επίσης η ευρηματικότητα του Ρήγα στην απόδοση ορισμένων νομισματικών τύπων. Συγκεκριμένα αναφερόμαστε στις εκδόσεις των 2 Τζιανάκ Καλεσί, δηλ. της Αβύδου στην περιοχή της Τρωάδος και της Σητού στη Θρακική Χερσόνησο, καθώς και σε αυτές της Εφέσου, της Κυζίκου, της Αδριανούπολεως, της Αγχιάλου, της Παυταλίας και της παρίστριας Νικοπόλεως. Τα νομίσματα αυτά, επαρχιακές εκδόσεις των ρωμαϊκών αυτοκρατορικών χρόνων, συνήθως απεικονίζουν στον εμπροσθότυπο την αυτοκρατορική μορφή. Ο Ρήγας προχωρεί σε μια όχι και τόσο επιστημονική πρωτοβουλία. Παραλείπει την παράσταση του εμπροσθότυπου, προβαίνει σε δικούς του συνδυασμούς και δημιουργεί πλαστούς τύπους. Έτσι το νόμισμα των 2 Τζιανάκ Καλεσί, όπου στη μία όψη αναφέρεται η Αβύδος και στην άλλη η Σητός, προέρχεται από το συνδυασμό οπισθοτύπων νομισμάτων των δύο αυτών πόλεων. Παρομοίως τα νομίσματα των άλλων πόλεων αυτής της κατηγορίας αποτελούν συνδυασμό οπισθοτύπων δύο διαφορετικών εκδόσεών τους. Τα κίνητρα μιας τέτοιας «πλαστογράφησης» είναι μάλλον έκδηλα. Η απεικόνιση του Ρωμαίου αυτοκράτορα άφηνε τον Ρήγα τουλάχιστον αδιάφορο. Αντίθετα οι πίσω όψεις των επαρχιακών αυτών κοπών με παραστάσεις έντονου τοπικού χαρακτήρα, γίνονται αφηγητές λατρειών, μυθολογικών εικασιών, εορτών και πανηγύρεων, και βρίσκονται σε άμεση σχέση με την ελληνικότητα των περιοχών. Η θεματολογία τους συγκινεί τον Ρήγα και βρίσκει την ευκαιρία να επαινέσει το περίφημο άγαλμα της Εφεσίας Αρτέμιδος με την παράθεση αρχαίου επιγράμματος («Τῆς Ἀρτέμιδος τῆς Ἐφεσίας δόμος, τὸν ὅνπερ ἀνήγειρεν Ἀρτεμισία ἡ Μαυσόλου τάλαινα σύζυγος πάλαι») και να μας διηγηθεί με τον ίδιο τρόπο την τραγική ερωτική ιστορία της Ήρούς και του Λεάνδρου στο νόμισμα των 2 Τζιανάκ Καλεσί («Οὗτος ὁ Λειάνδροιο διάπλοος, οὗτος ὁ Πόντου πορθμός, ὁ μὴ μούνῳ τῷ φιλέοντι βαρύς, ταῦθ' Ἡροῦς τά πάροιθεν ἐπαύλια, τοῦτο τό πύργου λείψανον, ὁ προδότης ὡδ' ἐπέκειτο λύχνος»).

Ένας τοίτος σημαντικός κύκλος στη μελέτη των νομισμάτων της Χάρτας είναι ο φιλολογικός, αρχαιολογικός ή ιστορικός σχολιασμός των περιγραφών που ο Ρήγας με το δικό του ιδιότυπο και πολλές φορές ηθογραφικό ύφος παραθέτει δίπλα σε νομίσματα, γεγονός που δίνει πολύτιμα στοιχεία για την πολύπλευρη προσωπικότητά του. Είναι δύσκολο, στο πλαίσιο αυτής της μελέτης, να καταγράψουμε, να αναλύσουμε και να σχολιάσουμε στο σύνολό τους όλες αυτές τις επεξηγηματικές παρατηρήσεις του Ρήγα. Ωστόσο μια στοιχειώδης αναφορά σε ορισμένες από αυτές είναι αρκετή να δειξει την προσπάθειά του, όχι πάντοτε δόκιμη, να μιλήσει για ένα τόπο, για ένα μνημείο, για κάποια θεότητα, ακόμη και για ορισμένες σχεδιαστικές λεπτομέρειες.

Η έκφραση «καί ἐδουλώθημεν», που συνοδεύει το χρυσόβουλλο του τελευταίου βυζαντινού αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Παλαιολόγου (φύλλο 1), προσδιορίζει, με έναν αδιόρατο λυγμό ψυχικού πόνου, την ιστορική στιγμή της Άλωσης της Βασιλεύουσας και την υπόδοιλωση ολόκληρου του Γένους.

Στο επεξηγηματικό κείμενο του νομίσματος της «Επισκοπής» (Τεγέας) του φύλλου 2, η στιξη που ακολουθεί το δεξιό τμήμα της συνοδευτικής επιγραφής έχει καταγραφεί ως «σπήλαιον». Η ίδια παρανόηση, που εκπορεύεται ίσως από μια προσπάθεια επεξήγησης της παράστασης στο σύνολό της, δηλ. ότι η κουκουβάγια στέκεται μπροστά από τη σπηλαιώδη κατοικία της, επαναλαμβάνεται στις περιγραφές των νομισμάτων της «Πόλινας» (Απολλωνίας) στο φύλλο 4 και του «Λαγού» (Αβδηρα) στο φύλλο 8. Στην κατηγορία των αδέξιων ή αδόκιμων ερμηνειών του Ρήγα ανήκουν και οι περιπτώσεις όπου ο οπισθότυπος του νομίσματος αποτελείται από έγκοιλο τετράγωνο με ενδιάμεσα διάχωρα. Στο φύλλο 2, το σχόλιο που συνοδεύει το ασημένιο νόμισμα της Βοστίτζας, «τετράγωνον εἰς 5 διηρημένον διά τούς μα-

χαλέδες...», αποτελεί μια χαριτωμένη προσπάθεια να δοθούν τοπογραφικές λεπτομέρειες για τη σχετική πόλη. Παρόμοια ερμηνεία συνοδεύει και το ασημένιο νόμισμα της Καβάλας (Νεάπολις) στο φύλλο 8: «διηρημένη ἡ πόλις εἰς 2». Σε ορισμένες περιπτώσεις η παρανόηση κάποιων λεπτομερειών, όπως τις είδε ο Ρήγας όχι από τα ίδια τα νομίσματα, αλλά από τις σχεδιαστικές αναπαραστάσεις τους σε βιβλία, τον οδήγησε σε περισσότερο αφηγηματικές ερμηνείες. Έτσι η σχεδιαστική διαγράμμιση του βάθους στο ασημένιο νόμισμα του «Βελεστίνου» (Φεραί) με την παράσταση στην οπίσθια όψη αλόγου να καλπάζει προς αριστερά, τον οδήγησε στην ερμηνεία «ἡ Ὑπερεία διαιρουμένη εἰς πολλούς ρύακας, τους κήπους ἀρδεύουσα, ἐν οἷς Ἰππος τὸ Ἰππόβοτον». Άξια αναφοράς και ιδιαίτερου υπομνηματισμού είναι επίσης σχόλια όπως: «ἐπιφανεστάτη πανύγηρις στεφανωμένη», «παρθένος ὑδροφορούσα ἀπό τῆς Μεσσητίδος», «στέφανος κισσοῦ διά τὸν ἄριστον οἴνον», «βοῦς καὶ στάχυς τὸ εὔκαρπον», «λύρα καὶ γλαῦξ δίοδον σημαίνει», «ἀετός μὲν ράμφος τὸ πετρῶδες καὶ ἐπικίνδυνον», «Ἡρακλῆς δεξ. ρόπαλον ἀρ. λεοντήν τὸν ὄλτον καὶ τὰ 3 μῆλα τὰ περατεινά, τὰ ὄρεινά καὶ τὰ πεδινά τῆς Δακίας».

Η εικονογράφηση της Χάρτας με νομίσματα σχολιάζεται από τον ίδιο τον Ρήγα στον εισαγωγικό τίτλο του έργου με σαφήνεια και μέσα σε πνεύμα επιστημονικής πρωτοπορίας. Συγκεκριμένα ο Ρήγας αναφέρει ότι στη Χάρτα του εμπεριέχονται και «160 τύποι Ἑλληνικῶν νομισμάτων ἐρανισθέντων ἐκ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ταμείου τῆς Ἀούστριας πρός ἀμυδράν ἰδέαν τῆς Ἀρχαιολογίας». Στο σημείο αυτό θα ήταν μάλλον υπερβολή η εμπλοκή μας σε προβληματισμούς του τύπου κατά πόσον η λέξη «Αρχαιολογία» χρησιμοποιείται εδώ με την πραγματική της σημειολογική έννοια ή αποτελεί συμβατική έκφραση που εμπεριέχει την γενική έννοια της Ιστορίας. Θεωρούμε ότι στην περίπτωση αυτή τα ίδια τα λόγια του Ρήγα δεν επιδέχονται διφορούμενες αναλύσεις. Σαφέστατα ο συγγραφέας διατυπώνει ότι η παράθεση νομισμάτων στον Χάρτη του, σε συνδυασμό πιθανόν και με τις επιπεδογραφίες, αποτελεί μια πράξη εμβάθυνσης, έστω αμυδράς, της Αρχαιολογίας, της επιστήμης δηλαδή που ασχολείται με την έρευνα των στοιχείων που αναφέρονται στο βίο των αρχαίων. Είναι ολοφάνερη η προσπάθεια που καταβάλλει ο Ρήγας, ως αρχαιολόγος και νομισματογνώμων της εποχής του, να συλλάβει και να διαδώσει όσο γίνεται πιο σφιχτά, μέσα από τον κόσμο των συμβόλων, την έκφραση του αρχαιοελληνικού τόπου, τη συνάφειά του με τη θρησκεία, τα ιστορικά γεγονότα, την τέχνη του. Ο Ρήγας, αυτός ο άσημος «γραμματικός» για τους μεγιστάνες, ο μέτριος ανάμεσα στους σύγχρονους κορυφαίους των γραμμάτων, μοιάζει να έχει κατανοήσει, επηρεασμένος προφανώς από το πνευματικό κλίμα της εποχής, ότι δεν ανήκει στις εύκολες και πρόχειρες απολαύσεις ο ελληνικός τόπος με τα μνημεία του. Χρειάζονται συγκέντρωση, πολυδιάστατη μελέτη, εμπλουτισμό με τη γραπτή μαρτυρία.

Είναι φανερό λοιπόν ότι ο Ρήγας, σύγχρονος άνθρωπος της εποχής του, κινείται με άνεση μέσα στο κλίμα που δημιούργησε ο Ευρωπαϊκός Διαφωτισμός. Ξέρει καλά ότι η αναζωπύρωση του ενδιαφέροντος για τις ελληνικές αρχαιότητες, η προώθηση της αρχαιοελληνικής καλαισθησίας, οι περιοδείες του νεαρού Σκύθου Ανάχαροι στην Ελλάδα αναζητώντας την ευτυχία από ένα φωτισμένο λαό, είναι στοιχεία ελπίδας για την ελευθερία της πατρίδας του.

Βάσω Πέννα (DPhil)  
Αρχαιολόγος-Νομισματολόγος



## **Επιλεγμένη βιβλιογραφία**

- Ε. Babelon, *Traité des Monnaies Grecques et Romaines*, I (première partie), Paris 1901, 188 κ.εξ.
- Γ. Λάιος, Οι Χάρτες του Ρήγα, Έρευνα επί νέων πηγών Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας, 14 (1960), 231-312.
- Λ. Βρανούσης (εκδ.), Άπαντα των Νεοελλήνων Κλασσικών, Ρήγας, Εταιρεία Ελληνικών Εκδόσεων, Αθήναι 1968, τόμος 2ος, 569 κ.εξ.
- O. Mørkholm, A History of the Study of Greek Numismatics I-II, *Nordisk Numismatik Arsskrift*, 1979-1980, 8-10.
- Β. Κακαβογιάννης, Η «Επιπεδογραφία της Φεράς» του Ρήγα Βελεστινλή από άποψη αρχαιολογική, *Υπέρεια*, 1,1990 (=Πρακτικά Α΄ Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας», Βελεστίνο 1986), 423-448.
- Λ. Βρανούσης (εκδ.), Εφημερίς, Αθήνα 1995 και ειδ. τόμ. 5, *Προλεγόμενα*, 391-437.
- Β. Θ. Μελάς, Η Χάρτα του Ρήγα, Αθήνα 1997 (Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης).
- Α. Ζαχαρού-Λουτάρη, Οι Χίοι Εθνομάρτυρες Ενστράτιος Αργέντης και Αντόνιος Κορωνιός σύντροφοι του Ρήγα, Χίος 1998.



## Κατάλογος των νομισμάτων της Χάρτας

### Φύλλο 1

1 (Βυζάντιον)



2 (Βυζάντιον)



3 (Βυζάντιον)



4 (Λέων)



Eckhel, *Doct Num*, VIII, 244\*

**BYZANTION**, χάλκινο

SNG Sweden II, Part 2 (*Thrace-Euboea*), αρ. 757: 2ος-3ος αι. μ.Χ.

Schönert, *Byzantion*, αρ. 2075 κ.ε.: 2ος-3ος αι. μ.Χ.

Το νόμισμα φέρει στην πρόσθια όψη κεφαλή Διονύσου. Ο συνδυασμός Αρτέμιδος και σταφυλιού δεν υφίσταται.

**BYZANTION**, χάλκινο

SNG Sweden, όπ.π., αρ. 751: 2ος-3ος αι. μ.Χ.

Schönert, *Byzantion*, αρ. 1908 κ.ε.: 2ος αι. μ.Χ.

Το νόμισμα φέρει στην πρόσθια όψη κεφαλή Αρτέμιδος.

Ο συνδυασμός Απόλλωνος και σελήνης δεν αναφέρεται σε νομίσματα του Βυζαντίου.

**BYZANTION**, χάλκινο

SNG Cop, 6-7 (*Thrace*), αρ. 504 :1ος αι. π.Χ.

και αργότερα.

Schönert, *Byzantion*, αρ. 2003: 2ος αι. μ.Χ.

Η επιγραφή *BYZANTIΩΝ*.

**ΛΕΩΝ ΣΤ΄ ΣΟΦΟΣ** (886-912 μ.Χ.), μιλιαρέσιον

*DOC, III<sub>2</sub>*, 514 (Class 1): 886-908 μ.Χ.

Ο Ρήγας δεν προσδιορίζει την επωνυμία του Λέοντος. Το γεγονός όμως ότι προτάσσει το συγκεκριμένο νόμισμα από αυτό του Νικηφόρου Α' υποδηλώνει ότι αναφέρεται σε έναν από τους δύο συνώνυμους αυτοκράτορες του 8ου αι. μ.Χ.: Λέων Γ' Ισαυρος (717-741) ή Λέων Δ' Χάζαρος (775-780). Ο Eckhel το κατατάσσει ορθά στον Λέοντα Στ'.

## 5 (Νικηφόρος)

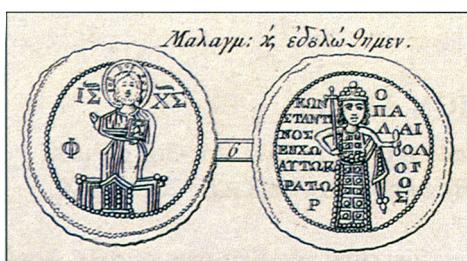


**ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ Α'** (802- 811 μ.Χ), σόλιδος  
DOC, III<sub>1</sub>, 355 (Class II): 803-811 μ.Χ.

Ο Ρήγας ακολουθεί ανορθόδοξο τρόπο στην εικονογραφική απόδοση του νομίσματος: ο νεαρός διάδοχος Σταυράκιος καταλαμβάνει την κύρια όψη, ενώ ο αυτοκράτορας Νικηφόρος την πίσω.

Eckhel, *Doct Num*, VIII, 237

## 6 (Κωνσταντίνος Παλαιολόγος)



**ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΙΑ' ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ,**  
χρυσόβουλον

Ο Ρήγας στα υπ' αριθμ. 4-5 βυζαντινά νομίσματα, καθώς και στο χρυσόβουλο, έχει μεταγράψει τις επιγραφές με ομοιόμορφα ελληνικά στοιχεία, ενώ στα πρωτότυπα οι επιγραφές περιέχουν ανάμικτα ελληνικά και λατινικά στοιχεία.

Eckhel, *Doct Num*, VIII, 272-273

## 7 τῆς Ζακύνθου



Eckhel, *Num vet*, 130, VIII, 23

## 8 τῆς Ἐπισκοπῆς (Τεγέα)



Eckhel, *Num vet*, 141, IX, 10

## Φύλλο 2

## ΖΑΚΥΝΘΟΣ, οβολός

BMC, *Peloponnesus*, 96, αρ. 28 : 394-357 π.Χ.

Η παράσταση του οπισθότυπου προσδιορίζεται ως βωμός.

## ΤΕΓΕΑ, τριώβιον

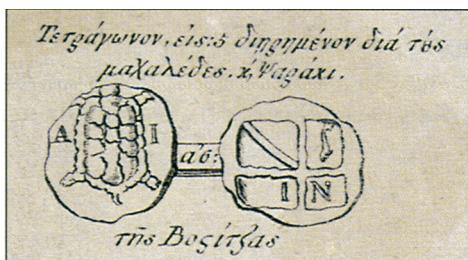
BMC, *Peloponnesus*, 200, αρ. 6 : 431-370 π.Χ.

Winterthur, I, αρ. 2255: α' μισό 4ου αι. π.Χ.

## 9 τοῦ Καλοσκοπιοῦ (Αλέα)

Eckhel, *Num vet*, 138, IX, 7

## 10 τῆς Βοστίζας (Αίγιον)

Eckhel, *Num vet*, 117, VIII, 8

## 11 τῆς Φιλόκιας (Αργος Αμφιλοχικόν)

Eckhel, *Num vet*, 125, VIII, 20

## 12 τῆς Βοστίζας (Αίγιον)

Eckhel, *Num vet*, 117, VIII, 7

**ΗΛΙΣ**, μέλος της Αχαικής Συμπολιτείας, χάλκινο  
Clerk, 30, αρ. 99.

*SNG Cop*, 16 (*Phliasia-Laconia*), αρ. 350.

Για το πρόβλημα της χρονολόγησης των χάλκινων κοπών της Αχαικής Συμπολιτείας βλ. Warren, 1997, 109-114.

**ΑΙΓΙΝΑ**, δραχμή

*Winterthur*, I, αρ. 2036: β' μισό 4ου αι. π.Χ.

**ΑΡΓΟΣ ΑΜΦΙΛΟΧΙΚΟΝ**, στατήρ

*BMC, Corinth*, 122, αρ. 1: 350-270 π.Χ.

**ΑΙΓΙΟΝ**, μέλος της Αχαικής Συμπολιτείας, τριώβολον  
*Winterthur*, I, αρ. 2152: πριν από το 146 π.Χ.

Για τη χρονολόγηση των αργυρών κοπών της Αχαικής Συμπολιτείας βλ. Lakakis-Marchetti, 1996, 147-156 και Warren, όπ.π.



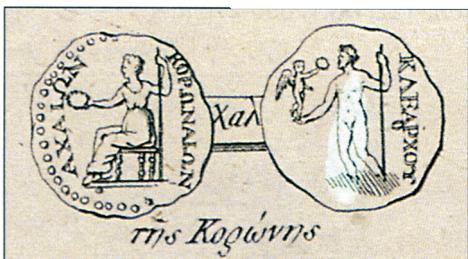
## 13 τῆς Λακωνίας

Eckhel, *Num vet*, 134, VIII, 25

## 14 τῆς επιχρατείας Πάτρας

Eckhel, *Num vet*, 116, VIII, 6

## 15 τῆς Κορώνης

Eckhel, *Num vet*, 131, VIII, 24

## 16 τῆς Τανάγρας

Eckhel, *Num vet*, 114, VIII, 3

## ΛΑΚΕΔΑΙΜΩΝ, χάλκινο

Grunauer, 156, Gruppe XIX: 35-31 π.Χ.

## ΚΑΛΛΙΣΤΗ Αρκαδίας, μέλος της Αχαικής Συμπολιτείας, χάλκινο

Clerk 25, αρ. 57.

Για το πρόβλημα της χρονολόγησης των χάλκινων κοπών της Αχαικής Συμπολιτείας βλ. Warren, ὥπ.π.

## ΚΟΡΩΝΗ Μεσσηνίας, μέλος της Αχαικής Συμπολιτείας, χάλκινο

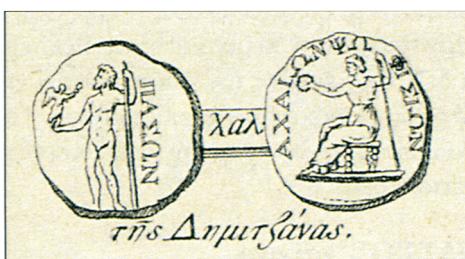
Clerk, 31, αρ. 107.

Για το πρόβλημα της χρονολόγησης των χάλκινων κοπών της Αχαικής Συμπολιτείας βλ. Warren, ὥπ.π.

## ΤΗΜΝΟΣ Αιολίδος, χάλκινο

SNG Cop, 20-21 (*Troas-Lesbos*), αρ. 256-258 : 3ος αι. π.Χ.  
Winterthur, II, αρ. 2852: τέλη 3ου-αρχές 2ου αι. π.Χ.

17 τῆς Δημιτζάνας (Ψωφίς)



Eckhel, *Num vet*, 140, IX, 9.

18 τοῦ φονιά (Φενεός)



Eckhel, *Num vet*, 140, IX, 8

19 τοῦ Ρεθέμνους



Eckhel, *Num vet*, 155, X, 9

20 (Ρόδος)



Eckhel, *Num vet*, 216, XII, 18

**ΦΛΕΙΟΥΣ**, μέλος της Αχαϊκής Συμπολιτείας, χάλκινο  
Clerk 23, αρ. 27.

*SNG Cop.*, 16 (*Phliasia- Laconia*), αρ. 332.

Για το πρόβλημα της χρονολόγησης των χάλκινων κοπών της Αχαϊκής Συμπολιτείας βλ. Warren, ὅπ.π.

**ΦΕΝΕΟΣ**, χάλκινο

*BMC, Peloponnesus*, 195, αρ. 22: 300-240 π.Χ.  
*Winterthur*, I, αρ. 2250 : α΄ μισό 3ου αι. π.Χ.

### Φύλλο 3

**ΡΕΘΥΜΝΟ**, χάλκινο

Svoronos, 311, αρ. 13.

Le Rider, 1968, 239: μεταξύ 250 και 225 π.Χ.

**ΚΡΗΤΙΚΗ ΡΟΔΙΑΚΗ ΑΠΟΜΙΜΗΣΗ** (Γόρτυς ;),

δίδραχμον

*BMC, Caria*, Pl.XLV, 3.

Hackens, 1970, 38, αρ. 2-8, Pl.I, 3 : τέλος 3ου-πρώτη δεκαετία 2ου αι. π.Χ.

Ashton, 1987, 29-30.

Για το πρόβλημα της χρονολόγησης βλ. επίσης Barandon-Bresson, 1997, 150-152.

Ο Ρίγας προβαίνει σε διόρθωση της συνοδευτικής

επιγραφής του οπισθότυπου (*ΡΟΔΟΣ*). Στον Eckhel η επιγραφή διαβάζεται σωστά *ΓΟ..ΟΣ [ΓΟΡΓΟΣ]* (=όνομα ἄρχοντα). Στην περιγραφή του Eckhel αναφέρεται ότι δεξ. της κεφαλής του ηλίου υπάρχει νεανική κεφαλή σε έγκοιλο. Πρόκειται για επισήμανση. Το σχόλιο του και παρθένου κεφαλήν ίσως αποδρέει από αυτή τη λεπτομέρεια.

### 21 (Αλικαρνασσός)



Eckhel, *Num vet*, 208, XII, 9

### 22 (Πραισός)



Eckhel, *Num vet*, 154, X, 6

### 23 τῆς Κνωσσοῦ



Eckhel, *Num vet*, 146, IX, 15

### ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΟΣ, χάλκινο

*SNG von Aulock, Nachträge III: Ionien, Karien, Lydien*, αρ. 8082: 2ος-1ος αι. π.Χ.

Η κεφαλή του εμπρόσθιτου προσδιορίζεται ως Ποσειδών.

### ΠΡΑΙΣΟΣ, στατήρ

*Svoronos*, 290, αρ. 38.

*Le Rider*, 1966, 197: τέλη 4ου και αρχές 3ου αι. π.Χ.

### ΚΝΩΣΟΣ, χάλκινο

*Svoronos*, 86, αρ. 159.

*Winterthur*, I, αρ. 2282 : περί το 30 π.Χ.



## 24 (Ελεύθερνα)

Eckhel, 146, *Num vet*, 146, IX, 16

## 25 (Γόρτυνα)

Eckhel, *Num vet*, 148, IX, 19

## 26 (Μύνδος)

Eckhel, *Num vet*, 209, XII, 10

## 27 τῆς Λαρίσσης

Eckhel, *Doct num vet*, II, 140

## ΕΛΕΥΘΕΡΝΑ, στατήρ

Svoronos, 132, αρ. 11 (το ίδιο νόμισμα).

Le Rider, 1966, 197: μετά το 330 π.Χ.



## ΓΟΡΤΥΝΑ, χάλκινο

Svoronos, 174, αρ. 135.

BMC, *Crete and Aegean Islands*, 45, αρ. 67: 200-67 π.Χ.

## ΜΥΝΔΟΣ, χάλκινο

SNG Cop, 25-26 (*Caria*), αρ. 449: 205-105 αι. π.Χ.

## Φύλλο 4

## ΛΑΡΙΣΑ, δραχμή

Winterthur, I, αρ. 1696: 340-320 π.Χ.

Για τη χρονολόγηση των αργυρών κοπών της Λάρισας αυτού του τύπου βλ. Hermann, 1925 και Martin, 1983.



28 τῆς Ἐπιδαύρου εἰς τὴν Ἀργολίδα



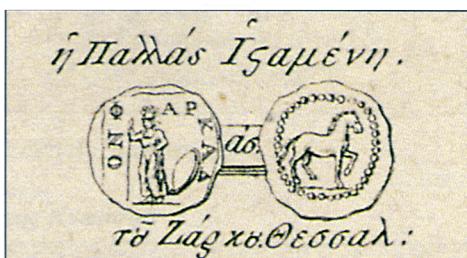
Eckhel, *Num vet*, 137, IX, 5

29 τοῦ Δαμασιοῦ τῆς Θεσσαλ. (Άτραξ)



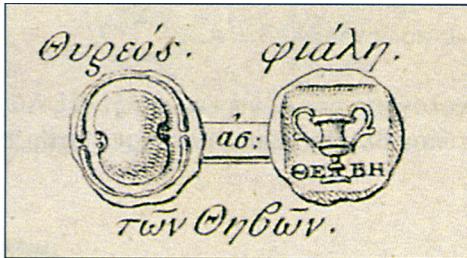
Eckhel, *Num vet*, 85, VI, 11

30 τοῦ Ζάρκου Θεσσαλ. (Φαρκαδών)



Eckhel, *Num vet*, 90, VI, 16

31 τῶν Θηβῶν



Pellerin, 153-154, XXV, 13-14

**ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ**, χάλκινο

*BMC, Peloponnesus*, 158, αρ. 28: μετά το 146 π.Χ.

**ΣΙΚΕΛΙΑ (ΚΑΜΠΙΑΝΟΙ)**, οβολός

*SNG ANS 3: Bruttium-Sicily* 1, αρ. 1233

*BMC, Sicily*, 237, αρ. 1

Την απόδοση του νομίσματος στον Άτραγα ασπάζεται και ο Mionnet, II, 9, αρ. 71.

**ΦΑΡΚΑΔΩΝ**, οβολός

*Winterthur*, I, αρ. 1714: περί το 440 π.Χ.

**ΘΗΒΑΙ**, τριώβολον

*Winterthur*, I, αρ. 1908: τέλη 5ου αι. π.Χ.

## 32 τῆς Πόλινας (Απολλωνία)

Eckhel, *Num vet*, 92, VI, 21

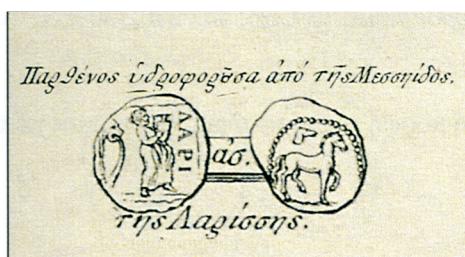
## 33 τῆς Δημητριάδος

Gessner, *Num graec*, XXIII, 25

## 34 (Θεσσαλία)

Gessner, *Num graec*, XXIII, 27

## 35 τῆς Λαρίσσης

Eckhel, *Num vet*, 88, VI, 14

## ΑΙΟΛΛΩΝΙΑ, δραχμή

SNG Cop, 11 (*Thessaly - Illyricum*), αρ. 404-406: 100 π.Χ.-εποχή Αυγούστου. Bl. επίσης *Winterthur*, I, αρ. 1745ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΟΛΙΟΡΚΗΤΗΣ (306-283 π.Χ.),  
τετράδραχμονΓια τον τύπο βλ. *Winterthur*, I, αρ. 1612Ο Eckhel στο *Doct num*, II, 120 αποδίδει την κοπή στον Δημήτριο Α' (*Reges Macedoniae, Demetrius I*).

## ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, χάλκινο

SNG Cop, 8-10 (*Macedonia*), αρ. 372 : 187-31 π.Χ.  
Touratsoglou, 1987, Pl. 8,18: 187-168/7 π.Χ.Την ταύτιση του Gessner ακολουθεί και ο Mionnet, *Suppl.* III, 267, αρ. 50.

## ΛΑΡΙΣΑ, οβολός

Hermann, 10, Taf.I,14 (=II. Gruppe): 500-479 π.Χ.



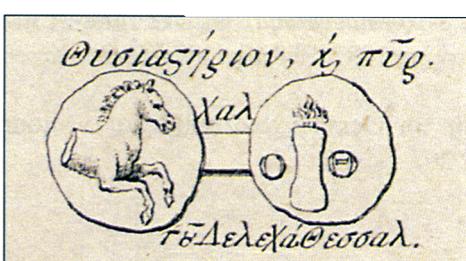
## 36 τῶν Τρικάλλων (Τρίκκη)

Eckhel, *Num vet*, 90, VI, 18

## 37 τῶν Τρικάλλων (Τρίκκη)

Eckhel, *Num vet*, 90, VI, 17

## 38 τοῦ Δελεχά Θεσσαλ. (Οθρυψ)

Eckhel, *Num vet*, 89, VI, 15

## 39 τοῦ Ἀργους Πελοπόν.

Eckhel, *Num vet*, 135, IX, 2

## ΤΡΙΚΚΗ, χάλκινο

Winterthur, I, αρ. 1726: μέσα-τέλη 4ου αι. π.Χ.

Η παράσταση του οπισθότυπου ταυτίζεται με τον Ασκληπιό που ταϊζει φίδι με πουλί.

## ΚΡΑΝΗ ΚΕΦΑΛΗΝΙΑΣ, τριημιωβόλιον

SNG Cop., 16 (*Phliasia-Laconia*), αρ. 454: 480-431 π.Χ.

## ΑΣΠΙΕΝΔΟΣ, χάλκινο

SNG Cop, 31 (*Lycia-Pamphylia* ), αρ. 255: 405-305 αι. π.Χ.

SNG Pfälzer, αρ. 39-42.

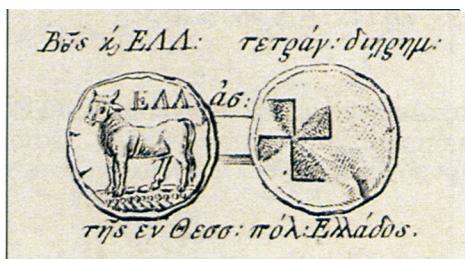
Την ταύτιση του Eckhel (*Othrytae*) νιοθετεί και ο Mionnet, II, 19, αρ. 142.

## ΑΡΓΟΣ, δραχμή

BMC, *Peloponnesus*, 139, αρ. 44: 370-330 π.Χ.

Η ανδρική μορφή της πίσω όψης ταυτίζεται με τον Διομήδη.

40 τῆς ἐν Θεσσ. πόλ. Ἑλλάδος



Eckhel, *Syl num vet*, 33, III, 15\*

41 τῆς Σίφνου



Eckhel, *Syl num vet*, 30, III, 12

42 τῆς Τζαρίτζανης καὶ Ἐλασσώνος



Gessner, *Num graec*, XXXVII, 23

43 τοῦ Βόλου (Παγασαῖ)



Gessner, *Num graec*, XLIX, 19

**ΚΑΛΧΗΔΩΝ**, δραχμή

*SNG GB* IX: 1, *The Black Sea*, αρ. 112-116: 340-320 π.Χ.

Ο Eckhel αποδίδει σωστά την κοπή στην Καλχηδόνα. Ο Ρήγας διαφοροποιείται και προβαίνει σε δική του αυθαίρετη ταύτιση.

**ΣΙΚΥΩΝ**, δραχμή

*Winterthur*, I, αρ. 2119: πρώιμος 5ος αι. π.Χ.

**ΛΑΠΠΑ** Κοίτης, χάλκινο

Svoronos, 213, 20.

*BMC, Crete and Aegean Islands*, 53, αρ. 3: 200-67 π.Χ.

Ο Eckhel, *Doct Num* II, 139 ακολουθεί την ταύτιση του Gessner (*Lapithae*).

**ΠΑΡΟΣ(;**), χάλκινο

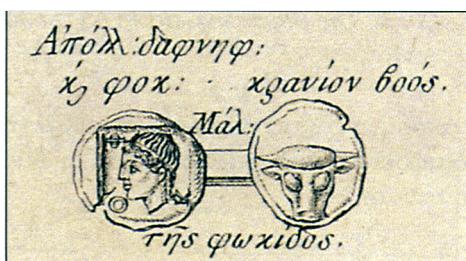
Τύπος φανταστικός. Η απόδοση στην Πάρο η καλύτερη δυνατή. Το νόμισμα δεν απεικονίζεται στο φυσικό του μέγεθος.

*BMC, Crete and the Aegean Islands*, 116, αρ. 26 : 3ος-1ος αι. π.Χ.

Eckhel, *Doct Num* II, 140: «qui nummus si verus est, est potius Parii Mysiae =Sestini, *Lettere T.III.p.28*.



44 τῆς Φωκίδος

Eckhel, *Syl num vet*, 28, III, 9

ΦΩΚΙΣ, ημίδραχμον

Williams, 95, αρ. 148 : 478-460 π.Χ.

Ο Ρήγας ακολουθώντας την περιγραφή του Eckhel σημειώνει ότι πρόκειται για χρυσή κοπή. Ωστόσο νόμισμα χρυσό Φωκίδος δεν φαίνεται να υπάρχει.

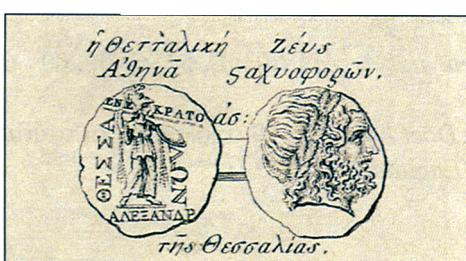
45 τῆς Θεσσαλίας

Eckhel, *Num vet*, 84, VI, 10

ΘΕΣΣΑΛΩΝ, οβολός

SNG GB V, 4: *Paeonia-Thessaly*, αρ. 3785: 470-450 π.Χ.

46 τῆς Θεσσαλίας

Eckhel, *Doct Num*, II, 133

ΚΟΙΝΟΥ ΘΕΣΣΑΛΩΝ, διπλός Βικτοριάτος

SNG GB V, 4: *Paeonia-Thessaly*, αρ. 3811: 2ος-1ος αι. π.Χ.

47 τοῦ Βελεστίνου (Φεραί)

Eckhel, *Doct Num*, II, 147

ΦΕΡΑΙ, δραχμή

SNG Cop, 11 (*Thessaly-Illyricum*), αρ. 234 : 480-450 π.Χ.

## 48 τῶν Κορφῶν

Gessner, *Num graec*, XXXIII, 10

## 49 τῆς Πάρου

Gessner, *Num graec*, LV, 16

## 50 τῶν Ἀθηνῶν



## 51 τοῦ Διοιλί Θεσσαλ. (Φάλαννα)

Gessner, *Num graec*, LXXXII, 21

## ΚΕΡΚΥΡΑ, χάλκινο

SNG Evelp., αρ. 1971: 229- 48 π.Χ.

Το νόμισμα στη Χάρτα δεν απεικονίζεται στο φυσικό του μέγεθος.

## ΠΑΡΙΟΝ Μυσίας, ημίδραχμον

SNG Cop., 19 (*Mysia*), αρ. 260: 4ος αι. π.Χ.

Το νόμισμα στη Χάρτα δεν απεικονίζεται στο φυσικό του μέγεθος.

Ο Eckhel στο *Doct Num* II, 459 αποδίδει την κοπή στο Πάριον (*Parium*).

## ΑΘΗΝΑΙ, τετράδραχμον

Thompson, 253, αρ. 702((b)): 143/2 π.Χ.

## ΦΑΛΑΝΝΑ, δραχμή

SNG Cop., 11 (*Thessaly- Illyricum*), αρ. 199: 4ος αι. π.Χ.  
Winterthur, I, αρ. 1711: μέσα 4ου αι. π.Χ.

Το νόμισμα στη Χάρτα δεν απεικονίζεται στο φυσικό του μέγεθος.



## 52 τῆς Σκοτούσσης Θεσσαλ.

Gessner, *Num graec*, LXI, 9

## Τύπος ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΟΣ. ΜΗΘΥΜΝΑ(;), τριώβολον

Η απόδοση στη Μήθυμνα είναι η καλύτερη δυνατή. Η ύπαρξη της κουκουβάγιας οφείλεται πιθανόν σε παραγανόηση, ενώ η επιγραφή μοιάζει να αποτελεί παράφραση επιγραφής που απαντά σε πρωιμότερες κοπές της Μήθυμνας: για παράδειγμα βλ. BMC, *Troas, Aeolis, Lesbos*, 178, αρ.10 (πιθανόν το Μ να θεωρήθηκε Σ). Το νόμισμα δεν απεικονίζεται στο φυσικό του μέγεθος.

Για τον τύπο βλ. BMC, όπ.π., 178, αρ. 12-13 : 330-240 π.Χ. Franke, 1975, 169, αρ.13: 350/330-250/240 π.Χ.

Την απόδοση του νομίσματος στη Σκοτούσσα ακολουθεί και ο Mionnet: βλ. *Suppl. III*, 308, αρ. 263.

## 53 τῆς Φθιωτίδος Θεσσαλ.

Gessner, *Num graec*, LXXXII, 27

## Τύπος ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΟΣ, χάλκινο

Η ένταξή του σε κάποιο συγκεκριμένο νομισματοκοπείο στάθηκε αδύνατη. Το όνομα του άρχοντα ανύπαρκτο σε νομίσματα.

## 54 τοῦ Μαλέα τῆς Μάνης

Gessner, *Num graec*, XLI,17

## ΣΙΚΥΩΝ, ημίδραχμον

BMC, *Peloponnesus*, 51, αρ. 191: 250-146 π.Χ.

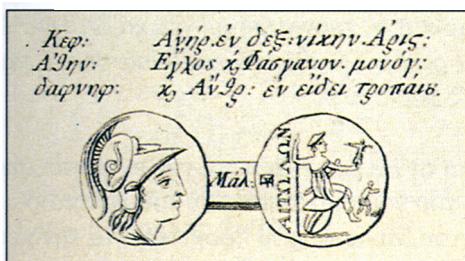
Ο Eckhel στο *Doct Num* II, 261 αποδίδει σωστά την κοπή στη Σικυώνα.

**55 τοῦ Μπαλαμούτι (Γυρτών)**



Eckhel, *Num vet*, 85, VI, 12

**56 (Αιτωλών)**



Eckhel, *Num vet*, 112, VII, 21

**57 τῆς Κεφαληνίας**



Eckhel, *Num vet*, 111, VII, 20

**58 (Φάρσαλος)**



Eckhel, *Doct Num*, II, 147

**Φύλλο 5**

**ΓΥΡΤΩΝ, χάλκινο**

Rogers, 226, αρ. 227: 350-306 π.Χ.

Το δελφίνι, δεξιά από την προτομή της πρόσθιας όψης, πρόκειται για παρανόηση. Στην πραγματικότητα υπάρχει πρόσθιο αλόγου.

**KOINOY ΑΙΤΩΛΩΝ, στατήρ**

SNG Cop, 13 (*Aetolia-Euboea*), αρ. 1 : 279-168 π.Χ.

Mørkholm, Pl. XXXV, αρ. 513: 220-189 π.Χ.

**ΣΑΜΗ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ, τετρώβιον**

BMC, *Peloponnesus*, 90, αρ. 1: 431-370 π.Χ.

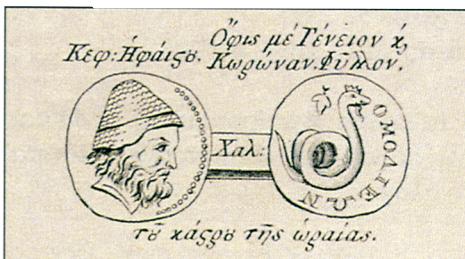
Η κεφαλή του εμπροσθότυπου ταυτίζεται με τον Κέφαλο.

**ΦΑΡΣΑΛΟΣ, ημίδραχμον**

SNG Cop, 11 (*Thessaly-Ilyricum*), αρ. 217-218: 480-440 π.Χ.

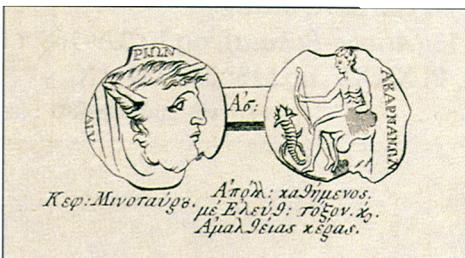
SNG GB V, 4: *Paeonia-Thessaly*, αρ. 3912-3917.

**59 τοῦ κάστρου τῆς ὁραίας  
(Ομόλιον)**



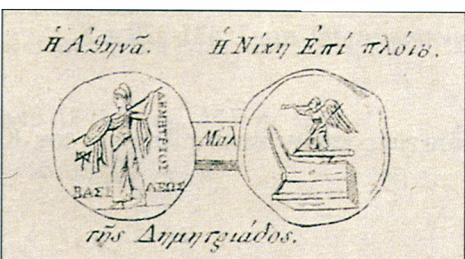
Eckhel, *Doct Num*, II,139

**60 Ακαρνάνων**



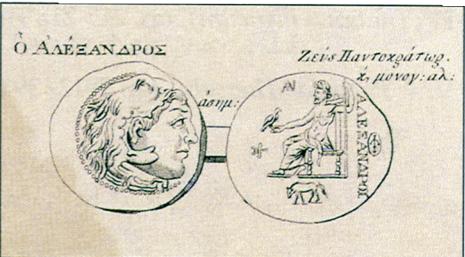
Eckhel, *Num vet*, 109,VII,16

**61 τῆς Δημητριάδος**



Eckhel, *Num vet*, 84,VI, 9\*

**62 (Αλεξανδρος)**



Eckhel, *Num vet*, 70-72,VI,1

**ΟΜΟΛΙΟΝ, χάλκινο**

Rogers, 257-258, εικ. 127: 350 π.Χ. και νωρίτερα.  
*Winterthur*, I, αρ. 1683: μέσα 4ου αι. π.Χ.

**KOINOY AKARNAON, στατήρ**

BMC, *Thessaly to Aetolia*, 169, αρ.11 : 300-167 π.Χ.  
Για τον τύπο και τη χρονολόγηση γενικά βλ. Mörkholm,  
Pl. XXXV, αρ. 520: 220-205 π.Χ. και *Winterthur*, I, αρ.  
1857, 1859: αρχές 3ου αι. π.Χ.

Ο Eckhel τη συγκεκριμένη κοπή την εντάσσει στην παραγωγή του νομισματοκοπείου του Ανακτορίου. Η κεφαλή του Μινωταύρου πρόκειται για την κεφαλή του ποταμού Αχελώου.

**ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΟΛΙΟΡΚΗΤΗΣ**

Mörkholm, Pl.X, αρ. 163 : 300-295 π.Χ.

Ο Eckhel αποδίδει την κοπή στον Δημήτριο Πολιορκητή (*Demetrius Poliorcetes*).

**ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Γ', τετράδραχμον**

Price, 1991, 235, αρ.1594: 189-180 π.Χ. (Αλεξάνδρεια Τρωάδος).  
Bellinger, Pl.16, αρ. A129.

Στο νομισματοκοπείο της Αλεξάνδρειας Τρωάδος εντάσσει την κοπή και ο Eckhel.



## 63 τῶν Τρικάλων (Τρίκαη)

Eckhel, *Doct Num*, 150

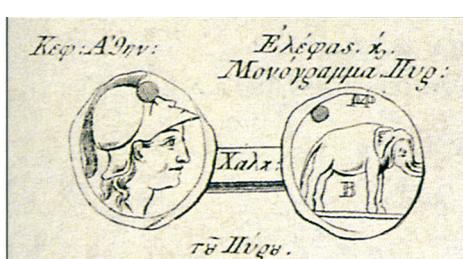
## 64 Κάρυστος

Eckhel, *Num vet*, 160, X, 17

## 65 τῆς Εὐρίππου (Χαλκίς)

Eckhel, *Num vet*, 161, X, 19

## 66 τοῦ Πύρου

Eckhel, *Num vet*, 103, VII, 10

## ΤΡΙΚΚΗ, ημίδραχμον

SNG Sweden, II, αρ. 1243: 450 π.Χ.  
Winterthur, I, αρ. 1725: 430-400 π.Χ.

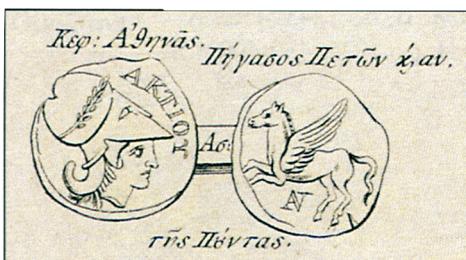
## ΚΑΡΥΣΤΟΣ, δίδραχμον

SNG Cop, 13 (*Aetolia-Euboea*), αρ. 415-416 : 411-331 π.Χ.  
SNG GB VII, αρ. 944.

## ΧΑΛΚΙΔΙΚΗ ΣΥΜΜΑΧΙΑ (432-348 π.Χ.), στατήρ

SNG ANS, 7 (*Macedonia I*), αρ. 468 (όνομα ἀρχοντα ΟΛΥΜΠΙΧΟΥ).Robinson, *Olynthus IX*, 1938, Pl. XV, 111.

67 τῆς Πούντας (Ακτιον)



Eckhel, *Num vet*, 122, VIII, 13

68 τοῦ Κακοσιοῦ (Θεσπιαί)



Eckhel, *Num vet*, 114, VIII, 4

69 τοῦ Βελεστίνου (Φεραί)



Eckhel, *Num vet*, 86, VI, 13

70 τῆς Λήμνου



Eckhel, *Doct num*, II, 51

**ΑΝΑΚΤΟΡΙΟΝ**, στατήρ

BMC, *Corinth*, 115, αρ. 4 : 350-300 π.Χ.

**ΘΕΣΠΙΑΙ**, στατήρ

BMC, *Central Greece*, 91, αρ. 9: 387-374 π.Χ.

Η κεφαλή του εμπροσθότυπου προσδιορίζεται ως Αφροδίτη Μελαιτίς.

**ΦΕΡΑΙ**, χάλκινο

Για τον τύπο βλ. Weber, II, 231, αρ. 2921 (=Rogers, 163, εικ. 278): 4ος αι. π.Χ.

Winterthur, I, αρ. 1719: β' μισό 4ου αι. π.Χ.

Ο Eckhel, σπως άλλωστε και ο Ρήγας, περιγράφουν το νόμισμα ως ασημένιο (βλ. σχετικό σχόλιο Winterthur, όπ.π.).

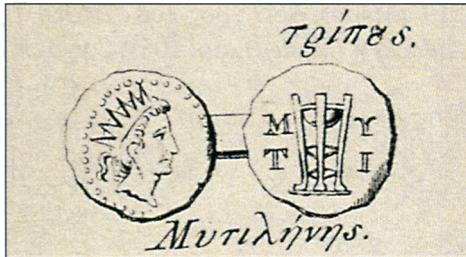
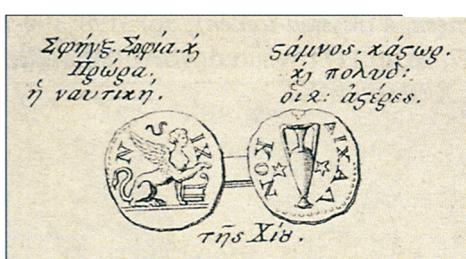
## Φύλλο 6

**ΗΦΑΙΣΤΙΑ**, χάλκινο

Weber, 140, αρ. 2482: 289-190 π.Χ.

71 *τῆς Αήνουν***ΗΦΑΙΣΤΙΑ**, χάλκινο

Kroll, 178, αρ. 453: 276/261-167 π.Χ.

Eckhel, *Doct num*, II, 5172 *Μυτιλήνης***ΜΥΤΙΛΗΝΗ**, χάλκινοSNG Cop, 20-21 (*Troas-Lesbos*), αρ. 404: 2ος-1ος αι. π.Χ.Pellerin, *Suppl.* III, 84, CIII, 1773 *τῆς Χίου***ΧΙΟΣ**, χάλκινοSNG Cop, 22-24 (*Ionia*), αρ. 1649: εποχή Αυγούστου-150 μ.Χ.

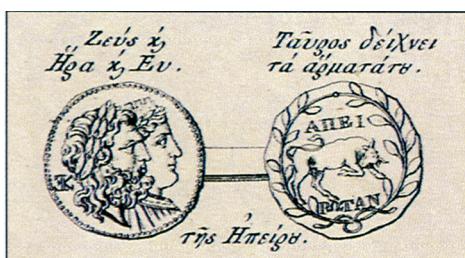
Για τη χρονολόγηση των χιακών νομισμάτων κατά τη ρωμαιοκρατία βλ. Klose, 114-115.

Pellerin, *Suppl.* III, 119, C XIV, 1174 *τῆς Σκιάθου***ΣΚΙΑΘΟΣ**, χάλκινο

Rogers, 183, αρ. 570: 350-344 π.Χ.

Pellerin, *Suppl.* III, 114, CXII, 13

## 75 τῆς Ἡπείρου

Eckhel, *Doct num*, II, 160

## 76 τοῦ Ἀδραμυτιοῦ

Eckhel, *Doct num*, II, 448

## 77 τῆς Σμύρνης

Eckhel, *Doct num*, II , 539

## 78 τῆς Θεσσαλικῆς Μαγνησίας



**ΚΟΙΝΟΥ ΗΠΕΙΡΩΤΩΝ** (234/233-168 π.Χ), δίδραχμον  
Franke, 1961, 162, I Gruppe, 3e Serie.

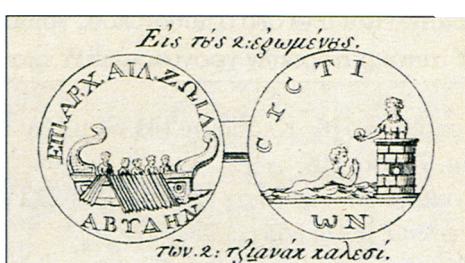
**ΑΔΡΑΜΥΤΙΟΝ**, χάλκινοSNG Cop, 19 (*Mysia*), αρ. 7: 3ος-2ος αι. π.Χ.SNG von Aulock, 4 (*Mysien*), αρ. 1051: 2ος αι. π.Χ.**ΣΜΥΡΝΗ**, χάλκινοSNG Tübingen, 4 (*Mysien-Ionien*), αρ. 3190: 190-75 π.Χ.Milne, 1927, 26, αρ. 117 (όνομα άρχοντα: *ΜΕΝΕΛΑΟΣ*):  
170-145 π.Χ.(Period: IX).**ΜΑΓΝΗΣΙΑ**, χάλκινο

Rogers, 110, αρ. 352 : 197-146 π.Χ.

## 79 τῆς Σάμου

Froelich, *App*, 294, CXCVIII

## 80 τῶν 2 Τζιανάκ Καλεσί

Froelich, *App*, 217-218, LXI και *App*, 276-277, CLXIII

## 81 τῆς Μιλήτου

Eckhel, *Doct num*, II, 530

## 82 τῆς Χίου

Eckhel, *Syl num vet*, 39, IV,7

**ΣΑΜΟΣ** εποχής Μακρίνου (217-218 μ.Χ.), χάλκινο Mionnet, *Suppl.* VI, 420, αρ. 219. Για τον εμπο. βλ. επίσης *BMC, Ionia*, 378, αρ.269 και για παρόμοιο οπισθ. *SNG GB*, VI, αρ. 1502 και *Winterthur*, II, αρ. 3264.

Το νόμισμα που απεικονίζεται είναι συνδυασμός του Ρήγα και αποτελείται από δύο οπισθότυπους νομισμάτων της **ΑΒΥΔΟΥ** και **ΣΗΣΤΟΥ** των αυτοκρατορικών χρόνων.

Εμπο. = οπισθ. νομίσματος **Αβύδου** εποχής Κομιόδου (177-192 μ.Χ.)

*SNG von Aulock*, 5 (*Troas, Aeolis, Lesbos*), αρ. 1546.

Οπισθ.= οπισθ. νομίσματος **Σηστού** εποχής Καρακάλλα (198-217)

*BMC, Thrace*, 200, αρ. 18

Ο Ρήγας παραθέτει το ίδιο επίγραμμα με αυτό που συνοδεύει την περιγραφή του ο Froelich.

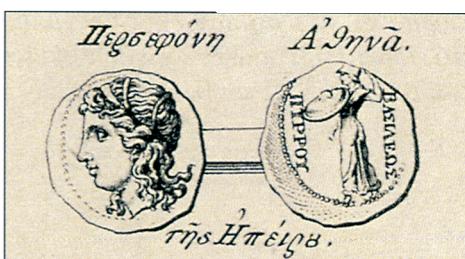
**ΜΙΛΗΤΟΣ**, δραχμή

Deppert, 176, αρ.636α : 225-190 π.Χ. Για τη χρονολόγηση των νομισμάτων της Μιλήτου βλ. και Kinns, 233-260.

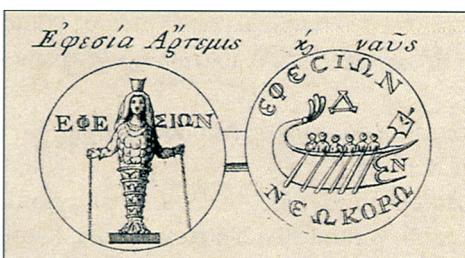
**ΧΙΟΣ**, χάλκινο

*SNG von Aulock*, 6 (*Ionien*), αρ. 2283: μέσα 2ου αι. μ.Χ. *Winterthur*, II, αρ. 3236: 2ος αι. μ.Χ.

## 83 τῆς Ἡπείρου

Eckhel, *Doct num*, II, 171

## 84 (Ἐφεσος)

Froelich, *App*, 163, VII (Νέρων) και *App*, 299, CCVII

## 85 τῆς Κιός

Eckhel, *Doct num*, II, 436

## 86 (Κύζικος)

Froelich, *App*, 212, LI και Froelich, *App*, 213, LII

## ΠΥΡΡΟΣ (295-272 π.Χ.), οκτώβιολον

*SNG Cop*, 11 (*Thessaly-Illyricum*), αρ. 92-94: κοπή Συρακουσών.*SNG Sweden* II, Part 2, αρ. 1311: κοπή Συρακουσών: 287-276 π.Χ (κεφαλή Περσεφόνης προς δεξιά).

Το νόμισμα που απεικονίζεται είναι συνδυασμός του Ρήγα και αποτελείται από δύο οπισθότυπους νομισμάτων **ΕΦΕΣΟΥ** αυτοκρατορικών χρόνων.

Εμπρ. = οπισθ. εποχής Κλαυδίου (41-54 μ.Χ.)  
*BMC, Ionia*, 73, αρ. 207.

Οπισθ. = οπισθ. εποχής Ελαγάβαλου (218-222 μ.Χ.)  
*SNG Switzerland* II, αρ. 854.

Το νόμισμα δεν απεικονίζεται στο φυσικό του μέγεθος.

## ΚΙΟΣ (ΠΡΟΥΣΙΑΣ ΕΠΙΘΑΛΑΣΣΙΟΣ), χάλκινο

*BMC, Pontus, Paphlagonia, Bithynia*, 133, αρ. 33: 2ος αι. π.Χ.

Το νόμισμα που απεικονίζεται είναι συνδυασμός του Ρήγα και αποτελείται από δύο οπισθότυπους νομισμάτων **ΚΥΖΙΚΟΥ** αυτοκρατορικών χρόνων.

Εμπρ. = οπισθ. εποχής Φαυστίνας της νεώτερης  
*BMC, Mysia*, 49, αρ. 226.

Οπισθ. = οπισθ. εποχής Φαυστίνας της νεώτερης.  
*BMC, Mysia*, 44, αρ. 200.

## 87 (Κύζικος)

Froelich, *App.*, 211-212, L

**ΚΥΖΙΚΟΣ** εποχής Φανστίνας της νεώτερης (σύγχρονος Μάρκου Αυρηλίου: 161-180 μ.Χ.), χάλκινο.  
Για παρόμοιο τύπο βλ. Mionnet, *Suppl.* V, 327, αρ. 286.

## 88 τῆς Ἡπείρου

Eckhel, *Syll num vet.*, 84, VIII

## Φύλλο 7

**ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΗΠΕΙΡΟΥ** (342-326 π.Χ.),  
τριημιωβόλιον *BMC, Thessaly to Aetolia*, 110, αρ. 5.

## 89 τῆς Ὀρχας (Ορχας)

Eckhel, *Num vet.*, 102, VII, 9

## 90 τοῦ δυορχαχίου

## ΟΡΙΚΟΣ, χάλκινο

*SNG Cop. 13 (Thessaly-Ilyricum)*, αρ. 525: 230-168 π.Χ.

Eckhel, *Num vet.*, 96, VI, 24

## ΔΥΠΠΑΞΙΟΝ, χάλκινο

*SNG Tübingen: 2 (Taurische Chersones-Korkyra)*,  
αρ. 1506: 3ος-2ος αι. π.Χ.

91 τῆς λευγγέτας (Δαόρσοι)



Eckhel, *Num vet*, 95, VI, 22

92 τῆς Παλιοπρέβεζας (Νικόπολις)



Eckhel, *Num vet*, 102, VII, 7

93 τοῦ Αὐλῶνος



Eckhel, *Syll num vet*, 8, I, 11\*

94 τοῦ Δυρραχίου



Eckhel, *Num vet*, 96, VII, 1\*

**ΔΑΟΡΣΟΙ**, χάλκινο

*ZfN*, 13, 68

Mionnet, II, 37, 78.

**ΝΙΚΟΠΟΛΙΣ**, χάλκινο

Οικονομίδου, 67, αρ. 64: μετά το 28 π.Χ.

**ΚΑΥΛΩΝΙΑ**, στατήρ

*SNG Cop*, 1-5 (*Italy-Sicily*), αρ. 1729: 480-388 π.Χ.

*Winterthur*, I, αρ. 489: περί το 389/88 π.Χ.

Ο Eckhel αποδίδει σωστά την κοπή στην Καυλωνία (*Caulon*).

**ΜΟΝΟΥΝΙΟΣ** (βασιλεύς Ιλλυρίας), στατήρ

*SNG Cop*, 11 (*Thessaly-Ilyricum*), αρ. 528: περί το 300 π.Χ.

Ο Eckhel αποδίδει σωστά την κοπή στον βασιλέα Μονούνιο (*Monunius*).

## 95 τοῦ πόντου

Eckhel, *Syll num vet*, 7, I, 8\*

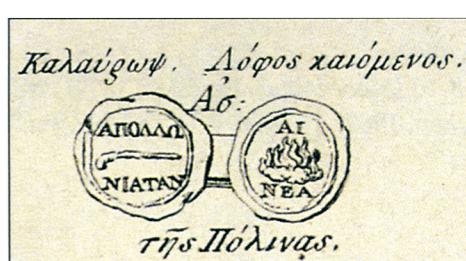
## 96 τῶν Κορφῶν (Κέρκυρα)

Eckhel, *Num vet*, 107, VII, 15

## 97 τῆς Ζακύνθου

Eckhel, *Syll num vet*, 10, I, 14\*

## 98 τῆς Πόλινας (Απολλωνία)

Eckhel, *Num vet*, 91, VI, 20

## ΜΕΤΑΠΟΝΤΙΟΝ, χάλκινο

SNG Cop, 1-5 (*Italy-Sicily*), αρ. 1242: 4ος-3ος αι. π.Χ.

Winterthur, I, αρ. 382: 350-330 π.Χ.

SNG ANS, 2 (*Lucania*), αρ. 552.

Ο Eckhel αποδίδει σωστά την κοπή στο Μεταπόντιον.

## ΚΕΡΚΥΡΑ, χάλκινο

SNG Cop, 12 (*Epirus-Acarnania*), αρ. 252: 48-138 μ.Χ.

## ΚΡΟΤΩΝ, έκτη

SNG Cop, 1-5 (*Italy-Sicily*), αρ. 1817: 4ος αι. π.Χ.SNG ANS, 3 (*Bruttium-Sicily I*), αρ. 425-427 (διώβολον)

Winterthur, I, αρ. 503 (τριώβολον).

Ο Eckhel αποδίδει σωστά την κοπή στον Κρότωνα.

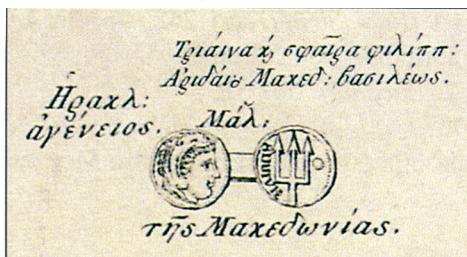
## ΑΙΟΛΛΩΝΙΑ, ημίδραχμον

SNG Tübingen, 2 (*Taurische Chersones-Korkyra*), αρ.

1319: 100-80 π.Χ.



99 τῆς Μακεδονίας



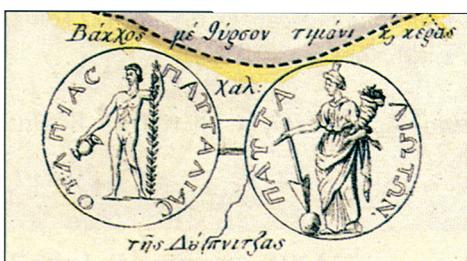
Eckhel, *Syll num vet*, 83, VIII, 2\*

100 τῶν Ἰωαννίνων



Eckhel, *Num vet*, 101, VII, 6\*

## **101 της Δούπνιτζας (Πανταλία)**



Froelich, *App.*, 245, CIV καὶ *App.*,  
253, CXVIII

102 (Πέλλα)



Eckhel, *Doct num*, II, 74

**ΦΙΛΙΠΠΟΣ Β΄, τριημιωβόλιον**

Le Rider, 1977, 245-246: 336-328 π.X.

Ο Eckhel αποδίδει την κοπή στον Φίλιππο Γ' Αριδαίο (*Philippos III vulgo Aridaeus*), Ο Ρήγας προσγράφει την κοπή γενικά στην Μακεδονία.

Φύλλο 8

## ΜΟΛΟΣΣΟΙ, χάλκινο

*SNG Tübingen*, 2 (*Taurische Chersones-Korkyra*),  
aq.1517: 360-330/ 25 π.X.

Ο Eckhel αποδίδει την κοπή στους Μολοσσούς Η απόδοση του νομίσματος από τον Ρήγα στα Ιωάννινα αποτελεί πιθανότατα την από μέρους του ταύτιση της πόλης με τους Μολοσσούς.

Το νόμισμα που απεικονίζεται είναι συνδυασμός του Ρήγα και αποτελείται από δύο οπισθότυπους νομισμάτων **ΠΑΥΤΑΛΙΑΣ** αυτοκρατορικών χρόνων. Εμπρ. = οπισθ. εποχής Σεπτιμίου Σεβήρου (193-211 μ.Χ.) Mionnet, *Suppl.* II, 378, αρ. 1042.  
Οπισθ.= οπισθ. εποχής Ιουλίας Δόμνας ( σύζυγος Σεπτιμίου Σεβήρου)  
*BMC, Thrace*, 144, αρ. 24.

ΠΕΛΛΑ, χάλκινο

*SNG Cop*, 8-10 (*Macedonia*), aq. 258 : 187-31 π.X.  
Touratsoglou, 1987, Pl.10, aq. 7 : 187-168/7 π.X.



## 103 Πελλα



## ΠΕΛΛΑ, χάλκινο

*SNG Cop, 8-10 (Macedonia)*, αρ. 265 : 187-31 π.Χ.  
Touratsoglou, 1987, Pl.10, αρ. 6: 187-168/7 π.Χ.

Η κεφαλή του εμπροσθότυπου προσδιορίζεται ως Απόλλων.

## 104 (Στόβοι)



Eckhel, *Num vet*, 67, V,16

## 105 (Βέροια)



Eckhel, *Doct Num*, III, 259

## 106 (Θεσσαλονίκη)



Eckhel, *Num vet*, 68, V,17

## ΣΤΟΒΟΙ, χάλκινο

Gaebl, III<sub>2</sub>, Pl. XXI, 22.

## ΒΕΡΟΙΑ ΚΥΠΡΗΣΤΙΚΗΣ, χάλκινο

*BMC, Gallatia, Cappadocia and Syria*, 130, αρ. 1: εποχή Αδριανού.

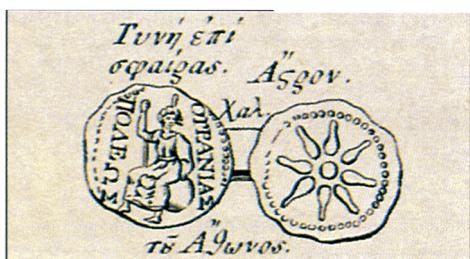
Ο Eckhel και ο Ρήγας αναφέρονται στην Βέροια της Μακεδονίας.

## ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, χάλκινο

Touratsoglou, 1988, 339, emission XI: εποχή Βαλεριανού και Γαλλιηνού.

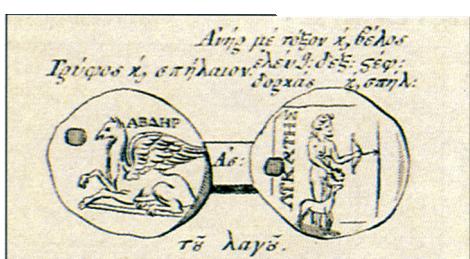


107 τοῦ Ἀθωνος (Ουρανούπολις)



Eckhel, *Num vet*, 69, V,18

108 τοῦ λαγοῦ (Αβδηρα)



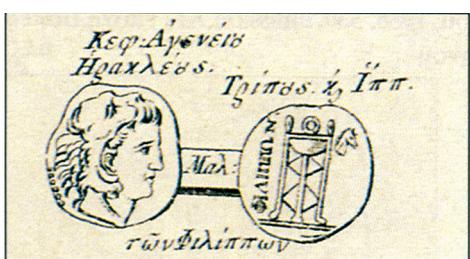
Eckhel, *Num vet*, 53, IV,16

109 τῆς Καβάλας (Νεάπολις)



Eckhel, *Num vet*, 67, V, 14

110 τῶν Φιλίππων



Eckhel, *Num vet*, 67, V,15

ΟΥΡΑΝΟΥΠΟΛΙΣ, χάλκινο

*SNG Cop, 8-10 (Macedonia)*, αρ. 455-457: 300 π.Χ.

*Winterthur*, I, αρ. 1440: περί το 300 π.Χ.

ΑΒΔΗΡΑ, στατήρ

May, 1966, 263, αρ. 459 : 386/5-375 π.Χ.

ΝΕΑΠΟΛΙΣ, οβολός

*SNG ANS., 7 (Macedonia I)*, αρ. 423-424 : 525-450 π.Χ.

ΦΙΛΙΠΠΟΙ, στατήρ

*SNG ANS., 7 (Macedonia I)*, αρ. 663 : 356-345 π.Χ.



## 111 τῆς Χρυσόπολης (Αμφίπολις)

Eckhel, *Num vet*, 64, V, 12.

## 112 τῆς φιλιππουπόλεως

Eckhel, *Num vet*, 59, V, 7

## 113 τῆς Αἶνου

Eckhel, *Num vet*, 54, IV, 17

## 114 τοῦ Ραιδεστοῦ (Βισάνθη)

Eckhel, *Num vet*, 55, IV, 18

## ΑΜΦΙΠΟΛΙΣ, χάλκινο

Touratsoglou, 1987, Pl. 9, αρ. 8: 187-168/7 π.Χ.

## ΦΙΛΙΠΠΟΥΠΟΛΙΣ, χάλκινο

Mionnet, I, 415, αρ. 339.

## Φύλλο 9

## ΑΙΝΟΣ, διώβολον

AMNG II, 155, αρ. 255(4): 478-450 π.Χ.

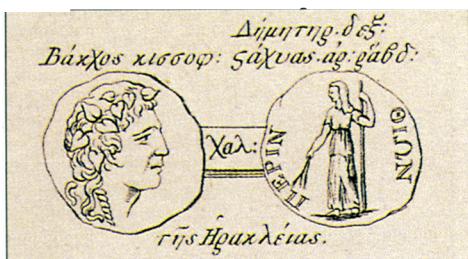
May, 1950, 34-36, αρ. 22 ο.ε.: 469/8-464/3 π.Χ.

Winterthur, I, αρ. 1149: περί το 455 π.Χ.

## ΒΙΣΑΝΘΗ, χάλκινο

SNG Cop, 6-7 (*Thrace*), αρ. 466 : μετά το 280 π.Χ.Schönert, *Bisanthe*, 9-10, αρ. 34 : 3ος αι. π.Χ.

## 115 τῆς Ἡρακλείας (Πέρινθος)

Eckhel, *Num vet*, 59, V, 5

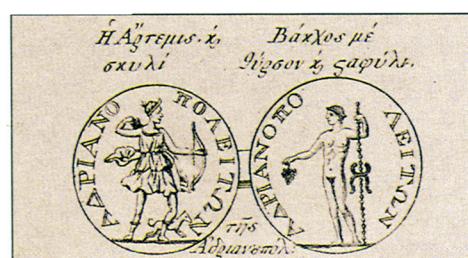
## 116 τῆς Βιζύης

Froelich, *App*, 286, CLXXIX

## 117 τῆς Ἡρακλείας (Πέρινθος)

Froelich, *App*, 173, XV

## 118 τῆς Ἀδριανουπόλεως

Froelich, *App*, 255, CXXIV και *App*, 254, CXXIII

## ΠΕΡΙΝΘΟΣ, χάλκινο

Schönert, *Perinthos*, 109, αρ. 118 (7): τέλη 1ου- α' μισό 2ου αι. μ.Χ.

## ΒΙΖΥΗ, χάλκινο

Schönert, *Bizye*, 61, αρ. 65(1): εποχή Γέτα ( 209-212 μ.Χ.).

## ΠΕΡΙΝΘΟΣ, χάλκινο

Ο εμπρ. ανήκει σε κοπή του Ρωμαίου αυτοκράτορα Νέρβα (96-98 μ.Χ.) και ο οπισθ., ο οποίος δεν αποδίδεται στο φυσικό του μέγεθος, σε κοπή του Τραϊανού (98-117 μ.Χ.).

*BMC, Thrace*, 149, αρ. 18 (για τον εμπρ.) και αρ. 19 (για τον οπισθ.).

Schönert, *Perinthos*, 142-143, Taf.15, 312 (για τον εμπρ.) και 147, αρ. 335 η.ε (για τον οπισθ.).

Ο Ρήγας ακολουθεί την εκδοχή του Froelich.

Το νόμισμα που απεικονίζεται είναι συνδυασμός του Ρήγα και αποτελείται από δύο οπισθότυπους νομισμάτων  
**ΑΔΡΙΑΝΟΥΠΟΛΕΩΣ** αυτοκρατορικών χρόνων.

Εμπρ.=οπισθ. εποχής Καρακάλλα ( 198-217 μ.Χ.))

Mionnet, *Suppl.* II, 317, αρ. 699.

Οπισθ.=Οπισθ. εποχής Καρακάλλα

*BMC, Thrace*, 119, αρ. 20.

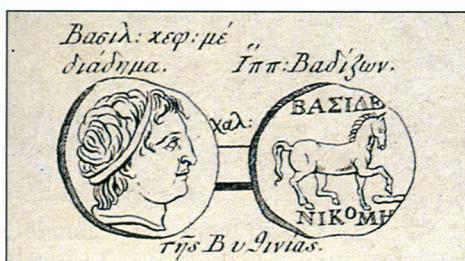


## 119 τῆς Ἀγχιάλου



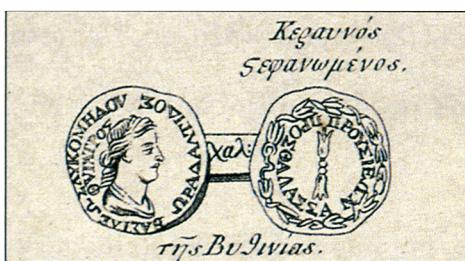
Froelich, *App.*, 232, LXXV και Froelich, *App.*, 233, LXXVII

## 120 τῆς Βυθινίας



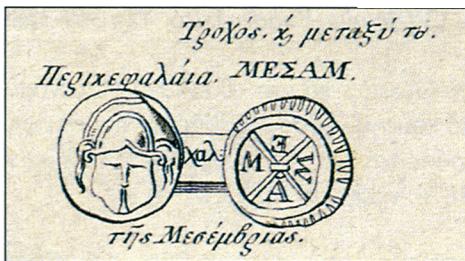
Eckhel, *Num vet.*, 192, XI, 15\*

## 121 τῆς Βυθινίας



Eckhel, *Num vet.*, 192, XI, 16\*

## 122 τῆς Μεσέμβριας



Eckhel, *Num vet.*, 58, V, 2

Το νόμισμα που απεικονίζεται είναι συνδυασμός του Ρήγα και αποτελείται από δύο οπισθότυπους νομισμάτων **ΑΓΧΙΑΛΟΥ** αυτοκρατορικών χρόνων.

Εμπροσθ. = οπισθ. εποχής Σεπτιμίου Σεβήρου (193-211 μ.Χ.).

*AMNG* II, 236, αρ. 474.

Mionnet, *Suppl.* II, 221, αρ. 94.

Οπισθ. = Οπισθ. εποχής Σεπτιμίου Σεβήρου

*AMNG* II, 240, αρ. 490.

Mionnet, *Suppl.* II, 221, αρ. 96.

**ΝΙΚΟΜΗΔΗΣ Α'** βασιλεύς Βιθυνίας (279-255 π.Χ.), χάλκινο.

*SNG von Aulock*, 1-3, (*Pontus, Paphlagonien, Bithynien*), αρ. 242.

Ο Eckhel αποδίδει σωστά την κοπή στον Νικομήδη Α' (*Reges Bithyniae=Nicomedes I*).

**ΚΙΟΣ (ΠΡΟΥΣΙΑΣ ΕΠΙΘΑΛΑΣΣΙΟΣ), ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ ΩΡΟΔΑΛΤΙΣ** (β' μισό 1ου αι. π.Χ.)

*RPC*, I, 344-345, αρ. 2021.

*Recueil*, I (*Pont- Paphlagonie, Bithynie*), 316, αρ. 37.

Ο Eckhel αποδίδει σωστά την κοπή στην Ωροδάλτιδα.

**ΜΕΣΗΜΒΡΙΑ**, χάλκινο

*SNG Cop*, 6-7 (*Thrace*), 654 : 450-350 π.Χ.



## 123 τῆς Ἡράκλειας (Πέρινθος)

Eckhel, *Num vet*, 58, V, 4

## 124 τῆς Μαρωνείας

Eckhel, *Num vet*, 57, V, 1

## 125 τῆς Αγίας μαύρας (Λευκάς)

Gessner, *Num graec*, XXVIII, 30

## 126 του ταλαντίου (Λοκροί Οπούντιοι)

Gessner, *Num graec*, XLIX, 9

## ΠΕΡΙΝΘΟΣ, χάλκινο

Schönert, *Perinthos*, 104, αρ. 92.

## ΜΑΡΩΝΕΙΑ, τετράδραχμον

Schönert, *Maroneia*, 132, αρ. 124(1): 436/35- 411/10 π.Χ.  
Πρόκειται για το ίδιο νόμισμα που απεικονίζει ο Ρήγας.

## Φύλλο 10

## ΛΕΥΚΑΣ, δίδραχμον

SNG Cop., 12 (*Epirus-Acarnania*), αρ. 379: μετά το  
167 π.Χ.

Winterthur, I, αρ. 1848: 167-1ος αι. π.Χ.

Το νόμισμα στη Χάρτα δεν απεικονίζεται στο φυσικό του μέγεθος.

## ΛΟΚΡΟΙ ΟΠΟΥΝΤΙΟΙ, στατήρ(;

SNG Cop, 13 (*Aetolia-Euboea*), αρ. 42: 369-338 π.Χ.

Η τάση του Gessner να μην απεικονίζει τα νομίσματα στο φυσικό τους μέγεθος δημιουργεί τη σκέψη ότι ίσως να πρόκειται και για τριώβολον (βλ. Winterthur, I, αρ. 1875, 1876: τέλη 4ου αι. π.Χ.).



## 127 (Όλυνθος)

Gessner, *Num graec*, XLIX, 4

## 128 τῆς Κορίνθου

Gessner, *Num graec*, XXXII, 33

## 129 τοῦ Ζαγοριοῦ



## 130 τῆς Ιωνίας

Gessner, *Num graec*, XXI, 10

## Τύπος ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΟΣ

Eckhel, *Doct num II*, 73: “*Alius cum epigraphe: ΟΛΥΝΘΙΩΝ ΚΑΙ ΤΟΡΩΝΑΙΩΝ ΟΜΟΝΟΙΑ est in sola Goltzii Graecia*”.

## ΚΟΡΙΝΘΟΣ, χάλκινο

RPC, I, 251, αρ. 1125: 39-36 π.Χ.

Η κεφαλή του εμπροσθότυπου προσδιορίζεται ως Ποσειδών και στην πίσω όψη, κάτω από το έξεργο, υπάρχει επιγραφή με τα ονόματα των duoviri *P Aebutius* και *C Pinnius*.

Το μέγεθος του απεικονισμένου νομίσματος δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, ούτε άλλωστε και η επιγραφή *KOPINΘΙΩΝ*.

## Τύπος ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΟΣ.

Ο τύπος, χωρίς τις επιγραφές, θυμίζει τετράδραχμα βασιλέως Πατράου (*SNG Cop*, 8-10 (*Macedonia*), αρ. 1389: 335-315). Επίσης φαίνεται εμπνευσμένος και από τα χάλκινα νομίσματα του Ιέρωνος Σικελίας (*SNG GB X*, αρ. 818-825).

Mionnet, *Suppl. III*, 417, αρ. 399 και υποσ. (b): “*je crois que cette médaille est également suspecte; elle aura été faite avec une médaille de Patrae*”.

Eckhel, *Doct num*, II, 174: “*Denique Winckelmanus et Cuperus alium numum respexere, in quo: ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΠΥΡΡΟΥ/ ΒΟΥΘΡΩΤΙΩΝ. Adde binos alias cum epigraphe ΘΕΣΠΡΩΤΙΩΝ. Numi hi uni Goltzio visi. Si genuini, tenemus Pyrrhum Capitolinum...*

## ΕΠΥΘΡΑΙ, χάλκινο

SNG *Cop*, 22-24 (*Ionia*), αρ. 759: μέσα 3ου αι. μ.Χ.

## 131 (Δελφοί)

Gessner, *Num graec*, XVIII, 13

## 132 τῆς νήσου Θερμιῶν (Κύθνος)

Gessner, *Num graec*, XXXV, 3

## ΙΑΣΟΣ (;

Τύπος φανταστικός. Η απόδοση στην Ιασό είναι η καλύτερη δυνατή. Το νόμισμα δεν απεικονίζεται στο φυσικό του μέγεθος και τα σύμβολα λύρα με δαφνόκλαδο είναι αυθαίρετες προσθήκες.

*BMC, Caria*, 124, αρ. 1-5: αργυρές κοπές και 125, αρ. 6-10 : χάλκινες κοπές: 250-190 π.Χ.

*SNG Tübingen*, 4 (*Mysien-Ionien*), αρ. 3397-3398  
*Winterthur*, II, αρ. 3368: 2ος αι. π.Χ.

## ΣΕΓΕΣΤΑ (;

Τύπος φανταστικός. Η απόδοση στη Σεγέστα είναι η καλύτερη δυνατή. Στην πραγματικότητα υπάρχουν χάλκινες κοπές Κύθνου με την απεικόνιση σκύλου στην πρόσθια όψη και άνθους στην πίσω. Η απεικονισμένη από τον Gessner και τον Ρήγα έκδοση φαίνεται να προέρχεται από μια συνδυαστική παραγόνηση των δύο τύπων. Το νόμισμα δεν απεικονίζεται στο φυσικό του μέγεθος και το όνομα του άρχοντα είναι ανύπαρκτο και ασυνάρτητο.

*SNG ANS*, 4, αρ. 647-648 και *Winterthur*, I, αρ. 837: 430-420 π.Χ. (αργυρές κοπές Σεγέστας).

*BMC, Crete and the Aegean Islands*, 98, αρ. 10 (εμπορ. χάλκινης κοπής Κύθνου).

Eckhel, *Doct num*, II, 328: "ih horum omnium aversa est canis stans, et in uno supra canem quiddam rotundum, quod Bergerus caseum Cythnium summe laudatum censet..." .

## 133 τῆς Πούντας (Ακτιον)

Gessner, *Num graec*, VIII, 11

## ΛΥΤΤΟΣ, στατήρ

Le Rider, 1966, 195-196 : 320-280/70 π.Χ.

Ο Eckhel στο *Doct num*, 328 αποδίδει σωστά την κοπή στην αρχιτική πόλη Λύττο.



## 134 τῶν Θηβῶν

Gessner, *Num graec*, XXIII, 8

## 135 τῆς Πάρου

Gessner, *Num graec*, LV, 18

## 136 (Λοκροί)

Gessner, *Num graec*, XXXIX, 30

## 137 τῶν Μεγάρων

Gessner, *Num graec*, XLIV, 19

## ΘΗΒΑΙ, χάλκινο

BMC, *Central Greece*, 87, αρ. 203 : 315-288 π.Χ.

Το νόμισμα στη Χάρτα δεν απεικονίζεται στο φυσικό του μέγεθος.

## ΠΑΡΙΟΝ, ημίδραχμον

Για τον τύπο βλ. SNG Cop, 19 (*Mysia*), αρ. 257-266: 4ος αι. π.Χ.

Η παράσταση της πρόσθιας όψης πρόκειται για Μέδουσα, σε ελεύθερη απόδοση. Το νόμισμα δεν απεικονίζεται στο φυσικό του μέγεθος.

Ο Eckhel στο *Doct num*, 459 αποδίδει σωστά την κοπή στο Πάριον (*Parium Mysia*).

## Φύλλο 11

## ΛΟΚΡΟΙ ΕΠΙΖΕΦΥΡΙΟΙ, χάλκινο

SNG GB, X, αρ. 423 για τον εμπρ. και 424 για τον οπισθ.: 295-290 π.Χ.

Winterthur, I, αρ. 512: τέλη 4ου-αρχές 3ου αι. π.Χ.

Το νόμισμα στη Χάρτα δεν απεικονίζεται στο φυσικό του μέγεθος.

## ΤΥΠΟΣ ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΟΣ

Το όνομα του άρχοντα άγνωστο σε νομίσματα.

Ο οπισθότυπος ανήκει σε νόμισμα **Κυζίκουν** εποχής Κομιδού (177-192 μ.Χ.): SNG Cop, 19 (*Mysia*), αρ. 119.

Winterthur, II, αρ. 2572. Βλ. επίσης το σχόλιο στον Mionnet, *Suppl. III*, 587-588, υποσ. (c).

## 138 τῆς Χαλκηδόνος

Eckhel, *Num vet*, 62, V, 11\*

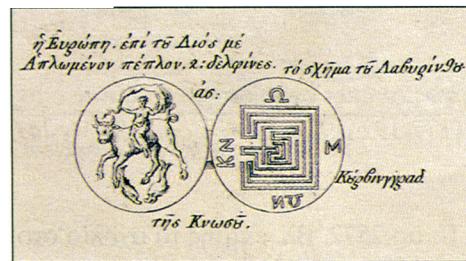
## 139 τῆς Ναυπάκτου

Gessner, *Num graec*, XLVII, 7

## 140 τῆς Ναξιᾶς

Gessner, *Num graec*, XLVI, 31

## 141 τῆς Κνωσοῦ

Gessner, *Num graec*, XXXII, 22

## ΛΥΣΙΜΑΧΟΣ, τεραδραχμον

Για τον τύπο βλ. SNG, *Sweden I*: 2, αρ.68 (Το όνομα του άρχοντα στο νόμισμα της χάρτας *EKATAIOY*).

Για τη χρονολόγηση αυτής της σειράς των μεταθανάτιων κοπών του Λυσιμάχου βλ. Seyrig, *Byzance*, 197: 195- πριν από τα μέσα του 2ου αι. π.Χ.

Ο Ρήγας μιλονότι απεικονίζει τον ίδιο τύπο με αυτόν του Eckhel δεν ακολουθεί την ταύτισή του –αποδίδει την κοπή γενικά στη Χαλκηδόνα, η οποία ήταν το υπεύθυνο νομισματοκοπείο για τη νομισματική αυτή έκδοση του Λυσιμάχου– και αναγράφει λανθασμένα ότι πρόκειται για χρυσή έκδοση.

## Τύπος ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΟΣ

Ο κάπρος της πίσω όψης θυμίζει απεικονίσεις σε νομίσματα της Ιταλίας π.χ. Απουλία: Arpi (*SNG GB*, X, αρ.193-194) ή Asculum (*SNG Milano*, III, αρ. 37: στο έξεργο τμήμα επιγραφής ΥΣΚΛΙΝ. Για το συνδυασμό γυναικείας μορφής στον εμπρ. και κάπρου στον οπισθ. βλ. *SNG GB*, X, αρ. 879.

Mionnet, *Suppl.* III, 483, αρ. 56. Το καταγράφει στη Ναύπακτο με το σχόλιο : “*Medaille suspecte, publiée par Goltzius, et ensuite par Gessner*”.

## ΝΑΞΟΣ (Σικελία), δίδραχμον

Cahn, 136, αρ. 110: 420-403 π.Χ. Η κεφαλή του εμπρ. απεικονίζει Απόλλωνα δαφνοστεφανωμένο. Στο *SNG Cop*, 1-5 (*Italy-Sicily*), αρ. 494 παρόμοια κεφαλή περιγράφεται ως Διόνυσος.

Στο σχέδιο της Χάρτας, όπως και σε αυτό του Gessner τα χαρακτηριστικά του θεού προσομοιάζουν με αυτά του Διονύσου, ο οποίος εμφανίζεται σε τετράδραχμα πρωιμότερης περιόδου. Το νόμισμα δεν απεικονίζεται στο φυσικό του μέγεθος.

## ΚΝΩΣΟΣ, χάλκινο

Svoronos, 81, αρ. 122-123.

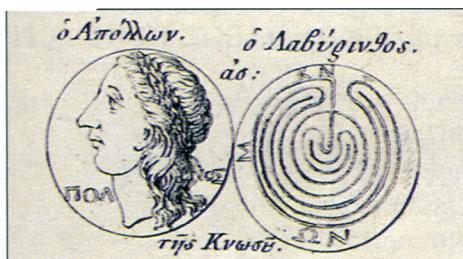
BMC, *Crete and Aegean Islands*, 22, αρ. 36: περί το 220 π.Χ. Ο τύπος δεν υπάρχει σε ασημένια έκδοση.



## 142 τῆς Αήνουν

Gessner, *Num graec*, XXXIX, 11

## 143 τῆς Κνωσοῦ

Gessner, *Num graec*, XXXII, 25

## 144 τῆς Τενέδου

Gessner, *Num graec*, LXXIX, 8

## 145 τῆς Παλιᾶς πάτρας

Gessner, *Num graec*, LV, 21

## Τύπος ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΟΣ.

Για παραπλήσιο εμπροσθότυπο βλ. Imhoof, *Gr. M.*, 529, αρ. 2 (χάλκινο) και για παραπλήσιο οπισθότυπο βλ. Weber, II, 141, αρ. 2489.

Απεικονίσεις κεφαλής Ηφαίστου με τη συνοδεία της τανάλιας συναντούμε στην Ιταλία (π.χ. Samnium/Aesernia: *SNG Cop. I (Italy)*, αρ. 256-257: κεφαλή θεού νεανική), καθώς και στη Σικελία (π.χ. Λιπάρα: *BMC Sicily*, 263, αρ. 78: κεφαλή θεού με γενειάδα).

## ΚΝΩΣΟΣ, τετράδραχμον

Svoronos, 77, αρ. 96.

*ACNAC*, 6, αρ. 1990 : 150-67 π.Χ.

## ΤΕΝΕΔΟΣ, τετράδραχμον

*SNG Cop*, 20-21(*Troas-Lesbos*), αρ. 523: 2ος-1ος αι. π.Χ.

Για τον τύπο βλ. *Winterthur*, II, αρ. 2796 : μέσα με τέλη 2ου αι. π.Χ.

## ΠΑΤΡΑΙ, χάλκινο

*SNG Cop*. 16 (*Phliasia-Laconia*), αρ. 162: 146-132 π.Χ.

Το νόμισμα στη Χάρτα δεν απεικονίζεται στο φυσικό του μέγεθος.

Η κεφαλή του εμπρ. προσδιορίζεται ως κεφαλή Ήρακλή.

## 146 τῆς Νικοπόλεως



Froelich, *App.*, 292-293, CXCIV και *App.*, 292-293, CXCV

## 147 τῆς Νικοπόλεως



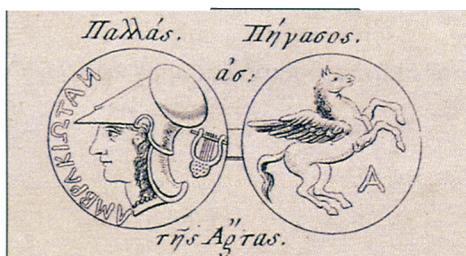
Froelich, *App.*, 268-269, CXLVI και *App.*, 269-270, CXLVII

## 148 τῆς Τρωάδος



Gessner, *Num vir illustr.*, IV, 14

## 149 τῆς Ἀρτας (Αμβρακία)



Gessner, *Num Graec.*, VIII, 30

Συνδυασμός οπισθότυπων δύο διαφορετικών νομισμάτων της ΝΙΚΟΠΟΛΕΩΣ

Εμπρ. = Οπισθ. εποχής Μακρίνου (217-218 μ.Χ.)

*AMNC*, I, 446, αρ. 1739

Mionnet, *Suppl.* II, 151, αρ. 559

Οπισθ. = Οπισθ. εποχής Μακρίνου

*AMNC*, I, 435, αρ. 1691

Mionnet, *Suppl.* II, 149, αρ. 546

Συνδυασμός οπισθότυπων δύο διαφορετικών νομισμάτων της ΝΙΚΟΠΟΛΕΩΣ ΠΡΟΣ ΙΣΤΡΩ

Εμπρ. = Οπισθ. εποχής Καρακάλλα (198-217 μ.Χ.)

*AMNC*, I, 407, αρ. 1552

Mionnet, *Suppl.* II, 138, αρ. 476

Οπισθ. = Οπισθ. εποχής Καρακάλλα

*AMNC*, I, 401, αρ. 1520

Mionnet, *Suppl.* II, 140, αρ. 490

## Φύλλο 12

## Τύπος ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΟΣ

Ο φανταστικός αυτός τύπος πιθανότατα έχει ως πρότυπο του οπισθότυπου την *Tabula Iliaca* (βλ. Price, 1977, 107-108). Για την παράσταση ένθρονου Πρίαμου βλ. χάλκινες κοπές του Ιλίου εποχής ρωμαιοκρατίας: *BMC, Troas, Aeolis and Lesbos*, 67, αρ. 72.

## AMBRAKIA, στατήρ

Ravel, "Colts", 53, αρ. 102: 426-404 π.Χ. (Period III/ Group B).

*BMC, Corinth, Colonies of Corinth*, 105, αρ. 8.

- 150 τῆς Μεθύμνας εἰς Μιτυλήνην



Gessner, *Num Graec*, XLIV, 23

- 151 τῆς Βάρνας (Οδησσός)



Gessner, *Num Graec*, XLVIII, 28

- 152 τῶν Λοχρῶν



Gessner, *Num Graec*, XXXIX, 28

- 153 τοῦ ἀγίου ὁρούς



Gessner, *Num Graec*, LXII, 20

## **ΜΗΘΥΜΝΑ, στατήρ**

SNG München, 19 (*Troas-Lesbos*), ap. 699: 500-450 π.X.

Franke, 1975, 166-167: 500/480-460 π.X.

Winterthur, II, acq. 2874 :475 π.X.

Η μορφή του εμπροσθ. με την περικεφαλαία πρόκειται για την Αθηνά.

ΟΔΗΣΣΟΣ, χάλκινο

SNG GB IX αρ 290-293: τέλη 3ου αι. π.Χ.

*Winterthur*, I, no. 1096; Τέλη 2ον-αρχές 1ου αι., π.Χ.

Το γόνισμα δεν απεικονίζεται στο φυσικό του μέγεθος.

## ΛΟΚΡΟΙ ΕΠΙΖΕΦΥΡΙΟΙ, χάλκινο

*SNG Cop, 1-5 (Italy-Sicily), aq.1896 : 300-268 π.X.*

*SNG GB*, X, αρ. 438-439: τέλος 3ου αι. π.Χ

Το νόμισμα δεν απεικονίζεται στο φυσικό του μέγεθος.

## **ΣΤΡΑΤΟΝΙΚΕΙΑ** (Λυδία), χάλκινο

*SNG von Aulock, 8, Lydien, αρ. 3183. (Όνομα  
άρχοντα ΑΛΚΙΝΟΣ).*

Mionnet, III, 377, ap. 434 (Στοατονίκεια, Καιρίας).

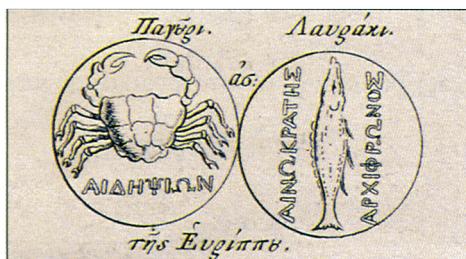
Το νόμισμα δεν απεικονίζεται στο φυσικό του μέγεθος. Ο Ρήγας ταυτίζει την πόλη Στρατονίκεια με το Στρατόνι Χαλκιδικής.

- 154 τοῦ Σαρτίου εἰς τὴν Μικράν Ἀσία  
(Σάρδεις)



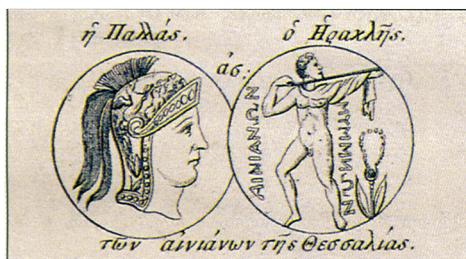
Gessner, *Num Graec*, LIX, 15

- 155 τῆς Εὐρύππου



Gessner, *Num Graec*, V, 39

- 156 τῶν αἰνιάνων τῆς Θεσσαλίας



Gessner, *Num Graec*, V, 40

- 157 τοῦ καρᾶ Κερμάν (Ιστρια)



Eckhel, *Num vet*, 52, IV, 13

### ΣΑΡΔΕΙΣ, χάλκινο

*BMC, Lydia*, 249, αρ. 89 (γιά τον εμπροσθότυπο)  
Mionnet, *Suppl.*, VII, 416, αρ. 454.

Η αναφορά του Ρήγα ότι πρόκειται για ασημένια κοπή είναι υπερβολική.

### Τύπος ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΟΣ

Eckhel, *Doct num*, 322.

Τα ονόματα των αρχόντων άγνωστα από άλλα νομίσματα.  
Ο τύπος ίσως να προέρχεται από συνδυασμό εμπροσθότυπου και οπισθότυπου νομίσματος Αιράγαντος  
(Σικελία).

### AINIANEΣ, δίδραχμον

*SNG Cop*, 11 (*Thessaly-Illyricum*), αρ. 14: 168-1ος  
αι. π.Χ.



## 158 τῆς Μανγγάλιας (Καλλάτις)

Gessner, *Num Graec*, XXVII, 22

## 159 τῆς νήσου Σκύρου

Gessner, *Num Graec*, LXI, 11

## 160 τοῦ Βούτριντον ἀντικρύ τῶν Κορφῶν

Gessner, *Num Graec*, XV, 19

## 161 τῆς νήσου Κῶς

Gessner, *Num Graec*, XXXVI, 12

## ΚΑΛΛΑΤΙΣ, δραχμή

*SNG München*, 7 (*Taurische Chersones-Moesia Inferior*),  
αρ. 244: 3ος αι. π.Χ.

Το νόμισμα στη Χάρτα δεν απεικονίζεται στο φυσικό του μέγεθος.

## Τύπος ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΟΣ

Eckhel, *Doct num*, 334.

## Τύπος ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΟΣ

Eckhel, *Doct num*, 174. Βλ. παραπάνω το σχόλιο του νομίσματος αρ. 129.

## ΚΩΣ, χάλκινο

*BMC, Caria*, 217: περί το 50 π.Χ.

Το νόμισμα στη Χάρτα δεν απεικονίζεται στο φυσικό του μέγεθος.



## 162 τῆς Κωστάντζας (Τόμοι)



## ΤΟΜΟΙ, χάλκινο

Hunt I, 416, αρ. 3, pl. XXVII, 15.

## I. Επεξηγήσεις καταλόγου

Ο κατάλογος των νομισμάτων της Χάρτας χωρίζεται σε δύο στήλες. Την αριστερή στήλη καταλαμβάνουν οι σχετικές φωτογραφίες με το συνοδευτικό περιγραφικό κείμενο του Ρήγα. Η προσδιοριστική επικεφαλίδα με τα πλάγια γράμματα αποτελεί αντιγραφή του ονόματος του υπεύθυνου νομισματοκοπείου, όπως αυτό διατυπώνεται από τον Ρήγα. Αποσία της επικεφαλίδας υποδηλώνει ότι δεν έχει σημειωθεί το όνομα της πόλης. Μέσα σε παρενθέσεις σημειώνονται οι αρχαίες ονομασίες των νομισματοκοπείων, όπως αυτές προκύπτουν από τις επιγραφές των νομισμάτων ή από τη διπλή αναγραφή των τοπωνυμίων (σύγχρονη και αρχαία ονομασία), στο κύριο σώμα της Χάρτας. Στην ίδια στήλη παρατίθεται και η παραπομπή στα συγκεκριμένα εγχειρίδια της εποχής, από όπου ο Ρήγας άντλησε την εικονογράφηση των νομισμάτων και άλλες σχετικές πληροφορίες. Στην πλειονότητά τους οι νομισματικές ταυτίσεις του Ρήγα προέρχονται απευθείας από αυτές τις συγκεκριμένες βιβλιογραφικές πηγές. Υπάρχουν ωστόσο περιπτώσεις, όπου ο συντάκτης της Χάρτας προβαίνει σε δικές του ερμηνείες. Ο αστερίσκος στο τέλος των βιβλιογραφικών παραπομπών στην πρώτη στήλη υποδηλώνει αυτές τις διαφοροποιήσεις. Στη δεξιά στήλη επιχειρείται η ταύτιση των νομισμάτων, σύμφωνα με την τρέχουσα βιβλιογραφία. Ο αναθεωρημένος αυτός κατάλογος περιλαμβάνει σχετικό σχολιασμό και σύντομες αναφορές στις διαφοροποιήσεις του Ρήγα.

## II. Συντομογραφίες παραπομπών

- ACNAC, 6 *Ancient Coins in the North American Collections, 6: The Arthur S. Dewing Collection of Greek Coins* (L. Mildenberg, S. Hurter eds.) New York 1995.
- AMNG I *Die antiken Münzen Nord-Grichenlands, Band I. Dacien und Moesien.* Erster Halbband bearbeitet von B.Pick, Berlin 1898.
- AMNG II *Die antiken Münzen Nord-Grichenlands, Band II. Thrakien.* Erster Teil, Heft 1, unter Mitwirkung von H.von Fritze bearbeitet von M.L. Strack, Berlin 1912.
- BMC, *Catalogue of the Greek Coins in the British Museum:* 27 τόμοι, London 1873-1927.
- DOC, III<sub>1</sub> *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, vol. III: Leo III to Nicephorus III 717-1081, Part 2: Leo III to Michael III (717- 867),* Washington, D.C. 1973.
- DOC, III<sub>2</sub> *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, vol. III: Leo III to Nicephorus III 717- 1081, Part 2: Basil I to Nicephorus III (867- 1081),* Washington, D.C. 1973.
- Ashton,1987 R.H.J.Ashton, Rhodian-type Silver Coinages from Crete, *SM*, 37, 1987, 29-30.
- Barandon- Bresson J.N. Barandon-A. Bresson, Imitations crétoises et monnaies rhodiennes: analyse physique, *RN*, 1997, 150-152.
- Bellinger A.R. Bellinger, *Troy. The Coins*, Princeton 1961.
- Cahn H.A. Cahn, *Die Münzen der sizilischen Stadt Naxos*, Basel 1944.

- Clerk M.G. Clerk, *Catalogue of the Coins of the Achaean League*, London 1895.
- Deppert B. Deppert-Lippitz, *Die Münzprägung Miles vom vierten bis ersten Jahrhundert v.Chr.*, Aarau, Frankfurt-on-Main, Salzburg 1984.
- Eckhel, *Doct Num* J. Eckhel, *Doctrina numorum veterum*: I Vienne, 1792. II, 1798. III, 1794 IV, 1794. V, 1795. VI, 1796. VII, 1797. VIII, 1798.
- Eckhel, *Num vet* J. Eckhel, *Numi veteres anecdoti ex museis Caesareo Vindobonensi, Florentino magni Ducis Etruriae, Granelliano nunc Caesareo, Vitziano, Festelicsiano, Savorgnano Veneto, aliisque*, Viennae 1775.
- Eckhel, *Syl num vet* J. Eckhel, *Sylloge I nummorum veterum anecdotorum Thesauri Caesarei cum commentariis*, Viennae 1786.
- Franke, 1961 P.R. Franke, *Die antike Münzen von Epirus*, Wiesbaden 1961.
- Franke, 1975 P.R. Franke, Zur Münzprägung von Methymna oto H.G. Buchholz, *Methymna: archäologische Beiträge zur Topographie und Geschichte von Nordlesbos*, Mainz 1975, 163-176.
- Froelich, *App* *Appendicula ad numos augustorum et caesarum ab urbibus graece loquentibus cusos, quos cl. Vaillantius collegerat*, Viennae 1734 (το ἔργο αναδημοσιεύτηκε με τον τίτλο: *Quatuor tentamina in re numaria vetere. Editio altera*, 153-160, Viennae 1737).
- Hackens, 1970 T. Hackens, L' influence rhodienne en Crète aux IIIe et IIe av.J.-C. et le trésor de Gortyne, 1966, *RBN*, 1970, 38, αρ.2-8, Pl.I,3.
- Hermann, 1925 F. Hermann, Die Silbermünzen von Larissa in Thessalien, *ZfN*, 35, 1925, 1-69.
- Hunt G. Macdonald, *Catalogue of Greek Coins in the Hunterian Collection*
- Gessner, *Num graec* J.J. Gessner, *Numismata (Tabulae), 4) graeca populorum et urbium*, Tab.I- LXXXV, Tiguri ex officina Heideggeriana, 1738.
- Gessner, *Num Reg Sicil* J.J. Gessner, *Numismata (Tabulae 3) regum Siciliae*, Tab. I-V, 1738.
- Gessner, *Num vir illust* J.J. Gessner, *Numismata (Tabulae 3) virorum illustrium*, Tab. I-IV, 1738.
- Grunauer S. Grunauer-von Hoerschelmann, *Die Münzprägung der Lakedaimonier*, Berlin 1978.
- Imhoof, *Gr.M.* F. Imhoof-Blumer, *Griechische Münzen*, Munich 1890.
- Kinns P. Kinns, The Coinage of Miletus, NC, 1986, 233-260 (Review-Article)
- Klose D.O.A. Klose, *Die Münzprägung von Smyrna in der Römischen Kaiserzeit*, Berlin 1987.
- Kroll J.H. Kroll, *The Athenian Agora, XXVI: The Greek Coins*, Princeton 1993.
- Lakakis-Marchetti, 1996 M. Lakakis-Marchetti, A propos du monnayage Achéen et des trésors qui le font connaître, *Χαρακτήρ (=Αφιέρωμα στη Μάντω Οικονομίδου)*, Αθήνα 1996, 147-156.
- Le Rider, 1966 G. Le Rider, *Monnaies cri toises du Ve au Ier siècle av. J.-C.*, Etudes Cri toise XV, Paris 1966.
- Le Rider, 1968 G. Le Rider, Les Arsinoéens de Crète, *Essays in Greek Coinage, Presented to Stanley Robinson*, Oxford 1968.

- Le Rider, 1977                            G. Le Rider, *Le monnayage d' argent et d' or de Philippe II, frappé en Macédoine de 359 à 294*, Paris 1977.
- Martin, 1983                            T.R. Martin, The Chronology of the fourth-century B.C. facing-head Silver Coinage of Larissa, *ANSMN*, 28, 1983, 1-34.
- May, 1950                            J.M.F. May, *Ainos its History and Coinage, 474-341 B.C.* Oxford 1950.
- May, 1966                            J. May, *The Coinage of Abdera (540-345 B.C.)*, London 1966.
- Milne, 1927                            J.G. Milne, The Autonomous Coinage of Smyrna, *NC*, 1927, 1-107.
- Mionnet                            T.E. Mionnet, *Description de médailles antiques grecques et romaines*, 6 τόμοι, Paris 1806-1813.
- Mionnet, *Suppl.*                    T.E. Mionnet, *Description de médailles antiques grecques et romaines, Supplément*, 9 τόμοι, Paris 1819-1837.
- Mørkholm                            O.Mørkholm, *Early Hellenistic Coinage*, Cambridge 1991.
- Οικονομίδου                    M.Καραμεσίνη-Οικονομίδου, *Η Νομισματοκοπία της Νικοπόλεως*, Αθήνα 1975.
- Pellerin                            J. Pellerin, *Recueil de Médailles de peuples et de villes*, Paris, 1763
- Pellerin, *Suppl. III*                    J. Pellerin, *Supplément III, IV*, Paris 1767.
- Price, 1977                            M.J. Price, *Coin and their Cities*, London 1977.
- Price, 1991                            M.J. Price, *The Coinage in the Name of Alexander the Great and Philip Arrhidaeus*, London 1991.
- Ravel, "Colts"                            O. Ravel, The "Colts" of Ambracia, *NNM*, 37, New York 1928.
- Recueil, I*                            *Recueil général des monnaies grecques d'Asie Mineure*, I(Pont, *Paphlagonie, Bithynie*), bearbeit von W.H. Waddington, E. Babelon, Th. Reinach, Paris 1908.
- Robinson, *Olynthus IX*                    D.M. Robinson. P.A. Clement, *Excavations at Olynthus, IX, The Chalcidic Mint and the Excavation Coins Found in 1928-1934*, Baltimore 1938.
- Rogers,                            E. Rogers, *The Copper Coinage of Thessaly*, London 1932.
- RPC, I                            A. Burnett, M. Amandry, P.P. Ripolle's, *Roman Provincial Coinage*, I: *from the Death of Caesar to the Death of Vitellius 44 BC- AD 69*, London-Paris 1992.
- Schönert, *Bisanthe*                    E. Schönert-Geiss, *Die Münzprägung von Bizanthe. Dikaia. Selymbria* (Griechisches Münzwerk, Akademie der Wissenschaften der DDR), Berlin 1977.
- Schönert, *Bizye*                    E. Schönert-Geiss, *Die Münzprägung von Bizye* (Griechisches Münzwerk, Akademie der Wissenschaften der DDR), Berlin 1981.
- Schönert, *Byzantion*                    E. Schönert-Geiss, *Die Münzprägung von Byzantion. Teil II: Kaiserzeit* (Griechisches Münzwerk, Akademie der Wissenschaften der DDR), Berlin 1972.
- Schönert, *Maroneia*                    E. Schönert-Geiss, *Die Münzprägung von Maroneia* (Griechisches Mónzwerk, Akademie der Wissenschaften der DDR), Berlin 1987.
- Schönert, *Perinthos*                    E. Schönert-Geiss, *Die Münzprägung von Perinthos* (Griechisches Münzwerk, Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin), Berlin 1965.

- Seyrig, *Byzance* H. Seyrig, Monnaies hellénistiques de Byzance et de Calcédoine στο  
*Essays in Greek Coinage Presented to Stanley Robinson*, 1968, 183-200.
- SNG ANS *Sylloge Nummorum Graecorum, American Numismatic Society. Lucania*, New York 1972.
- SNG ANS, 2 *Bruttium-Sicily I*, New York 1975.
- SNG ANS, 3 *Sicily II*, New York 1977.
- SNG ANS, 4 *Macedonia I : Cities, Thraco-Macedonian Tribes, Paeonian Kings*, New York 1987.
- SNG ANS, 7 *Sylloge Nummorum Graecorum, The Royal Collection of Coins and Medals, Danish National Museum: 43 τεύχη*, Copenhagen 1942-1979.
- SNG Cop *Italy-Sicily*, 1942.
- SNG Cop, 1-5 *Thrace*, 1942-1943.
- SNG Cop, 6-7 *Macedonia*, 1943.
- SNG Cop, 8-10 *Thessaly-Ilyricum*, 1943.
- SNG Cop, 11 *Epirus-Acarnania*, 1943.
- SNG Cop, 12 *Aetolia-Euboea*, 1944.
- SNG Cop, 13 *Phliasia-Laconia*, 1944.
- SNG Cop, 16 *Mysia*, 1944.
- SNG Cop, 19 *Troas-Lesbos*, 1945.
- SNG Cop, 20-21 *Ionia*, 1945.
- SNG Cop, 22-24 *Caria*, 1947.
- SNG Cop, 25-26 *Lycia-Pamphylia*, 1955.
- SNG Cop, 31 *Sylloge Nummorum Graecorum, Athens: Collection Rena H. Evelpidis*. Part 1: *Italie, Sicile, Thrace*, Louvain 1970. Part 2: *Macédoine, Thessalie, Illyrie, Epire, Corcyre*, Louvain 1975.
- SNG GB V, 4 *Sylloge Nummorum Graecorum, Great Britain, V: The Ashmolean Museum Oxford*, Part 4: *Paeonia-Thessaly*, Oxford
- SNG GB VI *Sylloge Nummorum Graecorum, Great Britain, VI: The Lewis Collection in Corpus Christi College, Cambridge*, Part 1: *The Greek and Hellenistic Coins*, Cambridge 1972.
- SNG GB VII *Sylloge Nummorum Graecorum, Great Britain, VII: Manchester University Museum the Raby and Góterbock Collections*, London 1986.
- SNG GB IX *Sylloge Nummorum Graecorum, Great Britain, IX: The British Museum, London*, Part 1: *The Black Sea*, London 1993.
- SNG GB X *Sylloge Nummorum Graecorum, Great Britain, X: The John Morcom Collection of Western Greek Bronze Coins*, Oxford 1995.
- SNG Milano *Sylloge Nummorum Graecorum, Italia, Milano III: Campania-Calabria*, Milano 1989.
- SNG München *Sylloge Nummorum Graecorum. Staatliche Münzsammlung München Taurische Chersones, Sarmatien, Dacia, Moesia Superior, Moesia Inferior*, Berlin 1985.
- SNG München, 7 *Troas-Lesbos*, Berlin 1991.
- SNG München, 19 *Sylloge Nummorum Graecorum, Pfälzer Privatsammlungen*, 4. Band: *Pamphylien*.
- SNG Pfälzer,

- SNG Sweden, II2  
*Sylloge Nummorum Graecorum, Sweden II: The Collection of the Royal Coin Cabinet, National Museum of Monetary History, Part 2: Thrace-Euboea*, Stockholm 1980.
- SNG Switzerland, II  
*Sylloge Nummorum Graecorum, Switzerland, II: Katalog der Sammlung Jean-Pierre Righetti im Bernischen Historischen Museum*, Bern 1993.
- SNG Tübingen, 2  
*Sylloge Nummorum Graecorum, Münzsammlung der Universität Tübingen, Heft 2: Taurische Chersones-Korkyra*, Berlin 1982.
- SNG von Aulock  
*Sylloge Nummorum Graecorum, Sammlung von Aulock. Pontus, Paphlagonia, Bithynia*, Berlin 1957.
- SNG von Aulock, 1-3  
*Mysien*, Berlin 1957.
- SNG von Aulock, 4  
*Troas, Aeolis, Lesbos*, Berlin 1959.
- SNG von Aulock, 5  
*Lydien*, Berlin 1963.
- SNG von Aulock, 8  
*Ionien, Karien, Lydien*, Berlin 1968.
- Nachträge III  
J.N. Svoronos, *Numismatique de la Crète ancienne*, Paris 1890.
- Svoronos  
Thompson  
Touratsoglou, 1987  
I. Touratsoglou, ‘Macedonia’, *The Coinage of the Roman World in the Late Republic* (= *Proceedings of a Colloquium Held at the British Museum in September 1985*), (εκδ. A.M.Burnett, M.H.Crawford), BAR International Series, 326, 53-78, Oxford 1987.
- Thompson  
Touratsoglou, 1988  
I. Touratsoglou, *Die Münzstätte von Thessaloniki in der Römischen Kaiserzeit* (32/31 v.Chr. bis 268 n.Chr.), Berlin 1988.
- Warren, 1997  
J. Warren, After the Boehringer Revolution. ‘The New Landscape’ in the Coinage of the Peloponnese’, *TOPOI*, 7/1, 1997, 109-114.
- Weber  
Williams  
Winterthur I  
Williams, *The Silver Coinage of the Phokians*, London 1972.
- Winterthur II  
H.J. Bloesch, *Griechische Münzen in Winterthur. Münzkabinett der Stadt Winterthur, I: Spanien, Gallien, Italien, Sizilien, Moesien, Dakien, Sarmatien, Thrakien, Makedonien, Hellas, Inseln*, Winterthur 1988.
- H.J. Bloesch, *Griechische Münzen in Winterthur. Münzkabinett der Stadt Winterthur, II: Kimmerischer Bosporus, Kolchis, Pontos, Armenia Minor, Könige vom Pontos und Bosporus, Paphlagonien, Bithynien, Mysien, Troas, Aeolis, Insel Lesbos, Ionien, Karien, Lydien, Phrygien, Lykien*, Winterthur 1997.

**III. Συντομογραφίες περιοδικών**

<i>ANSMN</i>	<i>American Numismatic Society , Museum Notes</i>
<i>BAR</i>	<i>British Archaeological Reports</i>
<i>RB</i>	<i>Revue Belge de Numismatique et de Sigillographie</i> , Brussels
<i>RN</i>	<i>Revue Numismatique</i> , Paris
<i>NC</i>	<i>Numismatic Chronicle</i> , London
<i>NNM</i>	<i>Numismatic Notes and Monographs</i> , New York
<i>SM</i>	<i>Schweizer Münzblätter (Gazette Numismatique Suisse)</i> , Bern
<i>ΤΟΠΟΙ</i>	<i>ΤΟΠΟΙ, Orient-Occident</i> , Lyon
<i>ZfN</i>	<i>Zeitschrift fór Numismatik</i> , Berlin
<i>Χαρακτήρ</i>	<i>Αριέρωμα στη Μάντω Οικονομίδου</i> , Αθήνα 1996